

पाँच वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना
(२०८१/२०८२ – २०८५/२०८६)

शुद्धोधन गाउँपालिका
लवनी, कपिलवस्तु
लुम्बिनी प्रदेश
नेपाल

विषयसूची

क) विषय प्रवेश

Error!

Bookmark not defined.

परिच्छेद १ : परिचय

.....Error! Bookmark not defined.

defined.

११. वर्तमान अवस्था Error! Bookmark not defined.

१ मुख्य समस्या २. तथा चुनौतीको विश्लेषण Error! Bookmark not defined.

ख) शिक्षा क्षेत्रका चुनौतीको SWOT विश्लेषण Error! Bookmark not defined.

परिच्छेद २ : दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण Error! Bookmark not defined.

२ स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्दा लिनुपर्ने १.आधार Error! Bookmark not defined.

२२. दूरदृष्टि Error! Bookmark not defined.

२३. लक्ष्य Error! Bookmark not defined.

२४. उद्देश्य Error! Bookmark not defined.

२५. रणनीति Error! Bookmark not defined.

२६. कार्यनीति Error! Bookmark not defined.

२७. अपेक्षित उपलब्धि Error! Bookmark not defined.

२ स्थानीय तहको शिक्षा योजनामा रहनुपर्ने मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण ८ Error! Bookmark not defined.

परिच्छेद ३ : शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्र Error! Bookmark not defined.

३१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा Error! Bookmark not defined.

३२. आधारभूत शिक्षा Error! Bookmark not defined.

३३. माध्यमिक शिक्षा Error! Bookmark not defined.

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम Error! Bookmark not defined.

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ Error! Bookmark not defined.

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र Error! Bookmark not defined.

४१. पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन 64

४२. शिक्षक व्यवस्थापन र विकास Error! Bookmark not defined.

४३. शैक्षिक समता र समावेशीकरण 73

४४. विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम Error! Bookmark not defined.

४५. विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता Error! Bookmark not defined.

४६. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास Error! Bookmark not defined.

४७. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि 99

परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन Error! Bookmark not defined.

५१. शिक्षाको व्यवस्थापन तथा संस्थागत क्षमता विकास Error! Bookmark not defined.

विषय प्रवेश:

नेपालको संविधान २०७२ मा शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखिएको छ साथै संविधानको भाग ३ मा मौलिक हकको व्यवस्था गरिएको छ । जस अन्तर्गत धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हक उल्लेख छ। धारा ३१ मा शिक्षालाई नागरिकको आधारभूत अधिकारको रूपमा व्यवस्था गरी प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क साथै माध्यमिक तहसम्म निःशुल्क शिक्षा पाउने हक रहेको छ । अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक रहेको छ । त्यस्तै दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि, बहिरा तथा बोलाई समस्या भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानूनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने तथा नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसैगरी संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हक अन्तर्गत उपधारा ५ मा महिलालाई शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षामा सकारात्मक विभेदका आधारमा विशेष अवसर प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भन्ने उल्लेख छ । यसैगरी नेपालको संविधान २०७२ मा बालबालिकाको हक अन्तर्गत प्रत्येक बालबालिकालाई परिवार तथा राज्यबाट शिक्षा, स्वास्थ्य, पालनपोषण, उचित स्याहार, खेलकुद, मनोरञ्जन तथा व्यक्तित्व विकास तथा बाल सहभागिताको हक रहेको छ साथै बालबालिकालाई घर विद्यालय वा जुनसुकै स्थानमा शारीरिक मानसिक वा कुनै किसिमको यातना दिन पाइने छैन भनी उल्लेख गरिएको छ । त्यसैगरी दलितको हक अन्तर्गत आधारभूत तहबाट उच्च तहसम्म छात्रवृत्ति सहित निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था हुने कुरा उल्लेख छ । त्यसैगरी नेपालको संविधानमा शिक्षालाई वैज्ञानिक प्राविधिक, व्यावसायिक, सीपमूलक, रोजगारमूलक, जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्ने कुरा उल्लेख छ। साथै नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि पुस्तकालय सामुदायिक सूचना केन्द्रको स्थापना र प्रवर्धन गर्ने कुरा उल्लेख छ ।

दिगो विकास को लक्ष्य नं ४ मा समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सबैलाई उपलब्ध गराउने र आजीवन सिकाइलाई प्रवर्द्धन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । नेपालको अनिवार्य आधारभूत शिक्षा ऐन, २०७५ अनुसार वि.सं २०८५ सम्म सबै नागरिकलाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुर्याउने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ । यसै गरि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को उप दफा (ज) अनुसार स्थानीय तहलाई माध्यमिक र आधारभूत विद्यालय सम्बन्धि २३ वटा अधिकारहरू प्रदान गरिएको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा तथा निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा हासिल गर्नका लागि ७५३ वटै स्थानीय तहले सङ्घीय र प्रदेश सरकारका योजनालाई आधार मानी आफ्ना आवश्यकतालाई प्राथमिकतामा राखी स्थानीय तह स्तरीय शिक्षा योजना निर्माण गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको सन्दर्भमा यस शुद्धोधन गाउँपालिका ले पनि शैक्षिक सेवा प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरी अपेक्षित नतिजा हासिल गर्न विगतमा ५ वर्षे शिक्षा योजना (२०७६/०७७ देखि २०८०/०८१) निर्माण गरि कार्यान्वयन गरेको सन्दर्भमा शिक्षा योजनाको अवधी अ.ब २०८०/०८१ मा सकिएको छ । शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, सहभागिता र समता सुनिश्चित गर्नका लागि शिक्षा योजनाको महत्वपूर्ण भूमिका ठहर गरी नेपाल सरकार शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधी मन्त्रालयले दश वर्षे शिक्षा योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । नेपालको विद्यालय तहको शिक्षाको विकासका लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९-२०८८) कार्यान्वयनमा रहेको अवस्थामा यस शुद्धोधन गाउँपालिका को दश वर्षीय शिक्षा योजनाले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनमा थप सहयोगी भूमिका निर्वाह गर्नेछ भन्ने अपेक्षाका साथ शुद्धोधन गाउँपालिकाले नयाँ शिक्षा योजना (२०८१/०८२ देखि २०९०/०९१) कार्यान्वयन गरेको छ ।

शिक्षा ऐन, २०२८ र शिक्षा नियमावली, २०५९ मा शिक्षा सम्बन्धी विविध व्यवस्था गरिएको छ । संघीय सरकारले राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ जारी गरेको छ भने लागि विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९-२०८८) कार्यान्वयनमा रहेको छ । यी सबै नीति, योजना, व्यवस्था र घोषणाहरूको मर्मअनुसार स्थानीय तहको शिक्षालाई सु-व्यवस्थित बनाउन, गुणस्तरीय र समावेशी, समतामूलक शिक्षा सबै नागरिकलाई प्रदान गरि सम्वृद्ध नेपाल सुखि नेपालीको नारालाई साकार पार्न शुद्धोधन गाउँपालिका ले शिक्षा योजना २०८१ तयार गरेको छ । यसका साथै गाउँपालिका अन्तर्गतका शिक्षा सम्बन्धी समस्याहरूको पहिचान गरेर विभिन्न चरणमा कार्यशाला, गोष्ठिहरू

सञ्चालन गरी शिक्षा सम्बन्धि सरोकार राख्ने सबै स्थानीय सरोकारवालाहरूको प्रत्यक्ष सहभागितामा यो योजना तयार गरिएको हो । यस योजनामा व्यवस्था गरिएका सबै कुराहरू कार्यान्वयन गर्न शिक्षा सम्बन्धी सरोकार राख्ने सबै निकायहरूको महत्वपूर्ण भूमिका रहनेछ । यसमा भएका व्यवस्थाहरूलाई आ-आफ्नो क्षेत्रमा लागू गर्नु सबै नागरिकको कर्तव्य रहनेछ । गुणस्तरीय शिक्षाको विकास गरी सिपयुक्त नागरिक तयार गर्न र समृद्ध शुद्धोधन गाउँपालिका को रूपमा विकास गर्न यस शैक्षिक योजनाले उल्लेख्य भूमिका खेलेको छ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य:

नेपालको संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन तथा नियमावली, दिगो विकास लक्ष्य, १६औं पञ्चवर्षीय योजनाको अवधारणा तथा विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी ऐन कानूनले प्राथमिकतामा राखेका नीति, कार्यक्रम तथा लक्ष्यलाई संघीय संरचना अनुसार कार्यान्वयन गर्न र विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई दिशानिर्देश गर्न स्थानीय तहमा विद्यालय शिक्षा योजनाको निर्माण गर्न आवश्यकता देखिएको छ । विज्ञान तथा प्रविधिमा भएको विकास तथा परिवर्तनलाई आत्मसाथ गर्न र सृजनशील, सक्रिय तथा नेपालको आर्थिक तथा सामाजिक रूपान्तरणका लागि उपयोगी नागरिक तयार गर्नका लागि र शिक्षाको योगदानलाई समय सापेक्ष बनाउन पनि विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको योजना मार्फत समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

नेपालको संविधान अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको एकल अधिकार अन्तर्गत आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा उल्लेख भएको तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ (११ ज) ले आधारभूत तथा माध्यमिक तहका लागि २३ वटा शिक्षाको अधिकार तोकेको छ । यस ऐनको दफा २४ (१) मा स्थानीय तहले आवधिक तथा क्षेत्रगत योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था समेत गरेको छ । यी प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नका लागि स्थानीय तहले शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न अनिवार्य समेत रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षामा रहेका आर्थिक तथा सामाजिक लगायतका कारणले सुविधाविहीन, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकाको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्न तथा प्रत्येक बालबालिकामा न्यूनतम सिकाई उपलब्धि सुनिश्चित गर्दै समग्र विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर तथा सान्दर्भिकता अभिवृद्धि गर्न शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले शिक्षा क्षेत्र योजना (School Education Sector Plan २०७९-२०८८) स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसै परिवेशमा यस शुद्धोधन गाउँपालिका ले पनि शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई महसुस गरी दशवर्षीय स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण र कार्यान्वयन गरी शिक्षा क्षेत्रमा अपेक्षित सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता र औचित्य देखेको छ ।

ग) शुद्धोधन गाउँपालिकामा शिक्षा योजना निर्माणको औचित्य:

१. बालबालिकाहरूको शिक्षामा पहुँच सुनिश्चितता, विद्यालयमा अर्थपूर्ण सहभागिताका लागि वञ्चित समूह, समुदायका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको पहुँच सम्बोधन गर्न
२. आधारभूत र माध्यमिक दुवै तहको शिक्षामा बालबालिकाको ससम्मान प्रवेश, बालबालिकाको क्षमता, आवश्यकता र परिवेश अनुसार सफल जीवनयापनका लागि आवश्यक सिपहरूको विकास गर्न
३. विद्यालय भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकालाई विद्यालयसम्म ल्याउने, उनीहरूलाई विद्यालयमा टिकाइ राख्ने र सिकाई पश्चात् शैक्षिक सीपको उद्देश्य पूरा गर्न
४. लैङ्गिक असमानता, अपाङ्गता, भाषा, जातीयता, कठिन परिवेशमा रहेका बालबालिकालाई शिक्षामा अर्थपूर्ण सहभागिता र सिकाईमा सुधार ल्याउन
५. तिनै तहमा बन्ने शिक्षा योजनाका बीच लम्बीय र क्षितिजय सहसम्बन्ध स्थापित गर्न
६. सङ्घ र प्रदेशबाट प्रदान गरिने स्रोतहरूलाई योजनामा आधारित बनाई व्यवस्थापन, परिचालन र उपयोग गर्न
७. कार्यक्रम र स्रोतमा देखिएको अभाव, दोहोरोपना, स्रोत परिचालनमा असक्षमता जस्ता समस्यालाई न्यूनीकरण गर्न
८. साझा विषयमा लागत साझेदारी, समन्वय र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन
९. शिक्षा सम्बन्धी राष्ट्रिय लक्ष्य तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता हासिल गर्न सहयोग पुर्याउन

१०. गाउँपालिकामा देखिएका मुख्य शैक्षिक समस्या, समस्याका कारणहरूको पहिचान गरि समस्या समाधानका उपायहरू कार्यान्वयन गर्न,

घ) शिक्षा योजना निर्माणका आधारहरू:

शुद्धोधन गाउँपालिका को शिक्षा योजना निर्माण गर्दा निम्नलिखित दस्तावेजलाई मूल आधार बनाइएको छ । यसका अतिरिक्त अन्य सान्दर्भिक र सन्दर्भ सामग्री प्रयोग गरी योजना निर्माण गरिएको छ ।

क) नेपालको संविधान २०७२

ख) १६ औँ आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन २०७७

ङ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी ऐन नियमावली

च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना र सिकाई आपुरण तथा दूरत सिकाई योजना

छ) शिक्षा नीति मूलतः राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, शिक्षाको सोचपत्र २०७९

ज) विद्यालय शिक्षामा समता रणनीति

झ) दिगो विकास लक्ष्य राष्ट्रिय कार्यढाँचा

ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र स्थानीय तहको विकास योजना

ट) स्थानीय तहको मध्यमकालीन खर्च संरचना

ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८

ड) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी संघसंस्थाका शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम आदि

ढ) शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयको प्रतिवेदनहरू

ण) सिकाई आपुरण तथा द्रुत सिकाई योजना (ReAL Plan)

ड) शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया:

कुनै पनि कार्य सम्पन्न गर्न गरिने परिकल्पनाको स्वरूपलाई कार्यान्वयन तहसम्म पुर्याउन प्रतिफल दिने प्रक्रियाहरूको सम्मिश्रण योजना हो । योजना आफैमा निर्मित हुने होइन, यसलाई निर्माण गर्नुपर्छ । त्यसैले योजना निर्माण गर्नु जटिल र चुनौतिपूर्ण कार्य पनि हो । विगतको अनुभव, वर्तमानको कार्यशैली र भविष्यको दृष्टिकोण नै योजना भएकाले सबै तथ्यगत वस्तुको आधारमा स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्न र यसलाई विश्लेषणात्मक रूपमा कार्यान्वयन तहसम्म पुर्याई मिठो प्रतिफल दिने अपेक्षाका साथ सहभागितामूलक ढंगले योजना निर्माणकार्य गरिएको छ । शुद्धोधन गाउँपालिका को शिक्षा योजना निर्माण गर्न तपसिलका चरण र प्रक्रियाहरूलाई गम्भीरतापूर्वक अवलम्बन र अनुसरण गरिएको छ ।

१. गाउँ शिक्षा समितिको मिति २०८१/४/९ को बैठकले गाउँ शिक्षा योजना निर्माणका लागि कार्यदेश सहितको ७ सदस्यीय निर्माण कार्यदलको गठन भएको ।

२. कार्यदलको मिति २०८१/ ४ /१७गते बैठक बसी गाउँ शिक्षा योजनाको लागि कार्ययोजना बनाई कामको जिम्मेवारी बाँडफाँड गरिएको ।

३. योजनालाई मूर्तरूप दिन आन्तरिक छलफल तथा कार्ययोजना निर्माण गरिएको । योजनाको खाका तयार गरी योजनाले समेट्ने विषयवस्तुमाथि छलफल भएको ।
४. योजनाको लागि वर्तमान अवस्थाको मूल्याङ्कन गरी तथ्याङ्क संकलन र विश्लेषण गरिएको ।
५. सरोकारवालाहरू सँगको कार्यशालाबाट पालिकाका शैक्षिक समस्या चुनौती र अवसरका सन्दर्भमा समस्या वृक्ष, SWOT analysis तथा gap analysis गरिएको ।
६. शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलबाट योजनाको लेखन छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट पहिलो मस्यौदा तयार गरिएको ।
७. मुख्य सरोकारवालाहरूबाट योजनाको पहिलो मस्यौदा उपर सुझावको लागि कार्यशाला आयोजना गरिएको
८. विभिन्न प्रकारका सुझाव, खेसा तयारी, टिपोट र पृष्ठपोषण सङ्कलन गरिएको ।
९. सरोकारवालाहरूको सल्लाह सुझावको आधारमा शिक्षा योजना निर्माण कार्यदलबाट योजनाको लेखन छलफल तथा अन्तरक्रियाबाट अन्तिम मस्यौदा तयार गरिएको
१०. सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त सुझावका आधारमा योजनालाई आवश्यक परिमार्जन र भाषिक सम्पादन सहित मुख्य सरोकारवालामाझ अन्तिम सुझावका लागि प्रस्तुत गरिएको ।
११. गाउँ कार्यपालिकाको मितिगतेको बैठकबाट स्वीकृत तथा सिफारिस भई मिति.....गतेको गाउँ सभाबाट प्रमाणित गरिएको

छ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप:

योजनाले परिकल्पना गरेको शैक्षिक उपलब्धि प्राप्त गर्न सरोकारवालाहरू सँगको प्रत्यक्ष सहभागितामा पालिकाका वर्तमान अवस्था, शैक्षिक समस्या, चुनौती, अवसर र योजनामा समेटनुपर्ने मुख्य मुख्य उद्देश्य, रणनीति र कार्यनितिहरूका सन्दर्भमा गरिएको छलफल एवम् प्राप्त तथ्याङ्कलाई प्राथमिक स्रोतकारूपमा लिई योजनालाई बढी भरपर्दो, विश्वासिलो र यथार्थपरक बनाउने प्रयत्न गरिएको छ । शुद्धोधन गाउँपालिका को आगामी १० वर्षे शिक्षाको स्पष्ट मार्गदर्शन नै शिक्षा योजनामा निहित रहने हुदा योजनामा समावेश भएका प्रत्येक परिच्छेद र विषयवस्तुमा उल्लेख भएका क्षेत्रको परिचय वर्तमान, अवस्थाको विश्लेषण, अवसर र चुनौति, रणनीतिक क्रियाकलाप, बजेट व्यवस्था तथा कार्यान्वयनको योजनालाई जिम्मेवारीका साथ महत्वपूर्ण स्थान दिइएको छ । शुद्धोधन गाउँपालिका को शिक्षा योजनाको दस्तावेजको स्वरूप यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

योजनाको सारांश

परिच्छेद १: परिचय

परिच्छेद २: दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

परिच्छेद ३: विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

परिच्छेद ४: अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

परिच्छेद ५: अन्य उपक्षेत्र

परिच्छेद ६: सुशासन तथा ब्यवस्थापन

परिच्छेद ७: लगानी र स्रोत ब्यवस्थापन

परिच्छेद ८: अनुगमन तथा मूल्यांकन

परिच्छेद १

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वर्तमान नेपालको संविधानअनुसार राज्यको पुनर्संरचना भई एकात्मक राज्य ब्यबस्थाबाट संघीयगणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्थामा परिवर्तन भएको छ । जसअनुसार हाल देशमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकार क्रियाशील रहेका छन् । संविधानले समग्रमा समतामूलक समावेशी समाजवाद उन्मुख राष्ट्र निर्माण गर्ने ध्येय राखेको छ । नेपालको संविधानले समाजवादउन्मुख राज्य प्रणालीमा आधारित भई प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य निःशुल्क तथा माध्यमिक शिक्षा निःशुल्क पाउने हक सुनिश्चित गरेको छ । यसका अतिरिक्त अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपमा विपन्न नागरिकलाई कानूनबमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने र मातृभाषामा शिक्षा पाउने हकसमेतको व्यवस्था गरेकोछ । राज्यको आर्थिक, समृद्धि र सामाजिक न्यायसहितको समतामूलक समाज निर्माणका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता र सबैका लागि जीवनपर्यन्त शिक्षाको समान अवसरले दिगो शान्ति, असल संस्कृति, सामाजिक सहिष्णुता तथा साझा मूल्यको प्रवर्धन गरी राष्ट्र निर्माणमा आवश्यक मानव संसाधनको विकासमा शिक्षाको अहम् भूमिका रहनेमा दुई मत छैन ।

संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरी कार्यान्वयन गर्न कानून निर्माणको कार्य थालनी गरेको छ । यी संवैधानिक हक तथा प्राथमिकताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न सहयोगी हुने कानुनी आधार तयार गर्ने क्रममा निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा यस सम्बन्धी नियमावली २०७० कार्यान्वयनमा आएको छ । बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ ले शिक्षालगायत बालबालिकाहरूको हक र अधिकारलाई थप प्रत्याभूत गरेको छ । नेपाल सरकारले जारी गरेको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले संवैधानिक मान्यतामा आधारित भई शिक्षा क्षेत्रमा सुधार तथा परिवर्तनका लागि नीतिगत मार्गदर्शन गरेको छ ।

संघीय स्वरूपको राज्य व्यवस्थामा राज्यका सबै तहका सरकार बीचको आपसी समन्वय र सहकार्यबाट नै राज्यले परिलक्षित गरेका उद्देश्य प्राप्त गर्न सकिन्छ । मानव संसाधनको विकासबाट मुलुकको उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतसाधन र अवसरहरूको समुचित परिचालन हुन गई नेपाल सरकारले राखेको २५ वर्षे दीर्घकालीन सोच “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” सहितको समुन्नत राष्ट्र निर्माणमा शिक्षाको माध्यमबाट योगदान पुऱ्याउन सकिन्छ । यही वृहत्तर उद्देश्य प्राप्तिका लागि राष्ट्रिय रूपमा नै शैक्षिक कार्यक्रमहरू बीच तादाम्यता सहित तीनै तहका सरकारको आपसी समन्वय र सहकार्यमा शिक्षा योजना निर्माण हुनु सान्दर्भिक देखिन्छ । यसै सन्दर्भमा नेपालको संविधानमा भएका शिक्षा सम्बन्धी प्रावधान, २५ वर्षे राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय शिक्षा नीति र राष्ट्रिय विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, सामुदायिक विद्यालय सबलीकरण दशक (२०७६-२०८५) का लागि सम्बोधन गर्नुपर्ने विषयहरू, १५वर्षे दिगो विकास लक्ष्य, सोह्रौं आवधिक योजनाका लक्ष्यहरू र कोभिड १९ ले पारेको प्रभावलाई समेत सम्बोधन गर्ने गरी नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले १०वर्षे (वि.सं.२०७९ देखि २०८८ सम्म) विद्यालय शिक्षा क्षेत्रको नयाँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (वि.सं.२०७९ देखि २०८८ सम्म) नेपाल सरकार, शिक्षा, विज्ञान, तथा प्रविधि मन्त्रालयद्वारा तयार गरिएको दीर्घकालीन रणनीतिक योजना हो, जसको उद्देश्य विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई गुणस्तरीय, समावेशी, र सुलभ बनाउनु रहेको छ । तीनै तहमा निर्माण हुने प्रस्तावित योजनाले नेपाललाई सन् २०३० सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्य हासिल गर्दै मध्यम आय भएको मुलुकको रूपमा स्तरोन्नति गर्ने तथा समृद्ध नेपाल र सुखी नेपालीको राष्ट्रिय अपेक्षा पूरा गर्ने कार्यमा मुलुकको शिक्षाले माध्यमको रूपमा भूमिका खेल्ने अपेक्षा अनुरूप शुद्धोधन गाउँपालिकाले पनि स्थानीयतामा आधारित रहेर यो शिक्षा क्षेत्रको १० वर्षे योजना निर्माण गरिएको छ ।

शुद्धोधन गाउँपालिकाको परिचय:

नेपालको संविधान जारी भएपछि राज्य पुनर्संरचनाका क्रममा मन्त्रीपरिषद्को २०७३ फागुन २२ गते निर्णय विशेष रह्यो । सोही निर्णयका आधारमा २०७३ फागुन २७ गतेदेखि ७ सय ५३ स्थानीय तहहरू सञ्चालनमा आए । तीमध्ये शुद्धोधन गाउँपालिका पनि संविधान बमोजिम एक स्थानीय तहका बन्न सफल भयो । कपिलवस्तु जिल्लाका १० वटा स्थानीय तहहरू मध्ये शुद्धोधन गाउँपालिका पनि एक हो । शुद्धोधन गाउँपालिका लुम्बिनी प्रदेशको कपिलवस्तु जिल्लाको दक्षिण-पूर्वी भेगमा अवस्थित रहेको छ । यस गाउँपालिकाको स्थापना २०७३ फागुन २७ गते भएको हो । साविकका पतरिया, नन्दनगर, लवनी, विठूवा, हथिहवा र बासँखोर गा.वि.सहरूलाई समायोजन गरि शुद्धोधन गाउँपालिका घोषण गरिएको हो । राजा शुद्धोधनको नामबाट गाउँपालिकाको शुद्धोधन नाम राखिएको स्थानीयहरूको मान्यता छ ।

१.३ गाउँपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति र सिमाना

भौगोलिक	विवरण
अवस्थिति अक्षांश:	२७'२५'' उत्तरी
देशान्तर:	८३'१४'' पूर्वी
पालिकाको क्षेत्रफल कि.मि.	९१.९९ वर्ग कि.मि.
सिमाना:	पूर्व-लुम्बिनी साँस्कृतिक नगरपालिका र गैडहवा गाउँपालिका रुपन्देही, पश्चिम-मायादेवी गाउँपालिका, उत्तर-वाणगंगा नगरपालिका, दक्षिण-भारत
हावापानी	उष्णप्रदेशीय
गाउँपालिका केन्द्र रहेको स्थान	लवनी
प्रशासनिक विभाजन	
जम्मा वडा संख्या	०६
संघीय निर्वाचन क्षेत्र नं.	१
प्रदेश निर्वाचन क्षेत्र नं.	१ (ख)
प्रमुख नदिनालाहरू	कोठी, बेथी नदि
तालतलैया/पोखरीहरू	मुडफुटूवा, दोहनी, मेहनिहवा
प्रमुख धार्मिक स्थलहरू	समयमाई थान जयनगरा, शुद्धोधन थान नौडिहवा, दुर्गा मन्दिर लवनी, मस्जितहरू

धरातलिय अवस्था:

शुद्धोधन गाउँपालिकाको धरातलिय अवस्था समथर खालको रहेको छ । ग्रामिण क्षेत्रका भागहरूमा कृषि उत्पादन गरिन्छ । यस गाउँपालिकामा उष्ण प्रदेशिय हावापानी पाइन्छ । अधिकतम तापक्रम: ४५ डिग्री सेल्सियस र न्यूनतम तापक्रम ७ डिग्री सेल्सियस सम्म पुगेको देखिन्छ भने औसत वर्षा: १४३६.५ मि.मि. सम्म भएको पाइएको छ । मंसिरदेखि माघसम्म जाडो हुने, बैशाख देखि आश्विनसम्म गर्मी हुन्छ । लगभग ८० प्रतिशत वर्षा आषाढ, श्रावण, भाद्र महिनामा मनसुनी वर्षा हुने गर्दछ ।

जनसांख्यिक अवस्था

शुद्धोधन गाउँपालिकाको जम्मा जनसंख्या ५२८६१ छ । उक्त जनसंख्यामा महिलाको संख्या २६९०० र पुरुषको संख्या २५९६१ छ । कूल जनसंख्यामा महिलाको प्रतिशत ५०.८९ र पुरुषको प्रतिशत ४९.११ छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ को प्रतिवेदन अनुसार यस शुद्धोधन गाउँपालिकाको परिवार संख्या र जनसंख्या विवरण यहाँ उल्लेख गरिएको छ ।

परिवार संख्या	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला	परिवारको औसत आकार	लैंगिक अनुपात	बार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर	जन-घनत्व
८५४३	५२८६१	२५९६१	२६९००	६.१९	९६.५१	१.५०	५७५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

वडागत जनसंख्या विवरण:

	पुरुष	महिला	जम्मा	लैङ्गिक अनुपात	कैफियत
वडा नं. १	४८९८	५१२९	१००२७	९५.५	
वडा नं. २	४०९०	४२८६	८३७६	९५.४	
वडा नं. ३	४४७०	४३९०	८८६०	१०१.८	
वडा नं. ४	२५९७	२६८४	५२८१	९६.८	
वडा नं. ५	४५३८	४८५३	९३९१	९३.५	
वडा नं. ६	५३५८	५५५८	१०९२६	९६.६	
जम्मा	२५९५१	२६९००	५२८६१	९६.४	

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

धर्मको आधारमा जनसंख्याको विवरण :

क्र.सं.	धर्म	पुरुष	महिला	जम्मा
१.	हिन्दु	२०३५२	२०९०७	४१२५९

२.	बौद्ध	०	१	१
३.	इस्लाम	५५९३	५९७२	११५६५
४	ईसाइ	१६	२०	३६
	जम्मा	२५९६१	२६९००	५२८६१
स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८				

जातजातीको आधारमा जनसंख्याको विवरण:

क्र.सं.	जातजाती	जम्मा	महिलाको संख्या	पुरुषको संख्या	प्रतिशत
१	क्षेत्री	१२९	६०	६९	०.२
२	ब्राम्हण पहाड	५९३	२९८	२९५	१.१
३	मगर	४७	२३	२४	०.१
४	थारु	२५६१	१२४८	१३१३	४.८
५	नेवा: नेवार	१०	७	३	०.०
६	विश्वकर्मा	११३	४७	६६	०.२
७	मुसलमान	११३७५	५५१४	५८६१	२१.५
८	यादव	८२०६	४०३५	४१७१	१५.५
९	परियार	६२	२९	३३	०.१
१०	तेली	१६४६	८४३	८०३	३.१
११	चमार हरिजन राम	२८६०	१४१८	१४४२	५.४
१२	कोइरी कुशहवा	५०३	२५२	२५१	१.०
१३	कुर्मी	३२५९	१६१७	१६४२	६.२
१४	सन्यासी दशनामी	१६३	८०	८३	०.३

१५	दुशाद पासवान पासी	३९३६	१९५०	१९८६	७.५
१६	मल्लाह	२८२६	१३५८	१४६८	५.४
१७	केवट	७५९	३६९	३९०	१.४
१८	कठाबानीया	१०८	५७	५१	०.२
१९	ब्राम्हण तराई	९५९	४७२	४८७	१.८
२०	कलवार	४८९	२४२	२४७	०.९
२१	कानु	११	५	६	०.०
२२	कुमाल	२३	१६	७	०.०
२३	हजाम ठाकुर	२४७	१२४	१२३	०.५
२४	धोबी	१५०५	७५३	७५२	२.९
२५	लोहार	६७८	३४५	३३३	१.३
२६	बरई	६५६	३४१	३१५	१.२
२७	नुनिया	५३४	२५५	२७९	१.०
२८	सोनार	११५	५३	६२	०.२
२९	कमहार	५७६	२९३	२८३	१.१
३०	कहार	१६२३	७७५	८४८	३.१
३१	कायस्थ	१३२	६६	६६	०.३
३२	राजपुत	१३	९	४	०.०
३३	ओराओन=कुदुख	४०८	१९८	२१०	०.८
३४	लोध	१५९९	७९८	८०१	३.०
३५	बधाई=बाधी	६०१	२९०	३११	१.१
३६	गडेरी=भेडियार	९२१	४५९	४६२	१.७

३७	माली	१५६	६६	९०	०.३
३८	धुनिया	५४	२९	२५	०.१
३९	कोरी	७२८	३७६	३५२	१.४
४०	राजविर	७०१	३३१	३७०	१.३
४१	पत्थरकट्टा-खुस्वाडीया	६४	३०	३४	०.१
४२	नटुवा	१९३	९५	९८	०.४
४३	ढाडी	३९	१९	२०	०.१
४४	बनिया	३१	१८	१३	०.१
४५	खटिक	४८६	२५७	२२९	०.९
४६	अन्य	२६	१२	१४	०.१
४७	विदेशी नागरिक	१२७	२४	१०३	०.२
४८	उल्लेख गरिएको छैन	१०	५	५	०.०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

मातृभाषा सम्बन्धि विवरण

क्र स	मातृभाषा	जम्मा जनसंख्या	पुरुष	महिला
१	नेपाली	११२०	५४७	५७३
२	थारु	१५३४	७४६	७८८
३	नेवारी	१०	७	३
४	उर्दु	३८१	१९६	१८५
५	अवधी	४९७५६	२४४४१	२५३१५
६	हिन्दी	२८	८	२०
७	खस	११	६	५
८	अन्य	२१	१०	११
९	कुल जम्मा	५२८६१	२५९६१	२६९००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

धर्म सम्बन्धि विवरण

क्र. स.	लिङ्ग	जम्मा जनसंख्या	हिन्दु	बौद्ध	इस्लाम	क्रिश्चियन
१	पुरुष	२५९६१	२०३५२	०	५५९३	१६
२	महिला	२६९००	२०९०७	१	५९७२	२०
३	जम्मा	५२८६१	४१२५९	१	११५६५	३६

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

साक्षरता सम्बन्धी विवरण

कूल साक्षरता दर	पुरुष साक्षरता दर	महिला साक्षरता दर
६७.६%	७६.७%	५८.२%

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या(२०७८)

उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष %	महिला %
०-४	३२०९	३०३१	६२४२	५१.४	४८.६
०४-०९	३२६३	३०८०	६३४३	५१.४	४८.६
०९-१४	३३३१	३१८०	६५११	५१.२	४८.८
१५-१९	३११४	२९८१	६०९५	५१.१	४८.९
२०-२४	२२८१	२६६७	४९४८	४६.१	५३.९
२५-२९	१८२७	२१५३	३९८०	४५.९	५४.१
३०-३४	१५०५	१९९६	३५०१	४३.०	५७.०
३५-३९	१४६८	१७०९	३१७७	४६.२	५३.८
४०-४४	११४२	१२९०	२४३२	४७.०	५३.०
४५-४९	९२०	९४९	१८६९	४९.२	५०.८
५०-५४	८९३	१०६०	१९५३	४५.७	५४.३
५५-५९	८५६	७३०	१५८६	५४.०	४६.०
६०-६४	६२७	६५८	१२८५	४८.८	५१.२
६५-६९	६५३	६२४	१२७७	५१.१	४८.९
७०-७४	५२४	४८६	१०१०	५१.९	४८.१
७५-७९	२१४	१७०	३८४	५५.७	४४.३
८०-८४	७०	७२	१४२	४९.३	५०.७
८५-८९	३३	३२	६५	५०.८	४९.२
९०-९४	१३	१६	२९	४४.८	५५.२
९५+	१८	१६	३४	५२.९	४७.१
कुल जम्मा	२५९६१	२६९००	५२८६३	४९.१	५०.९

उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या(२०८१)

उमेर	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष %	महिला %
०-४	३३५६	३१६९	६५२५	५१.४	४८.६
०४-०९	३४१२	३२२१	६६३३	५१.४	४८.६
०९-१४	३४८३	३३२५	६८०८	५१.२	४८.८
१५-१९	३२५६	३११७	६३७३	५१.१	४८.९
२०-२४	२३८५	२७८९	५१७४	४६.१	५३.९
२५-२९	१९१०	२२५१	४१६२	४५.९	५४.१
३०-३४	१५७४	२०८७	३६६१	४३.०	५७.०
३५-३९	३४२५	३११०	६५३४	५२.४	४७.६
४०-४४	३४३२	३४२०	६८५२	५०.१	४९.९
४५-४९	२४४१	२६८३	५१२४	४७.६	५२.४
५०-५४	२०९७	२४९०	४५८६	४५.७	५४.३
५५-५९	१५७२	२०५१	३६२२	४३.४	५६.६
६०-६४	१५६४	१८३८	३४०३	४६.०	५४.०
६५-६९	१२७५	१४३४	२७०८	४७.१	५२.९
७०-७४	९६४	९९८	१९६२	४९.१	५०.९
७५-७९	९१२	१०७४	१९८६	४५.९	५४.१
८०-८४	८९९	८८२	१७८१	५०.५	४९.५
८५-८९	६८५	६९४	१३७९	४९.७	५०.३
९०-९४	६२७	६५४	१२८१	४९.०	५१.०
९५+	६५६	५९२	१२४७	५२.६	४७.४
कुल जम्मा	३९९२४	४१८७८	८१८०३	४८.८	५१.२

अपाङ्गताको आधारमा जनसंख्या विवरणः

क्र.सं	अपाङ्गताको प्रकार	पुरुषको संख्या	महिलाको संख्या	जम्मा	पुरुषको प्रतिशत	महिलाको प्रतिशत
१.	शारीरिक अपाङ्गता	१९९	१३४	३३३	२९.१	२२.२४
२.	न्यून दृष्टियुक्त	२४१	२५३	४९४	३५.२	४२.४
३.	दृष्टिविहिन	२८	२८	५६	४.१	४.०
४.	बहिरोपन	३३	४८	८१	४.८	८.०
५.	मनोसामाजिक अपाङ्गता	३१	२१	५२	४.५	३.५
६.	न्यून श्रवणशक्ति	३३	३६	६९	४.८	६.०
७.	बहिरोपन एवं दृष्टिविहिन	९	५	१४	०.७	१.७
८.	मानसिक वा मनोसामाजिक	२५	१५	४०	३.७	२.५
९.	बौद्धिक अपाङ्गता	१५	१३	२८	२.२	२.२
१०.	अनुवंशीय रक्तश्राव (हेमोफेलिया)	६	७	१३	०.९	१.२
११.	अटिजम्	२	५	७	०.३	०.८
१२.	बहुअपाङ्गता	६६	३२	९८	९.६	५.४

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

१.२ शिक्षा क्षेत्रको समग्र विश्लेषणः

देश विकासका निमित्त शिक्षा पूर्वाधारको पनि पूर्वाधार हो । शिक्षाले व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकास गरी असल योग्य, सक्षम, प्रतिस्पर्धी र उत्पादनमूलक मानवपूँजी तयार गर्दछ । राष्ट्रको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक र पूर्वाधार विकासका लागि त्यस्तो जनशक्तिको योगदान महत्वपूर्ण हुन्छ । देशमा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको लागि शिक्षाले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । “समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली” हाम्रो राष्ट्रिय आकाङ्क्षा र अटोट हो । सीपमूलक, वैज्ञानिक, व्यावहारिक एवं गुणस्तरीय शिक्षा समृद्ध नेपालको आधारशिला हो । मुलुकको सर्वाङ्गीण विकासको मूल आधार शिक्षा नै भएकाले गुणस्तरीय शिक्षामा सबै नागरिकको समतामूलक र न्यायोचित पहुँच स्थापित गर्नु आजको आवश्यकता हो । नेपालको संविधानको धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी हक उल्लेखित छ । उक्त धाराले प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुने, प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने, अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने, नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था स्थापना र सञ्चालन गर्न पाउने हक हुने जस्ता शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकको प्रत्याभूत गरेको छ । यो संवैधानिक प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्न सुदृढ राष्ट्रिय शिक्षा प्रणालीको विकास जरुरी भएको छ । मुलुकको समग्र विकासको दृष्टिकोण तथा प्राथमिकता स्पष्ट रूपमा निर्धारण गर्न लक्ष्य, उद्देश्य, नीति, रणनीति, कार्यनीति र कार्यक्रमहरू

तर्जुमा गरिन्छ । राष्ट्रको शैक्षिक विकासको दृष्टिकोण र कार्यदिशा शिक्षा नीति मार्फत प्रतिविम्बित हुने गर्दछ । कुनै पनि देशको शिक्षा नीतिले आफ्नो राष्ट्रिय विकासका प्राथमिकताहरूलाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको हुन्छ । यसै परिप्रेक्ष्यमा नेपाल सरकारले सङ्घीय संरचना अनुरूप शिक्षा क्षेत्रको मार्गदर्शक नीतिका रूपमा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ तर्जुमा गरेको छ ।

- शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यावसायिक, सिपमूलक, रोजगारमूलक एवं जनमुखी बनाउँदै सक्षम, प्रतिस्पर्धी, नैतिक एवं राष्ट्रिय हितप्रति समर्पित जनशक्ति तयार गर्ने, शिक्षा क्षेत्रमा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै शिक्षामा भएको निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने, उच्च शिक्षालाई सहज, गुणस्तरीय र पहुँच योग्य बनाई क्रमशः निःशुल्क बनाउँदै लैजाने, नागरिकको व्यक्तित्व विकासका लागि सामुदायिक सूचना केन्द्र र पुस्तकालयको स्थापना र प्रवर्धन गर्ने नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीति नेपालको संविधानमा उल्लेख छ
- उमेर समूह अनुसार प्रारम्भिक बालशिक्षाका लागि ४ वर्षदेखि ५ वर्षमुनी, कक्षा १-५ का लागि ५-९ वर्ष, कक्षा ६-८ का लागि १०-१२ वर्ष र माध्यमिक तह कक्षा) ९-१२(का लागि १३-१६ वर्ष तोकिएको छ ।
- नेपाल सरकारले तोकेको शर्त तथा मापदण्ड पालना गर्ने गरी स्थानीय तहको अनुमति वा स्वीकृतिमा सरकारी, गैरसरकारी, सामुदायिक वा निजी लगानीमा बालमैत्री तथा पूर्वाधारयुक्त प्रारम्भिक बालविकास कक्षा र बालविकास तथा स्याहार केन्द्रको व्यवस्थापन गरी बालविकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न नीतिगत प्रबन्ध गर्ने प्रारम्भिक बालशिक्षाको नीति रहेको छ ।
- सबैका लागि अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न पहुँच र सहभागिता, संस्थागत क्षमता र गुणस्तर अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
- विद्यालय सेवाक्षेत्र सम्बन्धी मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार पारी सोका आधारमा सबै प्रकारका आधारभूत विद्यालयहरूलाई सेवाक्षेत्र (क्वअजयय िश्यलभ) को अवधारणा अनुरूप व्यवस्थित गर्ने ।
- आधारभूत विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गराई अध्ययन निरन्तरताको व्यवस्था मिलाउने ।
- माध्यमिक शिक्षाको संरचनागत एकीकरण गरी विविधिकृत विद्यालयहरूको प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने माध्यमिक शिक्षाको नीति रहेको छ ।
- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच विस्तार गर्नुका साथै विद्यार्थीको रुचि र समाजको आवश्यकता अनुरूप माध्यमिक शिक्षामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको अवसर प्रदान गर्ने ।

गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था:

शुद्धोधन गाउँपालिका लुम्बिनी प्रदेश कपिलवस्तु जिल्लाको दक्षिण-पूर्वी भेगमा अवस्थित रहेको छ । यस गाउँपालिकामा जम्मा ६ वटा वडाहरू रहेका छन् । गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालित शैक्षिक संस्थाको प्रसङ्ग उठाउँदा यस पालिकामा २४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू (जसमा १७ वटा आधारभूत विद्यालय र ७ वटा माध्यमिक विद्यालय), २६ वटा मदरसाहरू, ११ वटा संस्थागत विद्यालयहरू, ५ वटा सामुदायिक सिकाई केन्द्र गरी जम्मा ६६ शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् ।

शिक्षाको माध्यमबाट देश विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुग्न सक्छ भन्ने मान्यताका साथ जीवन उपयोगी शिक्षा प्रदान गर्न यस गाउँपालिकाबाट प्रयास गरिएको छ । शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक एवं सबै शिक्षासँग सरोकारवाला पक्षसँगको समन्वय र सहकार्यमा सिकाईलाई अगाडि बढाउन सकिनेमा थप सकारात्मक नतिजा हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने कुरामा कहीं कसैको दुईमत नहोला तथापि शैक्षणिक सिकाई सुधारका लागि सबै शिक्षा सम्बद्ध सरोकारवाला पक्ष मिलेर अगाडि बढ्नु वर्तमान अवस्थाको टक्कारो आवश्यकता छ । सबै शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बद्ध सरोकारवाला पक्षहरू बीच आपसी समन्वय र सहकार्य प्रभावकारी ढंगबाट अगाडि बढाई बालबालिकाहरूले प्राप्त गर्ने शिक्षाको गुणस्तरमा थप वृद्धि गरी हामी सबैले अपेक्षा गरे अनुरूपको सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न हामी सबैको निरन्तर प्रयास रहिरहनेछ भन्ने विश्वास छ

विद्यालय विवरण:

विद्यालयका प्रकार

क्र.सं.	संचालित कक्षा	सामुदायिक	संस्थागत	धार्मिक	जम्मा
१	१-३	४	७	१८	२९
२	१-५	९	२	५	१६
३	१-८	४	१	०	५
४	१-१०	४	१	०	५
५	१-१२	३	०	०	३
	जम्मा	२४	११	२३	५८

स्रोत: IEMIS २०८१

सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको विवरण

क्र. स.	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको नाम	वडा नं	सहजकर्ता को नाम	सम्पर्क नं
१	पतरिया सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	१	चन्द्रकला पाठक	
२	नन्दनगर सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	४	राधा चौधरी	
३	लवनी सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	३	संगीता चौधरी	९८११९८७९१२
४	हथिहवा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	६	अनुजा यादव	
५	बासँखोर सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	६	रेनु यादव	

स्रोत: IEMIS २०८१

शुद्धोधन गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षा प्रदान गर्नका लागि सामुदायिकतर्फ कक्षा १-३ सञ्चालन भएका ४ , कक्षा१-५ सञ्चालन भएका ९ , कक्षा १-८ सञ्चालन भएका ४ , कक्षा १-१० सञ्चालन भएका ४ वटा र कक्षा १-१२ सञ्चालन भएका ३ वटा गरी जम्मा २४ वटा र संस्थागततर्फ कक्षा१-३ सञ्चालन भएका ७ , कक्षा१-५ सञ्चालन भएका २ कक्षा १-८ सञ्चालन भएका १, कक्षा १-१० सञ्चालन भएका १ वटा र कक्षा १-१२ सञ्चालन भएका १ वटा गरी जम्मा ११ वटा विद्यालय छन् भने धार्मिक तर्फ कक्षा १-३ सञ्चालन भएका १८ , कक्षा१-५ सञ्चालन भएका ५ गरि कुल जम्मा ५८ ओटा विद्यालय हरू संचालन मा रहेका छन् साथै ५ ओटा समुदायिक सिकाइ केन्द्र हरू ले पनि अनौपचारिक शिक्षा प्रदान गर्दै आएको छ ।

तह अनुसार विद्यालय गइरहेका बालबालिकाहरूको संख्या २०८१

	बालविकास केन्द्र	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१२
सामुदायिक र धार्मिक	११२३	६४८६	२१७६	१७२२
संस्थागत	१३१८	१८७०	२७८	४२
जम्मा	२४४१	८३५६	२४५४	१७६४

स्रोत: IEMIS २०८१

२०८१ मा बालविकास तर्फ २४४१, कक्षा १- ५मा ८३५६, कक्षा ६- ८ मा २४५४, र कक्षा ०९-१२ मा जम्मा १९६४ गरी बालविकास देखि कक्षा १२ सम्म कुल विद्यार्थी संख्या १५०१५ रहेको छ।

सामुदायिक विद्यालयमा शिक्षक दरवन्दी विवरण

क्रसं	तह	स्थाई	अस्थाई	राहत	अन्तरिक स्रोत (विद्यालय)	गाउन्पलिका अनुदान	प्रदेश अनुदान	संघिय अनुदान	कुल जम्मा
१	वाविके	०	२६	०	०	०	०	०	२६
२	प्राथमिक	४६	०	२५	०	०	०	०	७१
३	निम्नमाध्यमिक	९	०	५	१०	३८	५	१४	८१
४	माध्यमिक	४	०	४	६	५	१	४	२४
५	उ मा बि	०	०	२	०	०	०	०	२
	जम्मा	५९	२६	३६	१६	४४	६	१८	२०४

सामुदायिक, धार्मिक र संस्थागत विद्यालय अध्ययनरत विद्यार्थी विवरण

क्र.सं.	तह	कुल विद्यार्थी		
		छात्रा	छात्र	जम्मा
१	बालविकास	११४७	१४८७	२६३४
२	आधारभूत १-५	२७१४	३१५९	५८५३
३	आधारभूत ६-८	२५६५	४१२५	६६९०
४	माध्यमिक ९-१०	८५५	१००७	१८६२
५	माध्यमिक ११-१२	३२४	५९२	९१६

जम्मा	७६०५	१०३७०	१७९५५
-------	------	-------	-------

स्रोत :EMIS रिपोर्ट २०८१

शुद्धोधन गाउँपालिकाका शैक्षिक समस्या तथा चुनौति र अवसरहरूको SWOT विश्लेषण

शुद्धोधन गाउँपालिकाको वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट शिक्षा क्षेत्रमा रहेका मुख्यमुख्य समस्या, ती समस्याको समाधानमा देखिएका चुनौती र अवसरको पहिचान गरिएका समस्याहरूलाई विश्लेषण गरिएको छ । सरोकारवालाहरूको सहभागितामा समस्याको विश्लेषण गर्न समस्या वृक्ष र Gap analysis प्रक्रिया अवलम्बन गरिएको छ । सरोकारवालाहरूबाट प्राप्त विश्लेषणबाट समस्याका कारणलाई नै योजनाको रणनीति तथा कार्यनीतिको रूपमा ल्याइएको छ । जसले गर्दा निर्माण भएको शिक्षा योजना प्रभावकारी ढंगबाट कार्यान्वयन गर्न सकिने भएकाले विशेषगरी शिक्षा योजनामा समावेश गरिएका शैक्षिक समस्याहरू उल्लेख गर्दा समतामूलक पहुँच, निरन्तरता, गुणस्तर, सक्षमता विकास, सहभागिता व्यवस्थापन आदि क्षेत्रगत पक्षसँग सम्बन्धित रहेर विश्लेषण गरिएको छ । गाउँपालिका क्षेत्रको तथ्याङ्क, अवस्थाहरूको विश्लेषणका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको विकासका समस्या, समस्याका कारण, चुनौती र अवसरहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

क) शैक्षिक समस्या

शुद्धोधन गाउँपालिकाको माथि विश्लेषण गरिएको शैक्षिक अवस्था र गाउँपालिकाले अनुभूति र भोगेका समस्याहरू निम्न अनुसार रहेका छन्:-

१. आधारभूत विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरू विशेषत सुविधाविहीन समूहका बालबालिकाहरू विद्यालय बाहिर रहिरहनु ।
२. विद्यालय भर्ना भएकामध्ये सबै विद्यार्थी अध्ययनमा निरन्तर नहुनु
३. आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा पूर्णरूपमा निःशुल्क हुन नसक्नु
४. शैक्षिक सुशासन कायम हुन नसक्नु उच्चशिक्षा प्रतिस्पर्धी उत्पादनमुखी र अनुसन्धानमूलक हुनसक्नु ।
५. सार्वजनिक शिक्षामा स्थानीय समुदायको अपनत्व सिर्जना हुन नसक्नु
६. सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या घट्दो क्रममा हुनु, सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालय विद्यार्थी र अभिभावको रोजाइमा पर्नु
७. सामुदायिक विद्यालयका शिक्षकहरूको पेशाप्रतिको लगनशीलता उत्तरदायित्व र उत्प्रेरणा कमी जसले गर्दा शिक्षण पेशा रोजाइको पेशा हुन सकेको छैन शिक्षकहरूको मानमर्यादा समाजमा अन्य कर्मचारी वर्गको भन्दा तल राखिनु ।
८. विद्यालयको भौतिक अबस्था सन्तोषजनक छ यद्यपि विद्यालयहरू विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर भन्दा भौतिक विस्तार तीर ध्यान दिनु
९. विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर छ । विद्यालयमा दण्डहीनता मौलाईरहेको छ शिक्षकले कक्षा कोठामा बिताउने समय कम रहेको छ । राम्रो शिक्षकलाई पुरस्कृत र अनुशासनहीन तथा आचारसंहिता विपरीत कार्य गर्ने शिक्षकलाई दण्ड हुन नसक्नु ।
१०. शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न नसकिनु । शिक्षकको बृत्ती विकास अबैज्ञानिक र अपारदर्शी हुनु
११. विज्ञान, अङ्ग्रेजी र गणित विषयका शिक्षकहरूको अझैपनि गाउँपालिकामा अभाव रहनु प्राथमिक तहका शिक्षकहरूको संख्या बढी देखिएको भएतापनि निमावि र माविमा अभाव हुनु ।
१२. शिक्षकहरूको पेशागत विकास तालिम प्रसस्त भएर पनि तालिमबाट प्राप्त गरेको ज्ञान र सीप कक्षाकोठामा विशेषतः शिक्षणमा कम प्रयोग हुनु ।
१३. कोभिड -१९ जस्तो महामारीमा शिक्षण र सिकाइलाई निरन्तरता दिन आन्तरिक तथा बाह्य दुबै पक्षले गर्दा ज्यादै कठिन हुनु ।
१४. विद्यालयहरूमा सिकाइ सामग्रीहरू पर्याप्त छैन भइरहेका विद्यालयमा समेत उपलब्ध श्रोत सामग्रीको अधिकतम प्रयोग हुन नसक्नु ।
१५. सिकाइमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गर्न विद्यालय शिक्षक र विद्यार्थी इच्छुक भएर पनि विद्यालयमा त्यस किसिमको वातावरण नहुनु ।
१६. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको विद्यालयप्रतिको समग्र व्यवस्थापकिय जिम्मेवारी हुनुपर्ने हो तर सो हुन नसक्नु ।

१७. सबै माध्यमिक तथा निम्न माध्यमिक विद्यालयहरूमा विषयगत दरबन्दीको अभाव भई न्यून वेतनमा तालिम अप्राप्त र लाईसेन्स समेत नभएका व्यक्तिलाई शिक्षकको रूपमा भर्ना गरी पठनपाठन गराइनु ।
१८. विद्यालय अनुगमन निरीक्षणसुपरिवेक्षण तथा शिक्षक सहायताका कार्य र आवश्यक संयन्त्रको विकास हुन नसक्नु ।
१९. पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका र शैक्षिक सामाग्रीको कक्षाकोठामा सही ढंगले प्रयोग हुन नसक्दा उपयुक्त शिक्षण विधिको प्रयोग नभएको ।
२०. विद्यार्थीको मूल्याङ्कनका लागि पाठ्यक्रमले तोकेबमोजिम आधारभूत तहको कक्षा ७ सम्म निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्नुपर्नेमा निरन्तर मूल्याङ्कन नाम मात्रको हुनु र उपचारात्मक शिक्षण प्रायः शुन्य हुनु ।
२१. विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धि सन्तोषजनक नहुनु ।
२२. प्रधानाध्यापकले प्रशासनिक कार्य र शिक्षण समेत गर्नु पर्ने भएकोले विद्यालय ब्यबस्थापन र शैक्षिक प्रशासन फितलो र निस्प्रभावी हुनु ।
२३. संघीय शिक्षा ऐन जारी नहुनु ।

ख) शैक्षिक समस्याका कारणहरू:

१. अभिभावकले उपयुक्त उमेरमा बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रमा नपठाउनु, पालिकाका ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका लगभग सबै बालबालिका विद्यालयमा रहेको तर केही विद्यार्थी माथिल्लो कक्षा (कक्षा ६-८) मा पुगेर विद्यालय छोड्ने गरेको पाइएको छ ।
२. विपन्न समुदायका बालबालिका ज्याला मजदुरी र घरायसी कामका कारण विद्यालय भर्ना भए पनि अनियमित हुने गरेका छन । अभिभावकहरू दैनिक ज्यालादारी काम गर्न जाने र अभिभावक काममा गएपछि अभिभावकले विद्यालय पठाउदा समेत केहि बालबालिकाहरू विद्यालय नगई घरमा नै बस्ने गरेको देखिएको छ ।
३. सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्या अनुसार शिक्षक अभाव तथा अंग्रेजी माध्यम बाट शिक्षण सिकाई संचालन गर्नुपर्ने भएकाले निजी स्रोत शिक्षक ब्यवस्थापनार्थ मासिक रूपमा शुल्क नलिए पनि भर्नाको समयमा अभिभावकबाट आर्थिक सहयोग लिने गरिएकोले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा पूर्णरूपमा निःशुल्क छ भन्न सकिएको छैन ।
४. स्थानीय तहमा शैक्षिक सुशासन कायम हुन नसक्नु र उच्चशिक्षा प्रतिस्पर्धी, उत्पादनमुखी, र अनुसन्धानमूलक हुन नसक्नुको प्रमुख कारण सीमित स्रोत र क्षमता, असंगठित व्यवस्थापन, र प्रबन्धकीय कमजोरी हो, जसले संस्थागत प्रभावकारिता र नवप्रवर्तनलाई रोक्दछ ।
५. स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकतासँग मेल नखाने शिक्षा नीति र कार्यान्वयनका कारण सार्वजनिक शिक्षामा स्थानीय समुदायको अपनत्व सिर्जना हुन सकेकाे छैन ।
६. सामुदायिक विद्यालयका सिकाई उपलब्धि न्यून रहेको कारणले सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या घट्दो क्रममा छन, सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालय विद्यार्थी र अभिभावकको रोजाइमा पर्ने गरेका छन ।
७. शिक्षकलाई शैक्षिक पेसागत विकासका अवसरहरू कम प्रदान गरिनु, उत्प्रेरणाका लागि कम सेवा सुविधा तथा शिक्षकलाई पुरस्कार र दण्डको ब्यवस्था नहुनु पनि हो ।
८. पूर्वधारको विकासलाई मात्र समुदाय तथा विद्यालय ब्यवस्थापन पक्षले चासोका रूपमा लिनु पूर्वधारको विकासलाई मात्र विकासको रूपमा लिएपनि गुणस्तरको विकासलाई चासो दिएको पाइदैन ।
९. शिक्षण पेसाप्रति कम उत्प्रेरणा र शिक्षकहरू विद्यार्थीकाे सिकाइप्रति जिम्मेवार नहुनाले विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर छ ।
१०. शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न नसकिनु
११. संघ सरकारले विज्ञान, अङ्ग्रेजी र गणित विषयका कम दरबन्दी उपलब्ध गराउनु, संघीय शिक्षण सिकाई अनुदान कम हुनु, गा.पा शिक्षण सिकाई अनुदान शिक्षक ब्यवस्थापन गर्न पालिका सँग स्रोतको अभाव हुनु तथा विद्यालयले निजी स्रोत शिक्षक ब्यवस्थापन गर्न नसक्दा नि.मा.वि र मा.वि तहमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी कम भएको छ ।
१२. निरन्तर कक्षा अवलोकन, पृष्ठपोषण र शिक्षक उत्प्रेरणको कमीले शिक्षकहरूको पेशागत विकास तालिम प्रशस्त भएर पनि तालिमबाट प्राप्त गरेको ज्ञान र सीप कक्षाकोठा शिक्षणमा कम प्रयोग हुन सकेको छैन ।

१३. पारिवारिक आर्थिक अवस्था, सबै विद्यार्थीले प्रविधिको प्रयोग गर्न नसक्नु, वैकल्पिक सिकाई विधिको कम प्रयोगका कारणले कोभिड १९ जस्तो महामारीमा शिक्षण र सिकाइलाई निरन्तरता दिन, वैकल्पिक सिकाइका अवसरहरू कम भएकाले विद्यार्थीको सिकाईमा क्षती हुन पुगेको छ ।
१४. शिक्षक विद्यार्थी निर्मित सिकाई सामाग्रीलाई प्राथमिकता नदिईनु, बजारमा पाईने शैक्षिक सामाग्री खरिद गर्न श्रोतको अभाव, शैक्षिक सामाग्री खरिदका लागि ३ वटै तहबाट बजेटको ब्यवस्था नहुनुले विद्यालयहरूमा सिकाइ सामग्रीहरू पर्याप्त छैन भइरहेका विद्यालयमा समेत उपलब्ध श्रोत सामग्रीको अधिकतम प्रयोग हुन सकेको छैन ।
१५. सिकाइमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गरि शिक्षण गर्न विद्यालयसँग स्रोतको अभाव छ उपलब्ध स्रोतको प्रयोग गर्न पनि शिक्षकलाई प्रविधिमैत्री तालिम संचालन गर्न नसक्दा शिक्षकहरूमा प्राविधिक ज्ञानको कमी छ ।
१६. विद्यालय व्यवस्थापन समितिको विद्यालयप्रतिको समग्र व्यवस्थापकिय जिम्मेवारी हुनुपर्ने भएपनि भाैतिक पूर्वाधार विकास र शिक्षक ब्यवस्थापनमा बढी जिम्मेवार भएपनि गुणस्तर सुधारका याेजनामा काम गर्ने क्षमता नहुनु ।
१७. विषयगत दरबन्दीको अभावका कारणले केही माध्यमिक तथा निम्न माध्यमिक विद्यालयहरूमा भई न्यून वेतनमा तालिम अप्राप्त र लाईसेन्स समेत नभएका व्यक्तिलाई शिक्षकको रूपमा भर्ना गरी पठनपाठन गराउनु परेकाे छ ।
१८. पालिका तहमा अनुगमन, मूल्यांकन र पृष्ठपोषण तथा शिक्षक सहायताका कार्यका लागि मानवश्रोतको अवस्था कम रहेको, विज्ञ समुहलाई निरन्तर परिचालनका लागि श्रोतको अभाव भएका कारणले विद्यालय अनुगमन निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा शिक्षक सहायताका कार्य र आवश्यक संयन्त्रको विकास हुन सकिरहेको छैन ।
१९. शिक्षण सिकाइका क्रममा शिक्षकले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका र शैक्षिक सामाग्रीको तालमेल , शिक्षक निर्देशिकालाई कम अनुशरण र शिक्षकको शिक्षण तयारी कम भएकाले कक्षाकोठामा उपयुक्त शिक्षण विधिको प्रयोग नभएको ।
२०. परिक्षा केन्द्रित शिक्षण प्रणालीको निरन्तरता, अभिभावकलाई परिक्षा प्रणालीको चाहाना तथा कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकन र उपचारात्मक शिक्षणको प्रयोग कम भएका कारण निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनकाे प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन ।
२१. उपचारात्मक शिक्षण विधिको कम प्रयोगका कारणले शैक्षिक गुणस्तर कमजोर हुनु, कमजोर नतिजा भएका विद्यालयहरू जिम्मेवार नहुदा शैक्षिक उपलब्धि कमजोर हुनु, शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न सकिएकाे छैन ।
२२. विषयगत दरबन्दी अभावका कारणले प्रधानाध्यापकले प्रशासनिक कार्य र शिक्षण समेत गर्नु पर्ने जिम्मेवारी भएकोले विद्यालय ब्यवस्थापन र शैक्षिक प्रशासन फितलो र निस्प्रभावी देखिएकाे छ ।
२३. संघीय शिक्षा ऐन जारी नभएको कारणले गर्दा कतिपय कुराहरूमा नितीगत र कानुनी अन्योलतामा कायम भई कार्यमा अन्यौलता र अप्रभावकारीता देखिएकाे छ ।
२४. अभिभावकले उपयुक्त उमेरमा बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रमा नपठाउनु, पालिकाका ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका लगभग सबै बालबालिका विद्यालयमा रहेको तर केही विद्यार्थी माथिल्लो कक्षा (कक्षा ६-८) मा पुगेर विद्यालय छोड्ने गरेको पाइएको छ ।
२५. विपन्न समुदायका बालबालिका ज्याला मजदुरी र घरायसी कामका कारण विद्यालय भर्ना भए पनि अनियमित हुने गरेका छन । अभिभावकहरू दैनिक ज्यालादारी काम गर्न जाने र अभिभावक काममा गएपछि अभिभावकले विद्यालय पठाउदा समेत केहि बालबालिकाहरू विद्यालय नगई घरमा नै बस्ने गरेको देखिएको छ ।
२६. सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थी संख्या अनुसार शिक्षक अभाव तथा अंग्रेजी माध्यम बाट शिक्षण सिकाई संचालन गर्नुपर्ने भएकाले निजि स्रोत शिक्षक ब्यवस्थापनार्थ मासिक रुपमा शुल्क नलिएपनि भर्नाको समयमा अभिभावकबाट आर्थिक सहयोग लिने गरिएकोले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा पूर्णरूपमा निःशुल्क छ भन्न सकिएको छैन ।
२७. स्थानीय तहमा शैक्षिक सुशासन कायम हुन नसक्नु र उच्चशिक्षा प्रतिस्पर्धी, उत्पादनमुखी, र अनुसन्धानमूलक हुन नसक्नुको प्रमुख कारण सीमित स्रोत र क्षमता, असंगठित व्यवस्थापन, र प्रबन्धकीय कमजोरी हो, जसले संस्थागत प्रभावकारिता र नवप्रवर्तनलाई रोक्दछ।
२८. स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकतासँग मेल नखाने शिक्षा नीति र कार्यान्वयनका कारण सार्वजनिक शिक्षामा स्थानीय समुदायको अपनत्व सिर्जना हुन सकेकाे छैन ।
२९. सामुदायिक विद्यालयका सिकाई उपलब्धि न्यून रहेको कारणले सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी संख्या घट्दो क्रममा छन, सामुदायिक विद्यालयभन्दा संस्थागत विद्यालय विद्यार्थी र अभिभावकको रोजाइमा पर्ने गरेका छन ।

३०. शिक्षकलाई शैक्षिक पेसागत विकासका अवसरहरू कम प्रदान गरिनु, उत्प्रेरणाका लागि कम सेवा सुविधा तथा शिक्षकलाई पुरस्कार र दण्डको ब्यवस्था नहुनु पनि हो ।
३१. पूर्वाधारको विकासलाई मात्र समुदाय तथा विद्यालय ब्यवस्थापन पक्षले चासोका रूपमा लिनु पूर्वाधारको विकासलाई मात्र विकासको रूपमा लिएपनि गुणस्तरको विकासलाई चासो दिएको पाइदैन ।
३२. शिक्षण पेसाप्रति कम उत्प्रेरणा र शिक्षकहरू विद्यार्थीकाे सिकाइप्रति जिम्मेवार नहुनाले विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कमजोर छ ।
३३. शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न नसकिनु
३४. संघ सरकारले विज्ञान, अङ्ग्रेजी र गणित विषयका कम दरबन्दी उपलब्ध गराउनु, संघीय शिक्षण सिकाई अनुदान कम हुनु, गा.पा शिक्षण सिकाई अनुदान शिक्षक ब्यवस्थापन गर्न पालिका सँग स्रोतको अभाव हुनु तथा विद्यालयले निज स्रोत शिक्षक ब्यवस्थापन गर्न नसक्दा नि.मा.वि र मा.वि तहमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी कम भएको छ ।
३५. निरन्तर कक्षा अवलोकन, पृष्ठपोषण र शिक्षक उत्प्रेरणको कमीले शिक्षकहरूको पेशागत विकास तालिम प्रशस्त भएर पनि तालिमबाट प्राप्त गरेको ज्ञान र सीप कक्षाकोठा शिक्षणमा कम प्रयोग हुन सकेको छैन ।
३६. पारिवारिक आर्थिक अवस्था, सबै विद्यार्थीले प्रविधिको प्रयोग गर्न नसक्नु, वैकल्पिक सिकाई विधिको कम प्रयोगका कारणले कोभिड १९ जस्तो महामारीमा शिक्षण र सिकाइलाई निरन्तरता दिन, वैकल्पिक सिकाइका अवसरहरू कम भएकाले विद्यार्थीको सिकाईमा क्षती हुन पुगेको छ ।
३७. शिक्षक विद्यार्थी निर्मित सिकाई सामग्रीलाई प्राथमिकता नदिईनु, बजारमा पाईने शैक्षिक सामग्री खरिद गर्न स्रोतको अभाव, शैक्षिक सामग्री खरिदका लागि ३ वटै तहबाट बजेटको ब्यवस्था नहुनुले विद्यालयहरूमा सिकाइ सामग्रीहरू पर्याप्त छैन भइरहेका विद्यालयमा समेत उपलब्ध स्रोत सामग्रीको अधिकतम प्रयोग हुन सकेको छैन ।
३८. सिकाइमा सूचना तथा संचार प्रविधि प्रयोग गरि शिक्षण गर्न विद्यालयसँग स्रोतको अभाव छ उपलब्ध स्रोतको प्रयोग गर्न पनि शिक्षकलाई प्रविधिमैत्री तालिम संचालन गर्न नसक्दा शिक्षकहरूमा प्राविधिक ज्ञानको कमी छ ।
३९. विद्यालय ब्यवस्थापन समितिको विद्यालयप्रतिको समग्र ब्यवस्थापकिय जिम्मेवारी हुनुपर्ने भएपनि भौतिक पूर्वाधार विकास र शिक्षक ब्यवस्थापनमा बढी जिम्मेवार भएपनि गुणस्तर सुधारका योजनामा काम गर्ने क्षमता नहुनु ।
४०. विषयगत दरबन्दीको अभावका कारणले केही माध्यमिक तथा निम्न माध्यमिक विद्यालयहरूमा भई न्यून वेतनमा तालिम अप्राप्त र लाईसेन्स समेत नभएका व्यक्तिलाई शिक्षकको रूपमा भर्ना गरी पठनपाठन गराउनु परेको छ ।
४१. पालिका तहमा अनुगमन, मूल्यांकन र पृष्ठपोषण तथा शिक्षक सहायताका कार्यका लागि मानवश्रोतको अवस्था कम रहेको, विज्ञ समुहलाई निरन्तर परिचालनका लागि स्रोतको अभाव भएका कारणले विद्यालय अनुगमन निरीक्षण, सुपरिवेक्षण तथा शिक्षक सहायताका कार्य र आवश्यक संयन्त्रको विकास हुन सकिरहेको छैन ।
४२. शिक्षण सिकाइका क्रममा शिक्षकले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका र शैक्षिक सामग्रीको तालमेल , शिक्षक निर्देशिकालाई कम अनुशासन र शिक्षकको शिक्षण तयारी कम भएकाले कक्षाकोठामा उपयुक्त शिक्षण विधिको प्रयोग नभएको ।
४३. परिक्षा केन्द्रित शिक्षण प्रणालीको निरन्तरता, अभिभावकलाई परिक्षा प्रणालीको चाहाना तथा कक्षाकोठामा आधारित मूल्यांकन र उपचारात्मक शिक्षणको प्रयोग कम भएका कारण निरन्तर विद्यार्थी मूल्यांकनको प्रभावकारी कार्यान्वयन हुन सकेको छैन ।
४४. उपचारात्मक शिक्षण विधिको कम प्रयोगका कारणले शैक्षिक गुणस्तर कमजोर हुनु, कमजोर नतिजा भएका विद्यालयहरू जिम्मेवार नहुदा शैक्षिक उपलब्धि कमजोर हुनु, शिक्षकको कार्य सम्पादनमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई जोड्न सकिएको छैन ।
४५. विषयगत दरबन्दी अभावका कारणले प्रधानाध्यापकले प्रशासनिक कार्य र शिक्षण समेत गर्नु पर्ने जिम्मेवारी भएकोले विद्यालय ब्यबस्थापन र शैक्षिक प्रशासन फितलो र निस्प्रभावी देखिएको छ ।
४६. संघीय शिक्षा ऐन जारी नभएको कारणले गर्दा कतिपय कुराहरूमा नितिगत र कानुनी अन्योलतामा कायम भई कार्यमा अन्यौलता र अप्रभावकारीता देखिएको छ ।

ग) चुनौतिहरू

१. सामुदायिक विद्यालयमा अभिभावकहरूको आकर्षण गर्न ।
२. शिक्षकहरूलाई पेसागत सहयोग उपलब्ध गराउन पालिका स्तरमा विज्ञको अभाव ।

३. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको व्यवहारिक कार्यान्वयन गराउन ।
४. विषयगत दक्ष शिक्षकको पर्याप्तता छैन तल्ले तहका शिक्षकले माथिको तहमा अध्यापन गराउनु परेको छ ।
५. नवीनतम प्रविधिको पहुँच र उपयोग गरि प्रविधिमैत्री शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप संचालन गर्न सकिएको छैन ।
६. पर्याप्त र सान्दर्भिक शैक्षिक सामग्री उपलब्ध र प्रयोग हुन सकेको छैन ।
७. अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालयमा पहुँच कम छ ।
८. तथ्याङ्क विश्लेषण गरि विद्यालय शिक्षामा पहुँचयुक्ततागुणस्तर र सान्दर्भिकताका अवस्था यकिन गर्न सकिएको छैन , ।
९. बालबालिकाप्रति अभिभावकको कम चासो तथा विद्यार्थी निरन्तरतामा कमी रहेको छ
१०. विपदको समयमा बैकल्पिक शिक्षाको निरन्तरता हुन सकेको छैन ।

ग) अवसरहरू

१. आधारभूत तहमा अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाको लागि संवैधानिक, कानुनी र नीतिगत व्यवस्था
२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेका अधिकार
३. स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रमा सङ्घसंस्थाहरूको क्रियाशीलता
४. गुणस्तरीय शिक्षाप्रति अभिभावकहरूको मोह
५. विद्यार्थीहरूको खुद भर्नादरमा वृद्धि
६. सकारात्मक लैङ्गिक समता सूचकाङ्क
७. शिक्षाको विकासमा विभिन्न साझेदार संस्थाको लगानी र सहभागिता
८. शिक्षामा लगानीको लागि स्थानीय तहको प्रतिबद्धता
९. तीनै तहको सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रमा लगानी र सहकार्य
१०. मूल्याङ्कन प्रतिवेदन

परिच्छेद-२: दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ शुद्धोधन गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माणका आधारहरू:

शुद्धोधन गाउँपालिकाले शिक्षालाई सधैं पहिलो प्राथमिकतामा राखेको छ । नेपाल सरकारले गरेका राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतिबद्धता, शिक्षा नीति, विभिन्न घोषणाहरू, नेपालको संविधानले प्रदत्त गरेको व्यवस्था, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा भएको व्यवस्था अनुरूप कार्य गर्न शिक्षालाई महत्वपूर्ण बिषयका रुपमा आत्मसाथ गर्दै आएको छ । साथै यस क्षेत्रको शैक्षिक विकासका लागि गाउँपालिकाले विभिन्न प्रयासहरू समेत गरेको छ । विद्यालयमा नयाँ नेतृत्व विकास, शिक्षक कर्मचारी व्यवस्थापनका लागि अनुदाको व्यवस्थागरिनेछ । कम्तिमा एक सामुदायिक विद्यालयमा एक बाल विकास कक्षा तथा समग्र शैक्षिक क्षेत्रमा समावेशी, बालमैत्री र अपाङ्गतामैत्री प्रणालीको अवलम्बन गरिनेछ । साथै निरन्तर तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यम बाट साक्षरता र साक्षरोत्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी साविकका गाविसहरूलाई साक्षर गाविसको रुपमा घोषणाभई कपिलवस्तु जिल्ला समेत साक्षर जिल्ला घोषणा गरी सकिएको छ । विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि भवन, कक्षाकोठा निर्माण, खानेपानी, शौचालय निर्माणका लागि हरेक वर्ष विशेष महत्वका साथ सम्बन्धित क्षेत्रमा बजेट विनियोजन हुँदै आएको छ । बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने हकको सुनिश्चितताका लागि आधारभूत तह सम्मका विद्यालयहरूमा निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा लागु गरिनेछ । शिक्षकहरूको पेसागत क्षमता अभिवृद्धिका कामहरूलाई निरन्तरता दिँदै आइराखेको छ । उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि गरिब तथा जेहेन्दार छात्र छात्राहरूका लागि विशेष छात्रवृत्ति कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनेछ । यस गाउँपालिकाको शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्न विभिन्न सरकारी गैरसरकारी सङ्घ संस्थाहरूसँग समन्वय र सहकार्य हुँदै आइरहेको छ । मुलुकको समृद्धि र समुन्नतिका लागि आवश्यक पर्ने सबै प्रकारको दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्ने संस्थाहरूको सञ्चालन र व्यवस्थापनमा शैक्षिक सुशासन कायम भएको हुनेछ । साधारण शिक्षा, प्राविधिक शिक्षा र सिपमूलक तालिमलाई एकीकृत र समन्वयात्मक ढङ्गले अघि बढाउँदै यस पालिका शिक्षाको

लागिसबैको आकर्षणको केन्द्र बनाउने तर्फ यो योजना केन्द्रित रहनेछ । यही सन्दर्भलाई दृष्टीगत गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा पालिकाले अवको १० वर्ष सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेटिने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि, उद्देश्यहरू, र रणनीतिहरू तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरीएको छ ।

शुद्धोधन गाउँपालिकाको शैक्षिक प्रणालीलाई सहज र व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्नकोलागि विगत देखि नै विभिन्न प्रयासहरू भैरहेका छन् । नेपालको सबै क्षेत्रमा शैक्षिक अवसरमा समान पहुँच पुर्याउनु राज्यको दायित्व हो । हाल स्थानीय तह शुद्धोधन गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको मातहतमा शिक्षा शाखाको रूपमा स्थापना भई सेवा प्रवाह गर्दै आएको छ । शुद्धोधन गाउँ पालिकाको शैक्षिक सुधार एवं विकासका लागि जनमुखी, जवाफदेही, पारदर्शी तथा जनसहभागितामूलक, शैक्षिक प्रशासनको विकास गर्न र शिक्षाको प्रतिफल सरोकारवालालाई उपलब्ध गराई कानुनको शासन भ्रष्टाचार मुक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता अशुभ शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मासात गरी सर्वसाधारणमा गुणस्तरीय शैक्षिक सेवा छिटोछरितो र कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्ने अवस्था सिर्जना गर्न गाउँ शिक्षा समितिको व्यवस्था गरिएको छ । शिक्षा समिति एउटा शैक्षिक एकाइको रूपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रको सुदृढ र विकास गर्न गाउँ शिक्षा समितिले शिक्षा शाखालाई प्रभावकारी, उत्तरदायी र प्राविधिक सेवा प्रदान गर्ने शैक्षिक खम्बाको रूपमा कार्य गर्ने सफल, सक्षम संस्थाको रूपमा प्रस्तुत हुने सम्मानजनक आधारहरू तयार गरिरहेको अवस्था छ । त्यसैले शुद्धोधन गाउँपालिकाले पनि संघीय सरकारको प्राप्त जिम्मेवारी बमोजिम तपशिलमा उल्लेख गरे अनुसारका आधारमा दशवर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना निर्माण गरेको छ ।

१. स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान: समुदायका बालबालिका, शिक्षक, र अभिभावकहरूको आवश्यकता तथा समावेशी समानताका आधारमा सबैलाई शिक्षा क्षेत्रमा समेट्नका लागि स्थानीय सरोकारवालाहरूसँग छलफल गरियो । यसबाट शिक्षा क्षेत्रको प्राथमिकता र चुनौतिहरू पहिचान गर्न सहज भएको छ ।

२. स्रोत र पूर्वाधारको मूल्याङ्कन: विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार, जनशक्ति, सिकाइ सामग्री, र वित्तीय स्रोतको उपलब्धता र अवस्था अध्ययन गरिएको छ ।

३. समावेशी शिक्षा: महिला, दलित, जनजाति, अपांगता भएका व्यक्ति, र अन्य पिछडिएको समुदायको शिक्षामा पहुँचलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ ।

४. नीतिगत निर्देशन: नेपाल सरकारको शिक्षा नीति, संविधानमा व्यवस्था भएका शिक्षा अधिकारहरू, स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४, संघ, प्रदेश र स्थानीय तह समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध ऐन २०७७ (योजना निर्माण सम्बन्धी), अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ र नियमावली २०७७, १६औं योजना, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (२०७९-२०८८), ओमसतिया गाउँपालिकाको आवधिक योजना, सिकाई आपूर्ण तथा द्रुत सिकाई योजना र अन्तर्राष्ट्रिय शिक्षा मानकहरूको अध्ययन गरी तिनलाई योजना निर्माणमा समावेश गरियो ।

५. गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्धन : गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता गर्न पाठ्यक्रम, शिक्षक तालिम, प्रविधिमैत्री सिकाई, बालमैत्री शिक्षण सिकाई विधि र सिकाइको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई आधार बनाईयो ।

६. सहकार्य र साझेदारी: तीनवटै तहका सरकार (संघ, प्रदेश र स्थानीय) का विचमा आपसी समन्वय, शिक्षामा सुधार गर्न स्थानीय संघसंस्था, गैरसरकारी संस्था, र समुदायसँगको सहकार्य र साझेदारीलाई ध्यानमा राखीएको ।

७. दिगो विकास लक्ष्यहरू (SDGs): विशेष गरी चौथो लक्ष्य (गुणस्तरीय शिक्षा) लाई ध्यानमा राखिएको, जसले समग्र शिक्षा प्रणालीमा सुधार ल्याउने उद्देश्य राख्दछ ।

८. पूर्व अनुभव र उपलब्धि: गाउँपालिकाको विगतका शिक्षासम्बन्धि क्रियाकलापहरूको समीक्षा गरी तिनबाट सिकेका पाठहरूलाई योजनामा समावेश गरिएको ।

२.२ शुद्धोधन गाउँपालिकामाको दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य

युग सुहाउँदो शिक्षा प्रणाली अवलम्बन गरी प्राविधिक, व्यवसायिक, जीवनोपयोगी, समावेशी तथा संस्कारयुक्त गुणस्तरिय शिक्षा प्रदान गर्ने ।

२.३ लक्ष्य

सवै प्रकारका बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्दै सभ्य समाज सहितको राष्ट्र निर्माणमा टेवा पुऱ्याउने मानवपूँजी तयार गर्ने ।

२.४ उद्देश्य

- गाउँपालिका भित्रका सबै प्रकारका बालबालिकाहरूलाई समावेशी र समतामूलक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु,
- शैक्षिक सुशासन प्रवर्द्धन गर्दै सिकाइका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार सहितको बालमैत्री वातावरण निर्माण गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु,
- व्यावसायिक, सीपयुक्त, प्राविधिक सूचना ,तथा संचार प्रविधिमा आधारित रोजगारमूलक शिक्षालाई जोड दिदै विद्यार्थीहरूमा ज्ञानसृजनशिल र प्रतिस्प्र ,सीप र अभिवृद्धिको विकास गरी सक्षम ,धि नागरिक तयार गर्नु,
- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधि प्रति अभिप्रेरित , प्रतिस्पर्धि र उधमशिल मानव शंसाधनको विकास गर्नु,
- विद्यार्थीहरूमा नैतिक आचरण सहितको मानव मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्नु,
- अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका अवसर सुनिश्चित गर्नु,
- स्थानीय भाषा संस्कृतिको जगेर्ना र स्थानीय सीपलाई प्रबर्द्धन ,लिपी ,कला ,गर्नु,
- आपतकालिन अवस्थामा पनि विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्दै वैकल्पिक सिकाईको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु ।

२.५ रणनीति र कार्यनीति

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति
गाउँपालिका भित्रका सबै प्रकारका बालबालिकाहरूलाई समावेशी र समतामूलक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु	<ul style="list-style-type: none">● सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्नका लागि विद्यालयको नक्साङ्कन गरी आवश्यकताको आधारमा शैक्षिक सेवाको पहुँच विस्तार गर्ने,● अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाको मापदण्ड बमोजिम विद्यालय शिक्षामा समतामूलक पहुँच र गुणस्तर सुनिश्चित गर्न विभिन्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने,	<ul style="list-style-type: none">● विद्यालय नक्साङ्कनको आधारमा विद्यालयको स्थापना, समायोजन वा विस्तार गरिनेछ ।● आवश्यक कानून, नियम, कार्यविधि तथा निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ ।● विद्यार्थीको स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन र सिकाई उपलब्धिमा वृद्धी गर्न दिवा खाजा कार्यक्रमलाई थप व्यवस्थित गर्दै विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य परीक्षण र रिफरल सेवा समेत गरिनेछ ।● लक्षित वर्गका वालबालिकाहरूलाई छात्रवृत्ति स्टेशनरी तथा अन्य आवश्यक सामग्रीको व्यावस्था गरिनेछ ।● छात्राहरूको विद्यालयमा नियमित उपस्थितिका लागि गुणस्तरीय र निःशुल्क सेनेटरी प्याडको व्यवस्था मिलाईने छ ।

<p>शैक्षिक सुशासन प्रवर्द्धन गर्दै सिकाइका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार सहितको बालमैत्री वातावरण निर्माण गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु</p>	<ul style="list-style-type: none"> विद्यालयमा शैक्षिक सुशासन कार्यक्रमहरु प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्ने, विद्यार्थी संख्या, विषयगत र तहगत आधारमा शिक्षकहरुको व्यवस्था गर्ने, भवन निर्माण संहिताको पालना गर्दै आवश्यकताको आधारमा सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्ने, गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चितता लागि शिक्षकहरुको क्षमता विकास गर्दै विद्यालयलाई आवश्यक शैक्षिक सामग्रीहरुको व्यवस्था गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीलाई यथार्थपरक तथा वस्तुनिष्ठ बनाईनेछ । निर्धारित समयमा सामाजिक परीक्षण, लेखापरीक्षण गर्ने, विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ । शिक्षक दरबन्दी मिलान, पुनर वितरण तथा नियमानुसार प्र.अ. व्यवस्थापन गरिनेछ । शिक्षकहरुको पेशागत क्षमता विकासका लागि आवश्यकता अनुसार कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । शिक्षक, कर्मचारी र विद्यार्थीहरुका लागि ई-हाजिरीको व्यवस्था, विद्यालयको सम्पूर्ण आर्थिक कारोबारलाई बैकिङ्ग प्रणालीमा आबद्ध गरिनेछ । आवश्यकताका आधारमा विद्यालयमा भौतिक संरचना निर्माण गर्दै लगिनेछ । शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई प्रभावकारी बनाउन शिक्षणमा विभिन्न विधिहरुको प्रयोग गर्दै उपयुक्त पाठ्यसामग्री, सन्दर्भ सामग्री, स्रोत सामग्री, उपयुक्त कक्षाकोठा व्यवस्थापन जस्ता कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । एक विद्यालय एक बगैँचा निर्माण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । विद्यालयमा बालमैत्री ,अपाङ्गमैत्री ,छात्रामैत्री समावेशी र सुरक्षित सिकाई वातावरण कायम गरिनेछ ।
<p>व्यावसायिक, सीपयुक्त, प्राविधिक, सूचना तथा संचार प्रविधिमा आधारित रोजगारमूलक शिक्षालाई जोड दिई विद्यार्थीहरुमा ज्ञान, सीप र अभिवृद्धिको विकास गरी सक्षम, सृजनशिल र प्रतिस्पर्धि नागरिक तयार गर्नु</p>	<ul style="list-style-type: none"> प्रत्येक विद्यालयमा प्रविधि मैत्री शिक्षाको विस्तार गरी विद्यालयमा सूचना प्रविधिका सामग्रीहरुको व्यवस्थापन गर्ने, आवश्यकतका आधारमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको विस्तार गरी सक्षम मानवस्रोत तयार गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> गुणस्तरीय ईन्टरनेट र विद्युतको व्यवस्था गरिनेछ । प्रत्येक विद्यालयमा कम्तिमा एक/एक वटा स्मार्ट कक्षा र माध्यमिक तहमा ई-लाईब्रेरीको निर्माण गरिनेछ । क्रमशः साझेदारीमा एक शिक्षक एक ल्यापटपको व्यवस्था गरिनेछ । प्राविधिक शिक्षा संचालन भएको विद्यालयहरुको स्तरोन्नती गर्दै कक्षा, शिक्षक तथा शैक्षिक सामग्रीहरुको व्यवस्थापन गरिनेछ । उत्पादन भएका सीपयुक्त जनशक्तिलाई संघ संस्था, उद्योग र रोजगारदाताहरूसँग रोजगारीका लागि समन्वय, पहल तथा सहजिकरण गरिनेछ । विद्यार्थीहरुका लागि सीपमूलक छोटो अवधिका तालिम संचालन गरिनेछ ।

<p>उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि विज्ञान र प्रविधि प्रति अभिप्रेरित , प्रतिस्पर्धि र उधमशिल मानव शंसाधनको विकास गर्नु,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि शैक्षिक संस्था स्थापना, समन्वय तथा व्यवस्थापन गर्ने, ● विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी विषयहरु अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुको लागि प्रोत्साहन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● पालिकाभित्र उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि कम्तिमा एक शैक्षिक संस्थाको स्थापना गरिनेछ । ● अन्य स्थानीय तह, जिल्लामा संचालनमा रहेका उच्च शिक्षा प्रदायक संस्थाहरुसँगको समन्वयमा अध्ययनको व्यवस्था मिलाउन पहल गरिनेछ । ● उच्च शिक्षामा विज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धी विषयहरु अध्ययन गर्ने लक्षित समूहका विद्यार्थीहरुका लागि आर्थिक सहायता उपलब्ध गराईनेछ । ● उच्च शिक्षामा विद्यार्थीहरुको आकर्षण अभिवृद्धि गर्न माध्यमिक तहबाट नै परामर्श सेवा संचालन गरिनेछ ।
<p>विद्यार्थीहरुमा नैतिक आचरण सहितको मानव मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्नु</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● पाठ्यक्रममा भएमा नैतिक शिक्षाका विषयवस्तुहरुलाई व्यवहारमा देखिने गरी शिक्षण सिकाई गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● अभिभावक शिक्षा संचालन गर्ने, ● विद्यार्थीहरुमा व्यवहार कुशल सीपहरुको अभ्यासको लागि शिक्षक, विद्यार्थी र अभिभावकहरुबीचमा अन्तर्कृया कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
<p>अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका अवसर सुनिश्चित गर्नु,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरुलाई बहुउद्देश्य संयन्त्रको रुपमा सुदृढिकरण गरी समावेशी र समतामा आधारित आजीवन सिकाई थलोको रुपमा विकास गर्ने, ● आवश्यकता तथा मागमा आधारित वैकल्पिक शिक्षाका विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> ● सामुदायिक सिकाई केन्द्रहरुलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न (पुस्तकालय, सूचना प्रविधि सम्बन्धी सामग्री, फर्निचर आदि) गर्दै सिकाई केन्द्रको रुपमा विकास गरिनेछ । ● सि.एल.सि. व्यवस्थापन समिति र सहजकर्ताहरुको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । ● सि.एल.सि.हरुबीच असल अभ्यासहरुको आदान प्रदान गर्न गाउँपालिकाको समन्वयमा कम्तिमा त्रैमासिक रुपमा बैठक बस्ने व्यवस्था मिलाईने छ । ● साक्षरताको वर्तमान अवस्था साथै विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको पहिचानको लागि घर धुरी सर्वेक्षण गरिनेछ । ● विभिन्न सरकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरुको समन्वय तथा सहयोगमा निरन्तर साक्षरता कक्षा तथा वैकल्पिक शिक्षाका विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । ● अनौपचारिक शिक्षाबाट साक्षर भएकाहरुलाई व्यवसायिक सीपमा आबद्ध गर्न आवश्यक सहयोग गरिनेछ ।
<p>स्थानीय भाषा, कला, साहित्य, लिपी, संस्कृतिको जगेर्ना र स्थानीय सीपलाई प्रबर्द्धन गर्नु,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिकाको निर्माण र कार्यान्वयन गर्दै स्थानीय कला, साहित्य र संस्कृतिको जगेर्ना गर्ने, ● स्थानीय परम्परागत (रैथाने) सीपहरुको पहिचान, संरक्षण र प्रबर्द्धन 	<ul style="list-style-type: none"> ● स्थानीय परिवेश सुहाँउदो पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीको निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । ● स्थानीय कला, साहित्य र संस्कृतिको जगेर्ना गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।

	<p>गर्ने,</p> <ul style="list-style-type: none"> माध्यम भाषाको रुपमा आवश्यकता अनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा र बहुभाषाको प्रयोग गर्ने, 	<ul style="list-style-type: none"> स्थानीय सीप पहिचान गरी अन्तरपुस्ता हस्तान्तरण गर्न सहजिकरण गर्दै जीविकोपार्जनसँग आबद्ध गरिनेछ । भाषा, कला तथा साहित्यको संरक्षण, प्रबर्द्धन र विकासका लागि पालिकास्तरमा प्रज्ञा प्रतिष्ठान स्थापना गरिनेछ । सरोकारवालाहरूको सहभागितामा गाउँ पालिकाभित्रको बहुभाषाको पहिचान गरिनेछ । आवश्यकता अनुसार मातृ भाषा र बहुभाषाका कक्षाहरू संचालन गरिनेछ ।
<p>आपतकालिन अवस्थामा पनि विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित गर्दै वैकल्पिक सिकाईको प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नु,</p>	<ul style="list-style-type: none"> विपद्को समयमा शिक्षाको निरन्तरताको लागि आवश्यक योजना, नीति तथा कार्यविधि निर्माण गरी आवश्यक सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गर्ने, कोभिड १९ लगायतका अन्य महामारी र प्रकोपका कारणले शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिन आवश्यक व्यवस्था मिलाउने, 	<ul style="list-style-type: none"> विपद् व्यवस्थापनका लागि संयन्त्र निर्माण, क्षमता अभिवृद्धि गर्दै श्रोत साधनको व्यवस्था गरिनेछ । बृहत विद्यालय सुरक्षा सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सबै विद्यालयहरूमा संचालन गरिनेछ । सिकाई आपुरण तथा दृढ सिकाई योजना(ReAL Plan) साझेदारीमा प्रभावकारी रुपमा संचालन गरिनेछ । महामारी तथा प्रकोपका कारणले विद्यालय संचालन हुन नसक्ने अवस्था भएमा अनलाईन तथा भर्चुवल सिकाईको व्यवस्था गरिनेछ । स्थानीय स्तरमा शिक्षा समूह निर्माण तथा परिचालन गरिनेछ ।

- अपेक्षित उपलब्धी-

- गाउँपालिका भित्रका सबै प्रकारका बालबालिकाहरूलाई समावेशी र समतामूलक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भएको हुनेछ,
- विद्यालयमा शैक्षिक सुशासन प्रबर्द्धन भएको हुनेछ,
- गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार सहितको बालमैत्री वातावरण निर्माण भएको हुनेछ,
- व्यावसायिक, सीपयुक्त, प्राविधिक, सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने मध्यमस्तरको जनशक्ति तयार भएको हुनेछ, लाई जोड दिँदै विद्यार्थीहरूमा ज्ञान, सीप र अभिवृद्धिको विकास गरी सक्षम, सृजनशिल र प्रतिस्पर्धि नागरिक तयार गर्नु,
- उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि भएको हुनेछ,
- प्रतिस्पर्धि र क्षमतावान मानव शंसाधनको विकास भएको हुनेछ,
- विद्यार्थीहरूमा नैतिक आचरण सहितको मानव मूल्यमा आधारित असल व्यवहार देखिनेछ,
- अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाईका अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ,
- स्थानीय भाषा, कला, लिपी, सँस्कृतिको जगेर्ना र स्थानीय सीपको प्रबर्द्धन भएको हुनेछ,
- आपतकालिन अवस्थामा पनि वैकल्पिक माध्यमबाट विद्यार्थीको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुनेछ,

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

योजनाले योजना अवधिभर हासिल गर्नु पर्ने मुख्य कार्यसम्पादन सूचक तथा लक्षहरू देहाय बमोजिम तय गरिएको छ । आधारभूत सूचनाको अभाव रहेका सूचकमा लक्ष्य प्रक्षेपण गरिएको छैन ।

क्र.सं.	सूचक	राष्ट्रिय स्तर	लुम्बिनी प्रदेश	कपिलवस्तु जिल्ला	शुद्धोधन गाउँपालिका	गाउँपालिकाको लक्ष्य		
						२०८३	२०८७	२०९०
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा कुल भर्ना दर (नञ्च)	९९.९	१०६.८	९७.६	७४.८	७८.०	८३.०	९०.०
२	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा खुद भर्ना दर ९लञ्च	७०.६	७२.६	५९.२	३६.२	३८	४२	५०
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव लिएर कक्षा एकमा भर्ना	७६.९	८४.३	७७.३	८८.५	९०	९५	१००
४	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीको खुद प्रवेशदर ९लञ्च	९५.७	९५.८	९५.७	९६.०	९७	९८	१००
५	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीको कुल प्रवेशदर (नञ्च)	११५.९	११९.५	१२०.३	१०८.६	२.०	१.८०	१.५०
६	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्ना दर ९लञ्च	९५.६	९५.५	९५.५	९५.४	९६	९८	१००
७	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को कुल भर्ना दर (नञ्च)	१२४.८	१२८.४	१३१.८	१०९.०	१०७	१०५	१०३
८	आधारभूत तह कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९२	०.९१	०.९६	०.९९	१००	१००	१००
९	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्ना दर (लञ्च)	९५.२	९५.१	९४.५	९३.३	९२.०	९४.५	९७.०
१०	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को कुल भर्ना दर (नञ्च)	१२१.६	१२३.९	१२१.७	११३.३	११०	१०८	१०६
११	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को टिकाउ दर	८६.३	८६.२	८५.२	८१.२	८३	८८	९२
१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९३	०.९१	०.९३	०.९७	०.९८	१००	१००
१३	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० को खुद भर्ना दर लञ्च	७६.५	७५.७	७३.०	७७.५	७९	८२	८५
१४	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १० को कुल भर्ना दर नञ्च	९८.७	९६.८	९०.९	८९.२	९३	९६	१००
१५	माध्यमिक तह कक्षा ११ देखि १२ को खुद भर्ना दर लञ्च	३७.१	३५.९	२४.२	२३.१	३.३	३.०	२.५
१६	माध्यमिक तहको कक्षा ११ देखि १२ को कुल भर्ना दर लञ्च	६७.७	६६.०	४२.२	४०.३	२	३	५

क्र.सं.	सूचक	राष्ट्रिय स्तर	लुम्बिनी प्रदेश	कपिलवस्तु जिल्ला	शुद्धोधन गाउँपालिका	गाउँपालिकाको लक्ष्य		
						२०८३	२०८७	२०९०
१७	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १२ को खुद भर्ना दर लम्च	५६.८	५५.२	४६.८	४६.२	२.९	२.५	२.१
१८	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर लम्च	८३.२	८०.९	६४.७	६९.९	२.७	२.१	१.७
१९	प्रारम्भिक बालविकास तहको न्द	०.८२	०.८९	०.८०	०.७७	१.५	१.३	१.०
२०	आधारभूत तह कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क न्द	०.९२	०.९९	०.९६	०.८३	०.९०	०.९५	१.००
२१	आधारभूत तह कक्षा १-८ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क न्द	०.९३	०.९९	०.९३	०.९३	३.५	३.९	४.५
२२	माध्यमिक तहको कक्षा ९-१० मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क न्द	०.९६	०.९७	०.९१	०.९०	३.२	३.८	४.५
२३	माध्यमिक तहको कक्षा ११-१२ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क न्द	१.०२	१.०६	१.०२	१.०२	१.७	२.०	२.५
२४	माध्यमिक तहको कक्षा ९-१२ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क न्द	०.९९	०.०९	०.९५	०.९५	३.१	३.५	३.९
	कक्षा स्थानान्तरण (विद्यार्थी प्रवाह)							
२५	कक्षा चढ्ने दर १ देखि ५	८३.८	८७.७	७५.५	७२.०	०.९५	०.७०	०.५०
२६	कक्षा चढ्ने दर ६ देखि ८	८८.२	८७.३	८६.२	८४.४	१५.०	२५.०	५०.०
२७	कक्षा चढ्ने दर ९ देखि १०	९३.४	९३.९	९२.९	९५.४	१५.५	३०.०	६०.०
२८	कक्षा दोहोर्चाउने दर १ देखि ५	८.७	९.५	१४.७	१८.७	२.०	१.८०	१.५०
२९	कक्षा दोहोर्चाउने दर ६ देखि ८	५.२	६.३	४.४	७.९	४०.०	४५.०	५०.०
३०	कक्षा दोहोर्चाउने दर ९ देखि १०	२.२	२.३	०.८	०.२	५०.०	५५.५	६३.५
३१	कक्षा छाड्ने दर १ देखि ५	३.२	३.३	५.३	५.२	१.१५	१.०	०.९५
३२	कक्षा छाड्ने दर ६ देखि ८	२.८	२.९	३.७	५.०	९२.०	९४.५	९७.०
३३	कक्षा छाड्ने दर ९ देखि १०	१.९	२.९	२.६	२.८	८९.५	९२.०	९५.०

परिच्छेद-३ : विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ बालविकास केन्द्र र शिक्षा

परिचय

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा बालबालिकाहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गराउने कार्यक्रम हो । यस कार्यक्रमले विद्यालय जाने उमेर पूर्वका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक तथा बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक जस्ता सर्वाङ्गीण विकासमा सहयोग गर्दछ । नेपालको निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन २०७५ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०६७ मा चार वर्ष उमेर पुगेका बालबालिकाको लागि एक वर्षको प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने कुरा उल्लेख छ । नेपालको पन्ध्रौं योजनामा पनि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमलाई जोड दिईएको सन्दर्भमा शुद्धोधन गाउँ शिक्षा योजनामा पनि सो कार्यक्रमलाई समावेश गरिएको छ । यस कार्यक्रमलाई सबै बालबालिकाहरूको पहुँचमा पुर्याउनको लागि सरकारी तथा गैह्र सरकारी संस्था, स्थानीय सरकार, सामुदाय, विद्यालयहरू तथा आम सरोकारवालाहरूले हातेमालो वा सहयोग हुन आवश्यक छ ।

कक्षा एकमा भर्ना गर्ने उमेर नपुगेका बालबालिकाहरूका लागि विद्यालयले शिशु कक्षाको व्यवस्था गर्ने प्रचलन पहिलेदेखि नै रहेको भएता पनि २०५६ सालमा तत्कालिन शिक्षा विभागले समुदायमा आधारित बालविकास कार्यक्रम सुरु गरेपछि नेपालमा सरकारी स्तरबाट बालविकास र शिक्षाको सुरुआत भएको हो । ४ वर्ष उमेर समुहका बालबालिकाहरूलाई शिक्षा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रारम्भिक बाल विकास कार्यक्रमको व्यवस्था गरिएको छ । यस उमेर समुहका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक र संवेगात्मक पक्षको यथोचित विकासका निम्ति यो कार्यक्रमको प्रबन्ध गरिएको छ ।

नेपालमा प्रारम्भिक बालविकाससम्बन्धी पहिलो रणनीति पत्र शिक्षा मन्त्रालयको नेतृत्वमा वि.स. २०६१ देखि २०७२ सम्म कार्यान्वयनमा थियो । यस रणनीति पत्रमा प्रारम्भिक बालविकास उमेरका सबै बालबालिकालाई स्वास्थ्य, पोषण, सुरक्षा र बालशिक्षासम्बन्धी सबै सेवाहरू एकीकृत रूपमा उपलब्ध गराई उनीहरूको सर्वाङ्गीण विकास गर्नुपर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । दिगो विकास लक्ष्यका लक्ष्य-४ को ४.२ मा सन् २०३० सम्म सबै बालबालिकाहरूको स्तरीय प्रारम्भिक बाल्यावस्था विकास, स्याहार र पूर्व प्राथमिक शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने, जसले गर्दा उनीहरू प्राथमिक शिक्षाका लागि तयार हुन सक्नु भन्ने सुनिश्चितता गर्ने व्यवस्था भएको पाईन्छ ।

३.२.१ वर्तमान अवस्था

यस गाँउपालिकामा हाल २६ वटा बालविकास केन्द्रहरू संचालनमा रहेका छन् । प्रत्येक बालविकास केन्द्रमा कम्तिमा एक जना बालविकास सहजकर्ता कार्यरत रहेका छन् । आगामी ५ वर्षमा गाँउपालिका भित्रका ४ वर्ष उमेर समुहका सबै बालबालिकालाई बालविकास केन्द्रमा भर्ना गर्नका लागि बालविकास केन्द्रको यो संख्या अपर्याप्त रहेकोले नयाँ बालविकास केन्द्रहरू स्थापना गर्नु पर्ने देखिएको छ । यस पालिकाभित्र राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार ३ देखि ४ वर्ष उमेर समूहको बालबालिकाको जनसंख्या २६६२ रहेको छ भने शैक्षिक सत्र २०८१ मा जम्मा २४४८ जना बालबालिकाहरू मात्र बाल विकास केन्द्रमा भर्ना भएका छन् । बालविकास केन्द्रको सहजै देखिने कुल भर्नादर ७४.८ र खुद भर्नादर ३६.२ रहेको छ । बालविकास केन्द्रको अनुभव लिएर कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिका ८८.५ प्रतिशत रहेको छ । अर्कोतिर हाल संचालनमा रहेका सबै बालविकास केन्द्रहरू, प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड मार्गदर्शक पुस्तिका २०६७ को पहिलो संशोधन २०७५ मा उल्लेखित मापदण्डको स्तरमा पुऱ्याउनका लागि सुधारका कार्यहरू गर्नु पर्ने भएको छ । उक्त मापदण्डमा बालविकास केन्द्र बालबालिकाको घरबाट १० देखि १५ मिनेटको पैदल दुरीमा हुनु पर्ने कुरा पनि उल्लेख भएको हुनाले अब स्थापना गरिने बालविकास केन्द्रहरू सकेसम्म समुदायका सबै बालबालिकालाई पायक पर्ने स्थानमा स्थापना गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । बालबालिकाको शारीरिक, बौद्धिक, सामाजिक र संवेगात्मक विकासमा सहयोग पुग्ने क्रियाकलापहरू संचालन गर्नको लागि बालविकास केन्द्रमा चाहिने सामग्रीहरूको व्यवस्था गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ । बालविकास केन्द्रलाई सिकाइको थलो बनाउन र बालबालिकाको सिकाइ अनुभवलाई रमाइलो र अर्थपूर्ण बनाउनका लागि त्यहाँ कार्यरत सहयोगी कार्यकर्ताहरूलाई पनि समय सापेक्ष सक्षम बनाउनका लागि तालिमको आवश्यकता पर्दछ । त्यसैले भौतिक श्रोत

साधनको व्यवस्था लगायत कार्यरत जनशक्तिको ज्ञान र सीपलाई पनि अद्यावधिक गराई राख्ने कार्यक्रमहरु यस योजनामा समावेश गरिएका छन्।

शुद्धोधन गाउँपालिकाको प्रारम्भिक बालविकासको अवस्था तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ

क्र.स	नाम	सहजकर्ता को तालिमको अवस्था		छुट्टै कोठा को व्यवस्था		बसाई व्यवस्था			भित्ता सजावट			सिकाई सामग्री व्यवस्था		खेल सामग्री व्यवस्था				
		तालिम पाएको	तालिम नपाएको	छ	छैन	खाली भुईँ	उपयुक्त फर्निचर सहित कार्पेटिड	कार्पेटिड मात्र	छ	छैन	राम्रो	ठीकै	हुँदैनभएको	Indoor/outdoor दुबै	Indoor मात्र	outdoor मात्र	कुनै छैन	कैफियत
१	श्री नेपाल राष्ट्रिय आ.वि, अन्हराठ	छ		छ			छ	छ			छ			छ				
२	श्री पूर्णकेशर मा.वि, बगदी	छ		छ			छ	छ	छ		छ			छ				
३	श्री माध्यमिक विद्यालय, श्रीनगर धतुरगढ	छ		छ			छ	छ			छ						छ	
४	श्री माध्यमिक विद्यालय, ठूलो नन्दनगर	छ		छ			छ	छ			छ		छ					
५	कोटहिमाई आ.वि, नन्दनगर	छ		छ			छ	छ			छ		छ					
६	श्री मोतिभारी मा.वि, लवनी	छ		छ			छ	छ			छ		छ	छ				
७	श्री बाल कल्याण आ.वि, गुलेरी	छ		छ			छ	छ			छ		छ	छ				
८	श्री धर्मदेही आ.वि, असुरैना	छ		छ			छ	छ	छ	छ	छ		छ	छ				
९	श्री नेपाल राष्ट्रिय नमुना मा.वि, मुडफुटवा	छ		छ			छ	छ	छ	छ	छ		छ	छ				
१०	श्री आदर्श आ.वि, महादेव	छ		छ			छ	छ			छ		छ					
११	श्री राम उजागिर आ.वि, मोतिभारी	छ		छ			छ	छ	छ	छ	□	छ				छ		
१२	श्री सतकुमारी	छ		छ			छ	छ	छ	छ	छ	छ				छ		

	सेरचन मा.वि, दोहोनी																
१३	श्री सरस्वती आ.वि, गदहवा	छ		छ				छ	छ			छ	छ				छ
१४	श्री शिव आ.वि, तारानगर	छ		छ				छ	छ	छ		छ		छ			
१५	श्री सुरेश यादव आ.वि, विष्णुपुरा	छ		छ				छ	छ			छ					छ
१६	श्री नुरुल वलुम आ.वि, जयनगरा	छ		छ				छ	छ		छ	छ					छ
१७	श्री दारुल वलुम आ.वि, फुलुवापुर	छ		छ				छ	छ			छ					छ
१८	श्री नेपाल राष्ट्रिय मा.वि, बिमिहाँ	छ		छ			□	छ	छ			छ					छ
१९	श्री नवदुर्गा आ.वि, गौरा	छ		छ				छ	छ			छ					छ
२०	श्री सिद्धार्थ आ.वि, बराहाँ	छ		छ				छ	छ			छ					□
२१	श्री महादेव आ.वि, बाँसखोर	छ		छ				छ	छ			छ					
२२	श्री कालिमाई आ.वि, टिटिहिरिया	छ		छ				छ	छ			छ					छ
२३	श्री महालक्ष्मी आ.वि, कपासी	छ		छ				छ	छ			छ					छ
२४	श्री अनुप आधारभूत विद्यालय बेल्भरीया	छ		छ				छ	छ			छ					□

स्रोत: प्र.अ हरूबाट संकलित तथ्यांक

मुख्य समस्याहरू

१. कम उमेर र बढि उमेरका प्रारम्भिक बालबालिका केन्द्रमा भर्ना हुनु,
२. प्रारम्भिक बालबालिका केन्द्रमा भित्री र बाहिरी खेल सामग्री उपलब्ध नहुनु,
३. पोषणयुक्त दिवा खाजाको प्रवन्ध व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,
४. व्यक्तगत स्वस्थ तथा सरसफाईको प्रवन्ध गर्न नसक्नु,
५. पेशागत क्षमता विकास गर्न नसक्नु,
६. नियमित अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न नसक्नु।

चुनौतीहरू

१. सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा बालमैत्री वातावरणका न्यूनतम मापदण्ड पुरा गर्नु पर्ने,

२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा ४ वर्षको उमेरमा भर्ना गरी सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा पहुँच पुर्याउन नसक्नु,
३. प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक, योग्यता तथा क्षमता समय अनुकूल अभिवृद्धि गर्न नसक्नु,
४. प्रारम्भिक बालविकासमा बालबालिका संख्या अनुसार केन्द्र र सहजकर्ताको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,
५. समुदाय र अभिभावकको सहयोग नहुनु,
६. प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा आयाको व्यवस्थापन गर्न नसक्नु ।

३.१.३ उद्देश्य

- चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु,
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु,
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु ।

३.१.४ रणनीतिहरू

१. सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,
२. कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,
३. जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,
४. नमूना बालविकास केन्द्र स्थापना गर्ने,
५. पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,
६. लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,
७. कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,
८. बालविकास केन्द्रको व्यवस्थापन, कक्षा सजावट, प्रविधिमा आधारित शैक्षिक सामग्री, बाल उद्यानको व्यवस्थापन गर्ने,
९. ऐन र कार्यविधिमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,
१०. कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,
११. स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने ।

३.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि:

- चार वर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच भएको हुनेछ ।
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना भएका हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य:

क्र.सं.	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकासमा कुल भर्ना सङ्ख्या	संख्या	१४७२	१६००	१७००	१८००	१९००
२	न्यूनतम मापदण्ड पूरा गरेका बालविकास केन्द्रको सङ्ख्या	संख्या	१	५	५	५	५
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक शिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर हुने	प्रतिशत	९५.५	९६	९७	९८	१००
५	भौगोलिक दुरी रहेका र अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै टोलमा आधारित, समुदायमा आधारित, तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने।	संख्या	०	१	०	१	१
६	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, धार्मिक संस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुने।	संख्या	६	८	८	९	९

३.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य:

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१.	पूर्व प्रा.बि./ECED कक्षा/केन्द्रमा तोकिएका न्यूनतम मापदण्डहरूको (Minimum Standards) कार्यान्वयन गर्ने	केन्द्र	०	३	३	३	३	१५	३०
२.	आवश्यकता पहिचानको आधारमा अवस्थित ECED/PPE (संस्थागत विद्यालय सुविधाहरू सहित) लाई पुनरावलोकन गर्ने र नयाँ ECED केन्द्रहरूको स्थापना गर्ने	पटक	०		१			१	२

३.	न्यूनतम मापदण्डहरूको पालना सुनिश्चित गर्न ECED मैत्री हात धुने सुविधाको व्यवस्था	केन्द्र	०	५	४	४	४	२१	२१
४.	दिवा खाजा कार्यक्रम (अन्य क्षेत्रहरू)	पटक	११९०	११९४	१२१५	१२३७	१२६०	६०९६	
५.	बालबालिकाको समग्र विकास र सिकाइलाई सहज बनाउन प्रारम्भिक बाल्यकाल र सिकाइ मापदण्डहरूको कार्यान्वयन	पटक		१	१	१	१	५	१०
६.	ECED केन्द्र र शिक्षकहरूलाई कार्यसम्पादन अनुदान (निर्धारित मापदण्ड विरुद्धको सुधारमा आधारित)	केन्द्र		४	४	४	४	१६	
७.	बिभिन्न प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई सहयोग (Support to disable students)	जना	०	१५	१५	१५	१६	७६	
८.	पालिका तहको स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा फर्त त्रैमासिक रूपमा बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जांच गर्ने साथै बालबालिकाहरूमा अपाङ्गता परीक्षण गरी पहिचान गर्ने (Assesment and identification of disabilities)	पटक	०	१	१	१	१	४	
९.	ECED कक्षाका सहयोगी कार्यकर्ता/शिक्षकको तलब भत्ता	पटक	१	१	१	१	१	१	
१०.	ECED कक्षाका सहयोगी	स.का	०	१९	१९	१९	१९	७६	

	कार्यकर्ता/शिक्षकका लागि पोशाक भत्ता								
११.	ECED कक्षाहरूका सामग्री र सिकाई कुनाका लागि बजेट अनुदान	जना	१९	१९	१९	१९	१९	९५	
१२.	ECED कक्षाहरूका सिकाई सामग्री र बिद्धुतीय सिकाई सामग्रीका लागि बजेट अनुदान	बिद्यार्थी	1190	1194	1215	1237	1260	6096	
१३.	ECED कक्षाहरूमा अध्ययनरत अति बिपन्न र लक्षित समुदायका बालबालिकाहरूको सुबिधाका लागि बजेट अनुदान	बिद्यार्थी	370	371	378	385	392	1895	
१४.	अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	पटक	०	1	1	1	1	5	
१५.	सहजकर्ताहरू पुनर्ताजगी तालिम	पटक		1	1	1	1	4	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपाल सरकारले आधारभूत तहको शिक्षालाई शिक्षा ऐन २०२८ अनुसार “आधारभूत शिक्षा” भन्नाले प्रारम्भिक बाल शिक्षादेखि कक्षा आठसम्म दिइने शिक्षा भनि परिभाषित गरिएको छ । आधारभूत तहमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको उमेर समूह ४ वर्ष देखि १३ वर्ष सम्म रहेको छ । आधारभूत तह कक्षा १-३ मा कक्षा ४ -५ र कक्षा ६-८ सञ्चालन भएका विधालयहरूमा विधालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६-२०७२ ले विधालय शिक्षाको पूनसंरचना गरि कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरिएको छ । प्राथमिक र नि.मा. तहलाई एकिकृत गरी बनाइएको आधारभूत तहलाई संविधानको धारा ३१ (१) मा नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखिएको छ । आधारभूत तहमा प्रदान गरिने गुणस्तरीय शिक्षाले राष्ट्र र समाजमा रहेका गरिबी हटाउन जोड दिनुका साथै व्यक्तिको जीवनस्तर उकास्नमा टेवा पुर्‍याउन सक्ने भएकोले समाज र राष्ट्रलाई अगाडी बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न प्रतिवेदनहरूले देखाएका छन् । आधारभूत तहको शिक्षा अध्ययन पश्चात् यसको महत्त्वलाई दृष्टिगत गर्दै यसलाई गुणस्तरीय योजनाबद्ध रूपमा व्यवस्थित गर्नका लागि शुद्ध धन गाउँपालिका ले यस ५ वर्षे योजनामा आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच गुणस्तर, बालमैत्री र प्रविधिमैत्री तथा व्यवस्थापकिय प्रवन्धको वर्तमान अवस्थाको समिक्षा गर्दै यसमा देखिएका

चुनौतिहरु पहिचान गरि आगामी ५ वर्षका लागि आधारभूत तहको शिक्षा विकासका लक्ष्य उद्देश्यहरु, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरु उल्लेख गरिएको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय सरकारको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र राख्ने व्यवस्था गरिएको छ भने संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकार भित्र पनि समेटिएको छ । संविधानमा उल्लेख भएका प्रावधानहरुले सम्पूर्ण बालबालिकाहरुलाई बालमैत्री, गुणस्तरीय र प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रदान गर्न तीनै तहका सरकारहरु जिम्मेवार रहनुपर्ने प्रावधान रहेको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना २०६६—२०७२ ले विद्यालय शिक्षाको पुनःसंरचना गरेर कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९—१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेको छ । पहिलेको प्राथमिक र निम्न माध्यमिक तहलाई मिलाएर बनाइएको आधारभूत तहले व्यक्ति, समाज र राष्ट्रको विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने भएकोले नेपालको संविधानको धारा ३१ (१) मा यसलाई नागरिकको मौलिक हक अन्तर्गत राखेको छ । गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाले गरिबी घटाउन मद्दत गर्ने र व्यक्तिको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार ल्याउन सक्ने तथा यसबाट समाज र राष्ट्रलाई नै विकासको पथमा अगाडि बढ्नमा सहयोग हुने कुरा विभिन्न अध्ययन प्रतिवेदनहरुले देखाएका छन् । (शैक्षिक सत्र २०८०÷०८१) यस गाउँपालिकामा २४ वटा सरकारी र ११ वटा संस्थागत विद्यालयहरु र २३ वटा धार्मिक रहेका छन् । शैक्षिक सत्र २०८० मा गाउँपालिकाका विभिन्न विद्यालयको विवरण हेर्दा सरकारी विद्यालयतर्फ कक्षा १० सम्म २१ वटा र कक्षा ११ र १२ मा ३ वटा विद्यालय रहेको देखिन्छ । संस्थागत विद्यालयतर्फ कक्षा ११ र १२ कुनै विद्यालय नभएको देखिन्छ । आधारभूत तहको शिक्षाको महत्वलाई दृष्टिगत गरी शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउनका लागि गाउँपालिकाले यस योजनामा आधारभूत शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरु समावेश गरिएको छ ।

आधारभूत शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउन यस गाउँपालिकामा भएका तथ्यगत तथ्याङ्क निम्न अनुसार रहेको छ :

क्र.सं.	सूचक	हालको अवस्था
१.	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को खुद भर्ना दर	९५.५
२.	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ५ को कुल भर्ना दर	१२६.४
३.	आधारभूत तह कक्षा १-५ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	१.००
४.	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को खुद भर्ना दर	९४.८
५.	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को कुल भर्ना दर	११६.८
६.	आधारभूत तह कक्षा १ देखि ८ को टिकाउ दर	८६.४
७.	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.९६
८.	कक्षा चढ्ने दर १ देखि ५	८२.५

क्र.सं.	सूचक	हालको अवस्था
९.	कक्षा चढ्ने दर ६ देखि ८	९०.४
१०.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा १ देखि ५	७.९
११.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ६ देखि ८	०.९
१२.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा १ देखि ५	५.३
१३.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ६ देखि ८	४.१
१४.	नयाँ भर्ना दर कक्षा १ देखि ५	४.३
१५.	नयाँ भर्ना दर कक्षा ६ देखि ८	४.६

स्थानीय तहको आधारभूत तहमा सेवा प्रवाहको अवस्था:

वडा नं	सामुदायिक		मदरसा		संस्थागत	
	कक्षा १-५	कक्षा १-८	कक्षा १-५	कक्षा १-८	कक्षा १-५	कक्षा १-८
१.	२	२	५	०	२	१
२.	३	२	४	०	२	०
३.	३	१	३	०	३	१
४.	३	२	२	०	२	०
५.	६	१	३	०	२	२
६.	७	२	९	०	०	०
जम्मा	२४	१०	२६	०	११	४

स्रोत: Shudhodhan EMIS dashboard 2081

शुधोधन गाउँपालिकाको आधारभूत तहमा विद्यार्थी संख्या :

क्र.स	सामुदायिक तथा धार्मिक			संस्थागत		
	आधारभूत	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	आधारभूत	कक्षा १-५	कक्षा ६-८
१	३९	६५१६	२१७६	७	१८७०	२७८

स्रोत: Shudhodhan EMIS dashboard 2081

(शैक्षिक वर्ष २०८१ को आधारभूत तहमा जम्मा विद्यार्थी संख्या (सामुदायिक, मदरसा र संस्थागत समेत)

कक्षा	दलित		जनजाति		अन्य		ब्राम्हण/क्षेत्री		अपांग	
	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र
१	२००	२३२	३२३	३२७	७०६	८००	२६	३१	१	०
२	१७९	१७५	२३८	२०९	४१२	४८४	१२	१५	०	०
३	१४४	१७४	२७८	२४९	३५४	३७२	७	२०	०	२
४	१३९	१३३	२३४	२१२	२५०	२७२	७	१३	०	३
५	१४७	१५९	२०१	१८४	२०७	२३४	९	१५	०	३
६	९०	१०९	२०९	१७४	११७	१८०	५	१४	०	१
७	९३	९९	१८८	१७३	१०७	१६०	८	८	२	२
८	७५	७५	१७०	१७७	९१	११७	६	९	०	३
जम्मा	१०६७	११५९	१८४१	१७०५	२२४४	२६१९	८०	१२५	३	१४

स्रोत: shudhodhan EMIS dashboard 2081

२०८० सालको परीक्षाको नतिजा बमोजिम कक्षा १-८ को तहगत सिकाइ

कक्षा	नेपाली			अंग्रेजी			गणित			हाम्रो सेरोफेरो		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
१	२.५८	२.४२	२.५०	२.५३	२.३८	२.४५	२.५०	२.३५	२.४२	२.५१	२.३१	२.४१
२	२.४९	२.४३	२.४६	२.५०	२.३५	२.४२	२.५८	२.४२	२.५०	२.४९	२.३८	२.४४
३	२.४३	२.३८	२.४१	२.४३	२.४०	२.४१	२.२२	२.२२	२.२२	२.४१	२.४२	२.३५
१-३	२.५०	२.४१	२.४६	२.४८	२.३७	२.४३	२.४३	२.३३	२.३८	२.४७	२.३७	२.४०

कक्षा	नेपाली			अंग्रेजी			गणित			विज्ञान तथा प्रविधि			सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
४	२.५३	२.४६	२.४९	२.५०	२.४८	२.४९	२.४५	२.३९	२.४१	२.४९	२.४४	२.४६	२.४१	२.४१	२.४१
५	२.६५	२.६४	२.६५	२.४८	२.४४	२.४६	२.५२	२.४८	२.५०	२.४९	२.४७	२.४८	२.४७	२.४५	२.४६
६	२.४४	२.०७	२.२५	२.४४	२.०८	२.२६	२.३८	२.०२	२.२०	२.४०	२.०४	२.२२	२.४०	२.०७	२.२४
७	२.४३	२.३५	२.३९	२.३८	२.३१	२.३५	२.३२	२.२६	२.२९	२.३१	२.२८	२.२९	२.३६	२.३१	२.३३
८	२.४०	२.३९	२.३९	२.२५	२.३३	२.२९	२.२८	२.३७	२.३२	२.३५	२.३४	२.३५	२.३९	२.४७	२.४३
४-८	२.४९	२.३८	२.४३	२.४१	२.३३	२.३७	२.३९	२.३०	२.३५	२.४१	२.३१	२.३६	२.४१	२.३४	२.३७

स्रोत: Shudhodhan EMIS dashboard 2081

यस तहको शिक्षाको पहुँचमा आर्थिक तथा सामाजिक अवस्थाले असमानता रहेको। दलित छात्राहरूको अति गरिबी विद्यालयको पहुँच पुऱ्याउन कठिन छ। विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री र सुरक्षित बनाउन थप प्रयास आवश्यक छ। बालबालिकाको विकास तथा सिकाइलाई प्रभावित पार्ने पोषण स्वास्थ्य सरसफाइ दिवा खाजा जस्ता सेवालाई सुधार गर्नुपर्ने छ। पेशागत रूपमा सक्षम योग्य शिक्षकको अपर्याप्तता, विद्यालय नेतृत्व र व्यवस्थापनमा भएको समस्याले पनि आधारभूत शिक्षाको पहुँच र गुणस्तर व्यवस्थापनमा असर परेको देखिन्छ। यस तहमा विद्यालय छाड्ने, कक्षा दोहोऱ्याउने, उच्च दरका कारण तह पूरा गर्ने दरमा अपेक्षित सुधार नहुँदा यस तहको आन्तरिक सक्षमतामा सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ। यस तहमा प्रारम्भिक कक्षाको पढाइ तथा गणितीय सिपको सिकाइ स्तर न्यून छ। कोभिड महामारीको कारणले क्षती भएको शिक्षण सिकाइ उपलब्धिले थप समस्या सिर्जना भएको छ। प्रकोप सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिमा पनि सिकाइ निरन्तर हुन सकेको छैन। पाठ्यक्रमको सान्दर्भिकता वृद्धि गर्ने र प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने कार्यमा सुधारको आवश्यकता छ। सिकाइ स्तर सुधारमा शिक्षकको पेशागत विकास, अनुगमन सुपरीवेक्षण व्यवस्थित गर्नु आवश्यक छ। सिकाइप्रति विद्यार्थी जवाफदेही भई विद्यालयमा आवश्यक न्यूनतम सिकाइ पूर्वाधार र वातावरण तयार गर्नुपर्ने छ। केन्द्र प्रदेश र स्थानीय तहका कार्यक्षेत्र तथा कार्य प्रक्रिया र उत्तरदायित्व सम्बन्धमा थप स्पष्टताका लागि थप कानुनी प्रबन्ध आवश्यक छ। त्यसै गरी प्र.अ.मा शैक्षिक नेतृत्व, व्यवस्थापन सीप शिक्षकको तथा कर्मचारीमा उत्प्रेरणा तथा वृत्ति विकास तालिमको सिकाइ कक्षाकोठामा रूपान्तरण, अनुगमन सुपरीवेक्षण र क्षमता विकासमा सुधार गर्न आवश्यक छ। विद्यालयको गुणस्तरमा अभिभावकहरूको सहभागिता बढाई वि.व्य.स. र शि.अ.सङ्घको विकासमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ।

३.२.३ चुनौती तथा अबसरहरू

- आधारभूत तहको भौतिक, शैक्षिक, सामाजिक वातावरणमा सुधार ल्याई विद्यालयलाई भयरहित वालमैत्री बनाउने।
- सुचना तथा सञ्चार प्रविधि ल्याव व्यवस्थापन लगायतका प्राविधिक क्षेत्रहरूमा शिक्षक तथा विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गरि शिक्षकको क्षमता तथा दक्षतामा वृद्धि गरि सिकाइमा प्रभावकारी बनाउने।
- सिकाइको गुणस्तरमा अभिवृद्धि गरि विद्यार्थीहरूको सिकाइ उपलब्धिमामा सुधार ल्याउने।
- निशुल्क तथा आधारभूत शिक्षामा सबै वालवालिकाहरूको पहुँच तथा सहभागितामा सुनिश्चितता प्रदान गर्ने।
- आधारभूत तहमा कक्षा छाड्ने दरलाई शून्यमा झारि आधारभूत तह पूरा गर्ने दरलाई शतप्रतिशत पुर्याउने।
- आधारभूत तहमा विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गरि सक्षम र दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यार्थी मूल्यांकनलाई सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरि परिक्षा प्रणालीमा सुधार गर्दै परीक्षालाई विश्वसनिय र वैद्य बनाउने।
- विद्यालय व्यवस्थापन तथा सहभागितामा सबै सरोकारवालाहरूलाई जवाफदेही र जिम्मेवारी बनाउने।

- विधालयमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार व्यवस्थित र पर्याप्तता बनाउने ।
- विद्यालयको प्रशासनिक, भौतिक तथा शैक्षिक वातावरणमा सुधार ल्याई विधालयलाई बालमैत्री, अपांगमैत्री र प्रविधिमैत्री बनाउने ।

३.२.४ उद्देश्य

यस योजनाले आधारभूत शिक्षा सम्बन्धि निम्नलिखित उद्देश्यहरु राखेको छ

- गाउँपालिका भित्रका ५—१२ वर्ष उमेर समुहका सबै बालबालिकालाई आधारभूत शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- आधारभूत तहको शिक्षालाई निशुल्क, अनिवार्य, गुणस्तरीय र समावेशी बनाउने ।
- कक्षा १ मा भर्ना भएका सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको शिक्षा अनिवार्य रुपमा पुरा गर्ने कुराको सुनिश्चितगर्ने ।
- विद्यार्थीहरुको औषत सिकाई उपलब्धिलाई राष्ट्रिय मापदण्ड अनुसार बनाउनु ।

३.२.५ रणनीति

- गाउँपालिका भित्रका सबै ५ देखि १२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत तहको शिक्षामा पहुँचको सुनिश्चित गर्ने ।
- तहगत सिकाई उपलब्धि सुनिश्चित गरी बालमैत्री, समावेशी सहितको गुणस्तरीय शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने ।
- मदरसाहरुलाई मूलप्रवहीकरण तथा एकरूपता ल्याई गुणस्तरीय सिकाइ वातावरण बनाइनेछ ।
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
- विद्यालयमा सुशासन कायम गरी अभिभावकहरुको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।

३.२.६ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा:

- उपलब्धी
- अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षाको पहुँच अभिवृद्धि र सहभागितामा सुनिश्चितता हुने ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य:

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	सबै बालबालिका आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई सहभागि हुने	प्रतिशत	९७	९७.५	९८	९८.५	९९
२	बालबालिकाको न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल	संख्या	५	८	१०	१२	१५

	गरेको हुने विद्यालय संख्या						
३	सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेको हुने	संख्या	५	८	१०	१२	१५
४	न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तथा सिकाइसामग्रीको उपलब्धता भएको हुने विद्यालय संख्या	संख्या	५	८	१०	१२	१५
५	आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने	संख्या	२	४	८	१०	११
	बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा सिकाइ हुने विद्यालयमा संख्या	संख्या	१	२	३	४	५
	विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन हुने विद्यालयमा संख्या	संख्या	५	१०	१५	१८	२१
	विद्यालयमा पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने विद्यालय संख्या	संख्या	२४	२४	२४	२४	२४

३.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१.	सामुदायिक आधारभूत विद्यालयमा (कक्षा १-५) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम भत्ता सहित)	जना	८१	८१	८१	८१	८१	४०५	८१

२.	सामुदायिक आधारभूत बिद्यालयमा (कक्षा ६-८) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता	जना	10	10	10	10	10	50	५०
३.	आधारभूत तह १-५ कालागि थपवटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	जना	०	१०	१०	१०	१०	४०	४०
४.	आधारभूत तह ६-८ कालागि थपवटा नयाँ शिक्षक दरबन्दी सिर्जना गर्ने वा सो बराबरको शिक्षण सिकाई बजेट अनुदान प्रदान गर्ने	जना	०	१०	१०	१०	१०	४०	४०
५.	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुमा कार्यरत कर्मचारी र साहयक कर्मचारीहरुका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)	जना	17	17	17	17	17	85	८५
६.	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-५) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	बिद्यालय	12	12	12	12	12	60	६०
७.	सामुदायिक आधारभूत तह (कक्षा १-८) बिद्यालयहरुका लागि व्यवस्थापन/सन्चालन खर्च (शिक्षण सिकाई समग्री, कम्तिमा १ सेट पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका र Book corner समेतका लागि)	बिद्यालय	5	5	5	5	5	25	२५
८.	आधारभूत तह (कक्षा १-८) का लागि प्र.अ.भत्ता	बिद्यालय	17	17	17	17	17	१७	17
९.	आधारभूत बिद्यालय (कक्षा	बिद्यालय	17	17	17	17	17	१७	17

	१-८) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)								
१०.	आधारभूत तह (कक्षा १-५) सन्चालित परम्परागत धार्मिक बिद्यालयहरू: गुरुकुल/आश्रम, गुम्बा र मदरसाका लागि बजेट अनुदान	विद्यालय	25	25	25	25	25	२५	25
११.	Early Grade Learning (EGL) program को न्युनतम package कार्यक्रम व्यवस्थापन र संचालनका लागि बिद्यालयहरूलाई बजेट अनुदान	विद्यालय	36	36	36	36	36	३६	36
१२.	पालिका तहको स्वास्थ्य केन्द्रहरूसँगको समन्वयमा बिद्यालय स्वस्थ्य कार्यक्रम सन्चालन अनुदान	विद्यालय	24	24	24	24	24	२४	24
१३.	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान	बिद्यार्थी	6577	6779	7055	7332	7640	35383	
१४.	आधारभूत तह (कक्षा ६-८) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिद र बितरण अनुदान	बिद्यार्थी	2183	2082	1991	1935	2028	10219	2183
१५.	आधारभूत तह (कक्षा १-५) का बालबालिकाका लागि दिवा खाजा व्यवस्थापन र सन्चालन अनुदान	बिद्यार्थी	5919	6101	6350	6599	6876	31845	
१६.	आधारभूत तहमा अध्ययनरत बिद्यार्थीमध्ये करिब २०%	बिद्यार्थी	1752	1772	1809	1853	1934	9120	1752

	बिद्यार्थीलाई मागमा आधारित साधारण छात्रवृत्ति (सबै कर्णाली क्षेत्रका बिध्यार्थीलाई समेत) बापतको बजेट अनुदान								
१७.	कक्षा ६-८ का छात्राहरूलाई Sanitary Pad बितरण	बिद्यार्थी	1042	996	954	930	976	4898	
१८.	बिद्यालयहरूमा ICT lab स्थापना र ICT learning materials व्यवस्थापन बापतको बजेट अनुदान	बिद्यालय	3	3	3	3	3	15	१५
१९.	समता रणनिति कार्यन्वयन गरी सोका आधारमा लक्षित स्थानीय तहहरूमा बिद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई बिद्यालय शिक्षामा ल्याई उनीहरूको शिक्षालाई निरन्तरता दिन पालिकाहरूलाई बजेट अनुदान	जना	114	194	210	223	231	972	
२०.	शुन्य दरबन्दी भएका बिद्यालयहरूलाई एकमुष्ठ बजेट अनुदान	बिद्यालय	७	७	७	७	७	७	७
२१.	SMCs र PTAs को क्षमता अभिवृद्धी र अभिभावकहरूलाई सचेतना कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२२.	आधारभूत तहको अन्तिम परीक्षा (कक्षा ८) व्यवस्थापन र सन्चालन	बिद्यार्थी	७२०	७५७	८०५	६५९	६६५	३६०६	७२०
२३.	बिद्यालय स्तरीय अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
२४.	विद्यार्थी भर्ना र टिकाउका लागि घरदैलो अभियान	पटक	१	१	१	१	१	५	१०

३.३ माध्यमिक शिक्षा

परिचय

नेपालको संविधान २०७२ ले माध्यमिक तहको शिक्षा पूर्ण रूपमा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ । यो शिक्षा अनिवार्य तथा पूर्ण निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकहरूलाई माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने पूर्ण दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरिएको छ । संविधानले एकातिर विद्यालय तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र भित्र रहने व्यवस्था रहेको देखिन्छ भने अर्को तर्फ

संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको साझा अधिकार क्षेत्र भित्र रहने व्यवस्था रहेको छ । संविधानका उल्लेखित प्रावधानहरूले आम नागरिकका लागि गुणस्तरीय र निःशुल्क शिक्षा सुनिश्चित गर्ने एकल तथा साझा अधिकारका रूपमा तिनै तहका सरकारलाई जिम्मेवार बनाउने स्पष्ट दिशा निर्देश छ । शिक्षा ऐन २०२८ ले कक्षा ९-१२ सम्मलाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा लिएको छ । अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकालाई कक्षा १-८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसके पछि सिकारुको रुचि आवश्यकता क्षमता आधारमा माध्यमिक तहमा परम्परागत, प्राविधिक तथा साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अवसर प्रदान गर्नु पर्दछ । यो तहको शिक्षालाई व्यवसायिक, गुणस्तरीय, रोजगारमूलक, सीपमूलक, जीवनोपयोगी, उत्पादनमूलक बनाउनु पर्दछ । आधारभूत तहमा प्राप्त गरेको भाषिक तथा गणितीय सीपको उपयोग गरी आफ्नो रुचि, आवश्यकता, क्षमता तथा दक्षताको आधारमा सिकाईरूले साधारण शिक्षाको लक्ष्य लिई विभिन्न विषय र क्षेत्रमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक सीप हासिल गरी भविष्यमा आयआर्जनको मार्ग सुनिश्चित गर्ने भन्ने उद्देश्य माध्यमिक तहको शिक्षाले गर्नु पर्दछ । यस शुद्धोधन गाउँपालिकाले माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सीपमूलक, रोजगारमूलक, निशुल्क, वालमैत्री, प्रविधिमैत्री र समावेसी गराउने लक्ष्य लिएको छ ।

वर्तमान अवस्था

अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि विद्यार्थीको रुची र क्षमता अनुसार माध्यमिक तहमा प्राविधिक वा साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ । यस तहको शिक्षालाई जीवनउपयोगी, उत्पादनमूलक, प्रविधियुक्त र व्यवहारिक बनाउनु पर्दछ । आधारभूत तहमा विद्यार्थीले हासिल गरेको भाषिक र गणितीय सीपको उपयोग गरेर आफ्नो रुचि र क्षमता अनुसार विद्यार्थीले साधारण शिक्षाको लाइन लिएर विभिन्न विषयमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने लक्ष्य लिने वा विभिन्न किसिमका प्राविधिक र व्यवसायिक सीप हासिल गरेर भविष्यमा आय आर्जनको बाटो सुनिश्चित गर्ने भन्ने निर्णय माध्यमिक तहको शिक्षाले गर्नुपर्दछ । प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षाको धारमा जानका लागि विद्यार्थीहरूलाई कक्षा ६ देखि ८ सम्म पढाइ हुने पेसा, व्यवसाय र प्रविधि शिक्षाले प्रदान गरेको ज्ञान सीपले पनि सजिलो बनाउन सक्दछ । यसरी विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक वा साधारण धार छनोट गर्न र भावी जीवनका थुप्रै विषयमा निर्णय लिन उपयुक्त परामर्श पनि विद्यालयले प्रदान गर्नुपर्दछ । यीनै कुराहरूलाई ध्यानमा राखेर शुद्धोधन गाउँपालिकाले माध्यमिक तहको शिक्षालाई प्रविधियुक्त, सीपमूलक, निशुल्क, बालमैत्री, र समावेसी गराउने नीति लिएको छ ।

माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाको समतामूलक पहुँच पुऱ्याउन यस गाउँपालिकामा भएका तथ्यगत तथ्याङ्क निम्न अनुसार रहेको छ ।

क्र.सं.	सूचक	हालको अवस्था
१.	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १० को खुद भर्ना दर	७३.६
२.	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १० को कुल भर्ना दर	८७.८
३.	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक	०.८७
४.	माध्यमिक तह कक्षा ११ देखि १२ को खुद भर्ना दर	१८.३
५.	माध्यमिक तहको कक्षा ११ देखि १२ को कुल भर्ना दर	३५.३
६.	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) मा कुल भर्ना दरमा	०.७४

क्र.सं.	सूचक	हालको अवस्था
	लैङ्गिक समता सूचक	
७.	माध्यमिक तह कक्षा ९ देखि १२ को खुद भर्ना दर	४४.१
८.	माध्यमिक तहको कक्षा ९ देखि १२ को कुल भर्ना दर	५९.८
९.	माध्यमिक तहको कक्षा ९-१२ मा कुल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.८३
१०.	कक्षा चढ्ने दर ९ देखि १०	९३.१
११.	कक्षा चढ्ने दर ११ देखि १२	८६.६
१२.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ९ देखि १०	०.४
१३.	कक्षा दोहोर्याउने दर कक्षा ११ देखि १२	०.०
१४.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा १ देखि ५	५.३
१५.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ६ देखि ८	४.१
१६.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ९ देखि १०	१.९
१७.	कक्षा छाड्ने दर कक्षा ११ देखि १२	०.४
१८.	नयाँ भर्ना दर कक्षा ९ देखि १०	४.६
१९.	नयाँ भर्ना दर कक्षा ११ देखि १२	१२.९

स्थानीय तहको माध्यमिक तहमा सेवा प्रवाहको अवस्था:

वडा नं	सामुदायिक		संस्थागत	
	कक्षा ९-१०	कक्षा ९-१२	कक्षा ९-१०	कक्षा ९-१२
१	१	१	१	०
२	२	१	०	०
३	१	०	०	०
४	१	१	०	०
५	१	०	०	०
६.	१	०	०	०
जम्मा	७	३	१	०

स्थानीय तहको माध्यमिक तहमा विद्यार्थी संख्या :

सामुदायिक				संस्थागत		
क्र.स	माध्यमिक	कक्षा ९-१०	कक्षा ११-१२	माध्यमिक	कक्षा ९-१०	कक्षा ११-१२
१	३	१२२०	५२२	१	४३	०

स्रोत: shudhodhan EMIS dashboard 2081

शैक्षिक वर्ष २०८१ को माध्यमिक तहमा जम्मा विद्यार्थी संख्या

कक्षा	दलित		जनजाति		अन्य		ब्राम्हण / क्षेत्री		अपांग	
	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा	छात्र
९	७९	६५	१५०	११६	७०	१४३	६	६	०	४
१०	७२	५१	१७१	१२९	७५	१२३	१	६	२	१
११	४४	२९	१०८	१०२	४८	८६	३	५	०	०
१२	४	१२	१	३	३०	४४	१	२	१	१
जम्मा	१९९	१५७	४३०	३५०	२२३	३९६	११	१९	३	६

स्रोत: shuddhodhan EMIS dashboard 2081

३.३.३ अवसर र चुनौती

- माध्यमिक शिक्षालाई पूर्ण निःशुल्क गरी प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउनु ।
- माध्यमिक तहमा विषयगत आधारमा सबै विद्यालयहरूमा स्थायी शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्था गर्नु ।
- सिकारुको सिकाईमा सुधार गरी सिकाइ उपलब्धी अभिवृद्धि गर्नु ।
- प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्नु ।
- विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री बनाउनु ।
- शिक्षकको वृत्ति विकासलाई पारदर्शी नतिजामा आधारित पुरस्कृत तथा उपचमरत्मक बनाउनु ।
- विद्यालय शिक्षालाई समावेसी तथा समतामूलक बनाउनु ।
- विद्यालयमा छुट्टै प्रशासन सम्बन्धि काम गर्ने योग्यता र क्षमताका आधारमा प्र.अ.को व्यवस्था गरी सुशासनको प्रत्याभुती दिलाउने ।
- प्रशासनिक कार्यलाई चुस्त दुरुत र पारदर्शी गर्नको लागि प्रत्येक तहमा कार्यरत प्र.अ.लाई प्रोत्साहन भत्ता व्यवस्था गर्नु ।
- विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशिल बनाउनु ।
- विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गर्नु ।
- विद्यालय शिक्षा पद्धतिलाई विद्यार्थीको सिकाइ प्रति उत्तरदायी बनाउनु ।
- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षालाई कार्यान्वयन गर्न र शिक्षाको पहुँचबाट बहिर रहेको संख्यालाई विद्यालयमा भित्र्याउनु ।

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१.	सबै बालबालिकाहरूलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुने विद्यार्थी % मा	३८	४५	५०	५५	६०	६५
२.	माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पूरा गरेको विद्यालय संख्या	०		१	१	१	१
३.	माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने विद्यालय संख्या	०	१	१		१	
४.	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने विद्यालय संख्या	०	१	१	१	१	१
५.	माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने विद्यालय संख्या	२	२	१	१	१	१
६.	माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने विद्यालय संख्या	०	१	०	१	०	१
७.	माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप,सङ्कट तथा महामारी लगायतका परिस्थिति प्रति उत्थानशील हुने, विद्यालय संख्या	०	१	१	१	१	१
८.	सूचना तथा सञ्चार प्राविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने विद्यालय		१		१		१

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	संख्या						
९.	माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुने बिद्यालय संख्या	३	३	३	३	३	३
१०.	माध्यमिक तहमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने	३	३	३	३	३	३

३.३.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	माध्यमिक तहसम्म संचलित बिद्यालयहरूको सङ्ख्या	बिद्यालय	७	७	७	७	७	७	७
२	सबै प्रकार र तहका बिद्यालय नक्शांकन, समायोजन र पुनरवितरण कार्यक्रम सन्चालन	पटक	१	०	०	०	०	१	१
३	सामुदायिक माध्यमिक बिद्यालयमा (कक्षा ९-१२) स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा कार्यरत शिक्षकका लागि तलब भत्ता (दुर्गम भत्ता सहित)	बिद्यालय	७	७	७	७	७	७	७
५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) का लागि प्र.अ.भत्ता	माध्यमिक	७	७	७	७	७	७	७
६	सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरूमा कार्यरत कर्मचारी र साहयक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)	जना	७	७	७	७	७	७	७
७	सामुदायिक माध्यमिक तह (कक्षा १-१० र १-१२) बिद्यालयहरूमा कार्यरत लेखा र प्रशासनिक कर्मचारीहरूका लागि तलब भत्ता (पोशाक र दुर्गम भत्ता सहित)	जना	७	७	७	७	७	७	७
८	माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि सन्चालन र व्यवस्थापन बापत एकमुष्ठ अनुदान (SIP)	बिद्यालय	७	७	७	७	७	७	७

	निर्माण/अद्यावधिक, शिक्षण सिकाई सामग्री, कम्तिमा १/१ सेट पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिका, Book Corner, इन्टरनेट सुबिधा, सुद्ध पिउने पानी, बिद्धुत महशुल, आदि)								
९	माध्यमिक बिद्यालय (कक्षा १-१२) का लागि एकमुष्ठ अनुदान (SIP निर्माण/अद्यावधिक, SMC का सदस्यहरूको क्षमता विकास, अभिभावक शिक्षा, अतिरिक्त क्रियाकलाप, सामाजिक परीक्षण, EMIS व्यवस्थापन, School report card विकास र प्रयोग, School bulletin प्रकाशन, आदिका लागि)	विद्यालय	7	7	7	7	7	7	7
१२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान	विद्यार्थी सङ्ख्या	१२२८	१३३९	१४५३	१५९०	१६२३		
१३	माध्यमिक तह (कक्षा ११-१२) का लागि पाठ्यपुस्तक खरिब र बितरण अनुदान (पाठ्यपुस्तकको सङ्ख्या पाठ्यक्रम ढाँचाले तोके अनुसार हुने)	विद्यार्थी सङ्ख्या	531	५३२	७१२	७८९	८२१	2,655	३
१४	माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरूमध्ये (कक्षा ९-१०) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	बिद्यार्थी	135	160	172	184	196	847	
१५	माध्यमिक तहका बिद्यार्थीहरूमध्ये (कक्षा ११-१२) अतिबिपन्न छात्रवृत्ति (Pro-poor targeted Scholarship) का लागि छनौट भएका बिद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति वितरण	जना	64	69	74	80	85	371	४०
	कक्षा ९-१२ का छात्रहरूलाई Sanitary Pad बितरण बापतको बजेट अनुदान	बिद्यार्थी	102 1	105 1	103 7	100 9	104 4	5,162	
	माध्यमिक बिद्यालय तहमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	बिद्यालय	0	0	1	1	1	3	६

माध्यमिक बिद्यालय तहमा बिज्ञान प्रयोगशाला स्थापना र सन्चालन बजेट अनुदान	बिद्यालय	0	0	1	1	1	3	
ध्यमिक बिद्यालय तहमा ICT प्रयोगशाला स्थापना, सिकाई सामग्री र सन्चालन	बिद्यालय	0	0	1	1	1	3	
नमूना बिद्यालय कार्यक्रम को लागि पहल गर्ने	बिद्यालय	0	0	0	१	0	१	१
नमूना बिद्यालय कार्यक्रम छनौटमा परेका माध्यमिक बिद्यालयमा Master Plan कार्यान्वयन (पुस्तकालय व्यवस्थापन, ICT र बिज्ञान प्रयोगशाला, समाग्री र किट्सहरू, आदि) का लागि बजेट अनुदान		0	0	0	0	१	१	
कक्षा ९-१२ मा प्राविधिक धार सन्चालन का लागि पहल गर्ने		0	0	0	१	0	१	१
पुस्तकालय व्यवस्थापन तथा निर्माण	बिद्यालय	०	२	०	२	०	4	
सिकाई उपलब्धि कमजोर भएका बालबालिकाहरू लक्षित सिकाइ सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	5	
अभिभावक सचेतीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	5	
विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन	जना	०	१०	१०	१०	१०	50	
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक सीप विकासका लागि पालिका स्तरीय सम्भाव्यता पहिचानका लागि नक्शाकन कार्य सञ्चालन	पटक	०	०	१	०	०	1	

३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम

परिचय

कामसँग शिक्षालाई जोड्नु र दक्ष जनशक्तिलाई राष्ट्र निर्माणमा प्रयोग गर्न प्राविधिक शिक्षा आवश्यक छ। शिक्षाले विकासलाई निकास दिन सक्नुपर्छ। त्यस्तो परिकल्पना प्राविधिक शिक्षाबाट मात्र सम्भव छ। प्राविधिक शिक्षालाई स्थापना नगरी गरिने शिक्षाबाट केवल शिक्षित बेरोजगार मात्र उत्पादन हुन्छन्। हाम्रो शिक्षा प्रणालीलाई संरचना रुपमा बदल्न र शिक्षाबाट जीवन यापनामा सहयोग पुऱ्याउन प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको महत्व झन् बढेको पाइन्छ। हाम्रो गाउँपालिकालाई समृद्ध गाउँपालिका बनाउन गाउँपालिकामा उपलब्ध स्रोत साधनलाई अधिकतम् उपयोग गर्न सक्ने जनशक्ति उत्पादन गर्न अपरिहार्य हुन्छ। प्राविधिक तथा व्यवसायिक सीप

विकास गरी गाउँपालिकामा हरेक प्राविधिक क्षेत्रमा सु-निश्चित हुने जनशक्ति उत्पादन हुन सकेमा गाउँपालिका समृद्ध बन्ने कुरामा कुनै दुई मत रहन्न ।

शिक्षालाई सीप, सीपलाई रोजगार र रोजगारलाई उत्पादन र उत्पादनलाई बजारसँग जोड्न सक्ने शिक्षा प्रणालीको विकास र विस्तार गर्न सकिन्छ भने राज्यलाई शैक्षिक बेरोजगार भीड थप चुनौति हुने देखिन्छ । नेपालमा सीप र व्यवसायको विकास, हस्तकला, मूर्तिकला र वास्तुकलाको वस्तुहरूको उत्पादन लिच्छवीकालदेखि नै भएको पाइन्छ । औपचारिक रूपमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको सुरुवात वि.सं. १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम शिक्षालय (हालको पुलचोक इन्जिनियरिङ कलेज) बाट भएको हो । सघन रूपमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गर्न वि.स. २०६८/०६९ देखि भएको हो । हाल नेपाल सरकार शिक्षा विभाग र प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् (CTEVT) ले प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारका विद्यालयहरू सञ्चालन गरिरहेका छन् । नेपाल सरकारको एक स्थानीय तह एक प्राविधिक विद्यालय नीति समेत रहेको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

अनिवार्य आधारभूत शिक्षा अन्तर्गत सबै बालबालिकाले कक्षा ८ सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गरिसकेपछि विद्यार्थीको रुची र क्षमता अनुसार माध्यमिक तहमा प्राविधिक वा साधारण धारको शिक्षा छनोट गर्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ । यस तहको शिक्षालाई जीवनउपयोगी, उत्पादनमुलक, प्रविधियुक्त र व्यवहारिक बनाउनु पर्दछ । आधारभूत तहमा विद्यार्थीले हासिल गरेको भाषिक र गणितीय सीपको उपयोग गरेर आफ्नो रुचि र क्षमता अनुसार विद्यार्थीले साधारण शिक्षाको लाइन लिएर विभिन्न विषयमा उच्च शिक्षा हासिल गर्ने लक्ष्य लिने वा विभिन्न किसिमका प्राविधिक र व्यवसायिक सीप हासिल गरेर भविष्यमा आय अशिक्षाले गरिखाने सीप सिकाउन सकेन र शिक्षालयहरू बेरोजगार उत्पादन गर्ने थलोमात्र भए भन्ने गुनासो अहिले सर्वत्र सुनिन गरेको छ । यस्ता गुनासोहरूलाई सम्बोधन गर्न माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा प्राविधिक धारको व्यवस्था गरिनुका साथै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदले एनेक्स कार्यक्रम मार्फत सामुदायिक विद्यालयहरूमा विभिन्न विषयको प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रमहरू संचालन गरिरहेको छ । तर प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाका यस्ता अवसरहरू सिमित भएको, उत्पादित जनशक्ति जागिर खोज्ने खालको मात्र भएको, आफैले केही गर्न पुँजी लगायत अन्य अवरोधहरू रहेको, रोजगारदाताको अभाव भएको जस्ता गुनासोहरू पनि सुनिन थालेका छन् । अर्कातिर कक्षा ६-८ को पाठ्यक्रममा राखिएको पेशा, व्यवसाय र प्रविधि शिक्षाको पढाइलाई व्यवहारिक बनाउने र विद्यार्थीहरूमा पेसा, व्यवसाय र प्रविधि प्रति रुची जगाएर नरम सीपको विकासमा जोड दिनुपर्ने कुराप्रति भने विद्यालयहरू त्यति सजग भएको देखिदैन । यस्तो अवस्थामा कक्षा ८ देखि १२ सम्म उत्तीर्ण गरेका र माथिल्लो तहको शिक्षामा जान आर्थिक र बौद्धिक क्षमता तथा रुची र चाहनाका कारण असक्षम र अनिच्छुक विद्यार्थीहरू अलमलमा पर्ने गरेको देखिन्छ । त्यस्तै आवश्यकताका आधारमा व्यक्तिहरूका लागि गाउँपालिकाले रोजगारमुलक सीप सिक्ने अवसर प्रदान गर्नुपर्दछ भन्ने मान्यताका साथ यस योजनामा कार्यक्रम राखिएको हो ।

३.४.२ समस्या र चुनौतिहरू

शुद्धोधन गाउँपालिकामा प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमका मुख्य समस्या र चुनौतीहरू निम्नानुसार छन्:

१. पालिकाभित्र कुनै पनि किसिमको प्राविधिक शिक्षालय नहुनाले प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमको स्थानीयमा पहुँचमा कमी,
२. प्राविधिक शिक्षा र तालिमका लागि आवश्यक स्रोत साधन, जस्तै लगानी, आधुनिक उपकरण र सामग्रीको अभाव,
३. अनौपचारिक तालिमको प्रभावकारिता र गुणस्तरको अनुगमन गर्नको लागि स्पष्ट मापदण्डको कमी
४. उद्योग र बजारको आवश्यकतासँग मेल खाने पाठ्यक्रमको अभावले तालिमप्राप्त युवाहरूको रोजगारीमा समस्या
५. स्थानीय समुदायको प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिमप्रतिको चासो र संलग्नतामा कमी
६. व्यवसायिक तालिमका लागि आवश्यक आर्थिक सहयोग र प्रोत्साहनको कमीले युवाहरूलाई प्रशिक्षित हुनबाट रोक्नु

३.४.३ उद्देश्यहरू

१. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा पहुँच अभिवृद्धि गर्नु,

२. स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न संयन्त्र विकास गर्नु,
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसरहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु,

३.४.४ रणनीतिहरू

१. स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको अवसर सृजना गर्ने,
२. बहुप्राविधिक शिक्षालय/तालिम केन्द्रहरूको स्थापना, सञ्चालन, तथा नियमन गर्ने,
३. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको गुणस्तर, प्रभावकारिता र पहुँच बढाउनको निमित्तसरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्ने,
४. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपको क्षेत्रमा सक्षम जनशक्ति तयार गर्ने,
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपमा व्यापार तथा उद्योग क्षेत्रको सहभागिता बढाउनप्रोत्साहन गर्ने,
६. आय आर्जन गर्ने खालका क्रियाकलापको माध्यमबाटआत्म निर्भर हुनको निमित्त संस्थागत क्षमता बढाउने,
७. पिछडिएका भौगोलिक क्षेत्र, महिला, आदिवासी / जनजाती, दलित, अपाङ्गताभएका नागरिक एवम् आर्थिक रूपले विपन्न समुदाय र वर्गको पहुँच बढाउन आवश्यक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने,
८. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू कृषि, उर्जा, पर्यटन, जलस्रोत, स्थानीय प्रविधि, सम्पदा र संस्कृति, खेलकूद, जलवायु परिवर्तन लगायतका क्षेत्रहरूमा केन्द्रित गर्न पहल गर्ने,
९. विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका अवसर उपलब्ध गराउनका लागि सम्बन्धित संस्थाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्ने,
१०. स्थानीय तहमा सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप प्रदायक संस्थाहरूको सञ्चालनमा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने।

३.४.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार गरेको हुने ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य:

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकताअनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमापर्याप्त अवसर प्राप्त गरेको हुने बिद्यालय संख्या	१		०	१	०	०
२	स्थानीय तहमा बहुप्राविधिक शिक्षालय/प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भई सञ्चालन हुने बिद्यालय संख्या	०	०	०	१	०	१

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
६	खोज, नवपर्वर्तन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको बिद्यालय	०	०	०	०	१	०
८	उत्पादनशील, रोजगारी, स्व- रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा वृद्धि हुने बिद्यार्थी संख्या	०	०	०	०	०	१
९	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार्वजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने बिद्यालय संख्या	०	०	०	०	१	०

३.४.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	बहुप्राविधिक शिक्षालयको स्थापना	विद्यालय	०	०	०	१	०	१	१
२	रोजगार परामर्श सेवा	विद्यालय	०	०	१	०	१	२	४
३	स्वरोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	०	२	२	२	२	६	१२
४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक विद्यालय	पटक	०	०	०	०	०	१	२
५	प्रयोगशाला व्यवस्थापन र स्तरोन्नति	सङ्ख्या	०	०	०	१	१	३	६
६	युवाहरुलाई खोज तथा नवपर्वर्तनका लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	०	०	१०	१०	२०	४०
७	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गरेका युवाहरुलाई इन्टर्नसिप तथा उद्यमशीलता विकासका लागि कार्यक्रम	पटक	०	०	०	०	१	१	२

३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ

३.५.१ परिचय

औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानव जिवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रकृत्याको प्रशोधन गर्ने जीवनपर्यन्त अर्थात आजीवन सिकाइ प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि विभिन्न लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता, साक्षरका लागि साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरवृद्धी, शिक्षासँग सीप र आमदानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवम् आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ । संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले अवलम्बन गरेको सिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको, प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले योगदान गर्दछ । सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यान्त सिकाइ अवसर दिगो विकासको मुल मर्म रहेकोले विगतको साक्षरताका कार्यक्रमबाट साक्षर बनेका नवसाक्षरहरूका लागि मागमा आधारित निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ अवसर उपलब्ध गराउनुपर्दछ। विशेष गरी शिक्षाको औपचारिक संरचना बाहिर ठूलो सङ्ख्यामा रहेका युवा, महिला र प्रौढहरूका लागि कार्यमूलक साक्षरता, आयआर्जन, समूह साझेदारी **Digital Literacy** लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ । राष्ट्रिय शिक्षा निति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक बनाइ अनौपचारिक, वैकल्पिक, परम्परागत र खुला शिक्षाका माध्यमबाट आजीवन सिकाइ संस्कृतीको विकास गर्नु, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवनपर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने उद्देश्य निर्धारण गरेको छ ।

स्थानीयसरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड, २०७८ जस्ता नीतिगत व्यवस्था गरिएको छ ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

सिकाइलाई जीवनपर्यन्त चलिरहने प्रकृत्याका रूपमा लिने गरिन्छ । मानिसहरू औपचारिक, अनौपचारिक र अरिक्तिक पद्धतिको माध्यमबाट जीवनजगत र वातावरणमा अन्तरक्रिया गर्दै अनुभवहरू हासिल गर्दछन् र केही न केही नयाँ कुराहरूको सिकाइ पनि भइने रहेको हुन्छ । तर हाम्रो समाजमा निश्चित उमेर, समय र स्थानमा संचालन गरिने औपचारिक शिक्षालाई मात्रै सिकाइ मान्ने चलन रहेको छ र त्यस्तो औपचारिक शिक्षाबाट विभिन्न कारणले बन्चित भएका मानिसहरू 'उमेरमा पढ्न पाइएन' भन्दै पश्चाताप गरेको पनि सुन्न पाइन्छ । त्यस्ता मानिसहरूमा इच्छा र जाँगर भए जीवनभर सिकाइमा सकृयतापूर्वक संलग्न रहन पाइन्छ भन्ने भावनाको विकास गर्न सकिएमा समृद्ध र सभ्य समाजको निर्माणमा सहयोग पुग्न सक्दछ । यसै कुरालाई मध्यनजर गर्दै शुद्धोधन गाउँपालिकाले निर्माण गरेको शिक्षा योजनामा अनौपचारिक र जीवनपर्यन्त शिक्षालाई प्राथमिकताका साथ व्यवस्था गरिएको छ ।

विगतमा संचालन भएका अनौपचारिक शिक्षा कक्षाको माध्यमबाट यस गाउँपालिकालाई साक्षर गाउँपालिका घोषणा गरिएको छ । २०७८ सालको जनसंख्यालाई आधार मानी कार्यक्रम सञ्चालन पश्चात साक्षरता प्रतिशत प्रतिशत रहेको छ । बसाइ सराइ लगायत उमेर समूहको जनसंख्या थपिने सँगैसँगै निरक्षरहरूको संख्या वृद्धि हुने संवभाना रहन्छ भने अर्कोतिर साक्षरता शिक्षा लिइसकेकाहरूलाई निरन्तरता दिनका लागि निरन्तर शिक्षाको आवश्यकता हुन जान्छ ।

जीवनपर्यन्त शिक्षाको महत्व मानिसहरूलाई बुझाउनका लागि साक्षरताका सीपहरूलाई दैनिक जीवनका क्रियाकलापहरूसँग सम्बन्धित गराएर त्यसबाट कसरी जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिन्छ भन्ने कुरामा सम्बन्धित व्यक्तिलाई राम्रोसँग सुसूचित गराउनु आवश्यक हुन्छ । पढाइ, लेखाइ र सामान्य गणितीय सीपको सहयोगले कृषि, घरेलु उद्यम, व्यापार, पशुपालन लगायत धेरै प्रकारका पेशा व्यवसाय संचालनमा ठूलो सहयोग हुन सक्ने र यसबाट आय आर्जनमा बृद्धि गरी जीवनस्तरमा सुधार ल्याउन सकिने हुँदा स्थानीय स्तरकै उदाहरण सहितका सामग्रीहरूको निर्माण गरी सिकारुका अनुभवहरूलाई उपयोग गर्ने गरी जीवनपर्यान्त सिकाइलाई मूर्तरूप दिन योजना निर्माण गरिएको छ । गाउँपालिका भित्र अनौपचारिक माध्यमबाट सिकिएका ज्ञान तथा सीपहरूको परीक्षण र प्रमाणीकरण गर्नु चुनौतिका

रुपमा रहेको छ । नेपाल सरकारले जारी गरेको अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा एन २०७५ र नियमावली २०७७ लाई पूर्ण कार्यान्वयन गर्नु ठुलो समस्याको रुपमा देखिन्छ ।

पाँच वर्ष र पाँच वर्ष भन्दा माथिको साक्षरता विवरण

उमेर	जम्मा जनसंख्या	पढ्न लेख्न दुवै जानेको		पढ्न मात्र जानेको		पढ्न लेख्न दुवै नजानेको		उल्लेख नगरिएको	
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
05 Year	१३७८	५३३	४९८	१७	१८	१५२	१५३	४	१
06 Year	१३१५	५८०	५१०	१७	१६	९३	९६	२	१
07 Year	११३२	४९२	५१०	२३	१६	४५	४५	१	०
08 Year	१५५१	६८९	६८१	१६	१४	६६	८२	१	२
09 Year	९६९	४८१	४०४	१५	१०	३५	२३	१	०
10 Year	१६६२	८४२	७१०	११	११	५५	३३	०	०
11 Year	९१९	४७५	३९९	२	५	१७	२०	०	१
12 Year	१५१७	७४५	६८९	५	५	३७	३६	०	०
13 Year	११८२	५२९	६०३	२	५	२३	२०	०	०
14 Year	१२३१	५५९	६१२	२	१	२७	३०	०	०
15 Year	१३०१	६०६	६०८	१	०	३६	४९	०	१
16 - 19 Years	४७९४	२२८२	२०७०	२	२	१८७	२५१	०	०
20 - 24 Years	४९४८	२०२६	२०४८	१	७	२५४	६१२	०	०
25 - 29 Years	३९८०	१५१६	१२८५	१	४	३१०	८६४	०	०
30 - 34 Years	३५०१	११५६	८६५	३	८	३४५	११२३	१	०
35 - 39 Years	३१७७	१०३१	४७८	३	३	४३४	१२२८	०	०
40 - 44 Years	२४३२	७३७	३१५	४	४	४०१	९७१	०	०
45 - 49 Years	१८६९	५६४	१८५	२	१	३५४	७६३	०	०
50 - 54 Years	१९५३	५००	१६१	२	४	३९१	८९५	०	०
55 - 59 Years	१५८६	३९१	९६	१	२	४६४	६३२	०	०
60 - 64 Years	१२८५	२५०	७७	१	०	३७६	५८१	०	०
65 - 69 Years	१२७७	२३८	४४	३	१	४११	५७८	१	१
70 - 74 Years	१०१०	१४७	२९	०	१	३७७	४५६	०	०
75+ Years	६५४	९२	१८	०	०	२५६	२८८	०	०
कुल जम्मा	४६६२३	१७४६१	१३८९५	१३४	१३८	५१४६	९८२९	११	७

स्रोत : जनगणना २०७८

माथि उल्लेखित तथ्यांक को आधार मा यस शुद्धोधन गाउँपालिका मा ५ वर्ष माथि का जम्मा ४६६२३ मध्ये जम्मा ३१३५६ जना ले पढ्न र लेखन जानेका छन् । जनगणना २०७८ को तथ्यांक अनुसार शुद्धोधन गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ३२.४ % जनसंख्या अझै निरक्षर रहेको अवस्था छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएसँगै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । शिक्षा क्षेत्र एउटा सिङ्गै पाटोको रूपमा रहेको अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइले नत व्यक्तिगत रूपमा नत संस्थागत र प्रणालीगत रूपमा नै क्षमता विकास गर्ने विषयले महत्व पाएको देखिन्छ । सबै युवाहरूका लागि खुला तथा दूर शिक्षाको अवसर उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई अपेक्षित रूपमा सुदृढीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन । त्यसैगरी आवश्यकता अनुरूप आजीवन सिकाइका अवसरहरू विस्तार गर्न सकिएको छैन ।

उल्लिखित विश्लेषणको आधारमा देहाय बमोजिमका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ ।

१. साक्षर गाउँपालिका घोषणा गरिएको भएता पनि निरक्षरहरूको संख्या रहि रहनु ।
२. आनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको सहज र सर्वमुलभ पहुँच सुनिश्चित नहुनु ।
३. नवसाक्षरहरूलाई साक्षरोत्तर र निरन्तर शिक्षा एवं आय आर्जनका कार्यक्रममा लगाउन नसकिनु ।
४. मौलिक तथा पुस्तौनी ज्ञान तथा सिपको पहिचान, संरक्षण प्रवर्धन गर्न नसक्नु ।
५. औपचारिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूमा सहसम्बन्ध कायम गर्न नसकिनु ।
६. युवा तथा प्रौढहरूमा कार्यमुलक साक्षरता, पढ्ने वानीको कमि र डिजिटल साक्षरताको कमि ।
७. अनौपचारिक शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक सिकाइको अवसरलाई एकीकृत सिकाइ प्रणालीका रूपमा संस्थागत विकास हुन नसक्नु ।
८. साक्षरता, निरन्तर सिकाइ, आयमुलक सिप, समय सापेक्ष सूचना प्रविधियुक्त कार्यमुलक सिकाइ तथा समकक्षताको व्यवस्था हुन नसक्नु ।
९. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक शिक्षाका लागि मापदण्ड अनुकूल पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक तथा थप सिकाइ सामग्री विकास हुन नसक्नु ।

३.१.३ उद्देश्य

यस योजनाले अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ सम्बन्धी निम्न लिखित उद्देश्यहरू राखेको छ ।

१. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको आवश्यकताअनुसार स्थापना गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
२. अनौपचारिक तथा निरन्तर एवं जीवनपर्यन्त शिक्षाको विकास तथा विस्तार गरि डिजिटल साक्षरता र आयआर्जनमा सहयोग गर्ने ।
३. आयआर्जनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै समाजमा पछाडि परेको वर्गलाई मुलधारमा ल्याउने ।
४. आजीवन सिकाइ संस्कृति सापेक्ष अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि एकीकृत प्रणालीमा आधारित संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने ।

३.१.४ रणनीतिहरू

योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छ :

१. सामुदायिक सिकाइकेन्द्रको आवश्यकताअनुसार स्थापना गरी अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिने छ ।
२. गाउँपालिका भित्र पुनः घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर निरक्षरको अवस्था पहिचान र अभिलेखीकरण गरिनेछ ।
३. साक्षरता तथा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र अन्य संघ संस्थासंग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
४. नवसाक्षर, प्रौढ महिला तथा पुरुषहरूलाई आयआर्जनका कार्यक्रमसंग जोडी आत्मनिर्भर र व्यावसायिक बनाउन सहयोग गरिने छ ।

५. मौलिक एवम् परपरागत ज्ञान तथा सिपको पहिचान, संरक्षण, प्रवर्धन, आधुनिकीकरण एवम् हस्तान्तरण सम्बन्धी कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिने छ ।
६. तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरु र भाषिक विविधता अनुरूपका डिजिटल सिकाइ सामग्री विकास, सिकाइ परीक्षण र प्रमाणीकरणका लागि आवश्यक प्रबन्ध गरिने छ ।
७. गाउँपालिकाले सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुदेशीय संयन्त्रको रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा आधारित आजीवन सिकाइ थलोको रूपमा विकास गर्ने छ ।
८. अन्तर सरकार अन्य सरोकारवालाहरुबिच समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा वैकल्पिक शिक्षा सञ्चालनका निमित्त सामुदायिक संरचना तथा जनशक्तिको उपयोग सम्बन्धी नीति तयार गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

उपलब्धी नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरु

क) उपलब्धि

सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र आजीवन सिकाइका अवसर प्राप्त हुने छन्

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना	०	१	०	०	१	०
२	भाषिक तथा गणितीय साक्षरता सिप (पन्द्र वर्षभन्दा माथि) * (%)	०	१०	१५	२०	२५	३०
४	आधारभूत सुविधासम्पन्न सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको सङ्ख्या	०	०	१	०	०	१
५	सामुदायिक पुस्तकालयको सङ्ख्या	०	०	१	०	०	१

३.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)					भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५		जम्मा
१	स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-संस्थाहरु सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी स्थानीय तहको मापदण्ड र	पटक		१		१		२	४

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
	निर्देशिकाहरूको विकास गर्ने								
२	स्थानीय तह र सो तहमा कार्यरत गैर-सरकारी र अन्य सङ्घ-संस्थाहरू सँगको सहकार्यमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षा सन्चालन र व्यवस्थापनसम्बन्धी लागत सहभागिताको तौरतरिका तथा बिधिका लागि ढाँचा र स्वरूप विकास गर्ने	पटक	१					२	४
३	स्थानीय तहका सबै सरोकारवालाहरू सँगको समन्वय र सहयोगमा लक्षित कार्यक्रमहरू मार्फत स्थानीय तहका वार्डहरूलाई चरणबद्ध रूपमा पूर्ण साक्षरता बनाउन पूर्ण साक्षर पालिका कार्यक्रम सन्चालन	पटक	०	१	१	१	१	५	१०
४	अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका लागि रेडियो, टिभी जस्ता आम सन्चारका साधनहरूको उपयोग (स्थानीय तहमा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी बिषयबस्तुहरूको विकास, बितरण र प्रचारप्रसार गर्ने)	पटक		१	१	१	१	४	८
५	स्थानीय तहको प्रत्येक वार्डमा सन्चालित सामुदायिक अध्ययन केन्द्रमा रहेका	केन्द्र	०	०	१	०	१	२	४

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
	पुस्तकालयहरू सँग सम्बन्ध स्थापना गराउने गरी समुदाय स्तरमा पुस्तकालय स्थापना र सन्चालन गर्ने								
६	हाल सन्चालनमा रहेका समुदायिक केन्द्रहरूमा आवश्यकतामा आधारित नमुना कार्यक्रमहरू थपगरी सवलिकरण गर्ने साथै समुदायिक केन्द्रहरूको सन्चालन र व्यवस्थापन खर्च र अनौपचारिक शैक्षिक सुचना व्यवस्थापन प्रणालीको कार्यान्वयन गरी तथ्याँक बिबरण तयार गर्ने	केन्द्र	५	५	५	५	५	५	५
७	हाल सन्चालनमा रहेका सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा कम्तिमा १२ कक्षा उत्तीर्ण पूर्णकालिक परिचालकको व्यवस्था गर्न सोको तलबभत्ता	केन्द्र	५	५	५	५	५	५	५
८	शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रमा हाल सन्चालनमा रहेको Online Learning Portal मा अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षासम्बन्धी सम्बन्धी Online सामाग्रीहरूको विकास र कार्यान्वयन साथै नमुना CLC हरुका लागि Online र Offlline नमूना सामाग्रीहरू विकास र प्रयोग	पटक			१	१	१	३	६
९	CLC परिचालकहरूको क्षमता	जना	५	५	५	५	५	५	१०

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
	अभिवृद्धि/तालिम								
१०	अनौपचारिक र निरन्तर शिक्षा कार्यक्रमहरूको अनुगमन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१२	घरधुरी सर्वेक्षण तथा निरक्षर व्यक्तिहरूको तथ्याङ्क अद्यावधिक	पटक	०	१	०	१	०	२	४
१३	शैक्षिक पहुँच सुनिश्चित गर्न बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रम संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१४	आय आर्जन सीप विकास तालिम कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२	३	३	३	३	१४	२८
१५	अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षाका लागि आवश्यक सिकाइ सामग्री विकास	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
१६	सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिलाई आय आर्जन सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन	जना	२०	२५	३०	४०	४०	१५५	३१०

परिच्छेद ४ : अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्र

४.१ पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री तथा मूल्याङ्कन

४.१.१. परिचय

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । पाठ्यक्रम सिकाइको समस्त तथा बृहत योजना हो । यो बदलिदो समाज अनुसार परिवर्तित र परिमार्जित हुदै जाने निरन्तर प्रक्रिया को रूपमा काम गर्छ र गर्नु पर्दछ । तसर्थ पाठ्यक्रम एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रिया हो । पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने ज्ञान, सीप तथा अभिवृत्तिबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्वपरिवेश अनुकूल समयोजन हुन, रोजगारी प्राप्त गर्न, पेसा व्यवसाय छनौट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक कृयाकलापमा संलग्न हुन सहयोग पुग्दछ र पुनुपर्दछ। पाठ्यक्रम सान्दर्भिक, विभेदरहित, समतामूलक, समावेशी, प्रविधिमैत्री, सिकारु केन्द्रित र तथ्यपरक हुनुपर्दछ। वास्तवमा मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाको रुचि, सामाजिक मूल्य-मान्यता र समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान, सीप तथा परिबेसअनुकूल पाठ्यक्रम एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रिया हो

विद्यालय पाठ्यक्रमको दस्तावेजीकरण विकास वि.स.२०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजना देखि प्रारम्भ भएको पाइन्छ। विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजको रूपमा वि.स.२०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास र

कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरु गरिएको छ। यसैक्रममा विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ तयार भई वि.स. २०८० सम्म विद्यालय तहका सबै कक्षाहरूमा कार्यान्वयन हुने क्रममा रहेको छ। आधारभूत तह १-३,४-५ र ६-८लागि अलगअलग पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। यसैगरी माध्यमिक तह कक्षा ९-१० र कक्षा ११-१२ मा पनि छुट्टाछुट्टै पाठ्यक्रम तयार गरी कार्यान्वयनको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ। विद्यालयको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिकबनाउन कक्षा १-३ मा अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई स्वीकृत गरिएको, व्यवहारकुशल तथा जीवन उपयोगी सीपसमावेश हुने गरी सिकाइ क्रियाकलाप रणनीति बनाइएको, आधारभूत तहमा स्थानीय कला, संस्कृति, भाषा, इतिहास, परम्परा, सीप तथा ज्ञानमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम स्थानीय तहले विकास गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने र सबै कक्षाका विषयलाई यथासम्भव स्थानीय परिवेश तथा दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराई सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ। पाठ्यक्रममा सान्दर्भिक र व्यावहारिक बनाउन प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्यवा सामुदायिकलगायतका व्यावहारिक अभ्यासमा यथेष्ट जोड दिइएको छ। पाठ्यक्रमको गहन उद्देश्यलाई पूरा गर्न तथा सैद्धान्तिक ज्ञानलाई व्यावहारिक र प्रयोगात्मक सीपमारूपान्तरण गर्न सह क्रियाकलाप/अतिरिक्तक्रियाकलापमा जोड दिइएको छ। आदर्श मनुष्य तयार पार्ने उद्देश्यले पूर्वी दर्शनका वेद, योग, संस्कृत भाषा, संस्कृत व्याकरण जस्ता विषयहरू समावेश गरिएका छन् भने स्थानीय परिवेशमा अनुसार आयुर्वेद, जडिबुटी जस्ता विषयहरू स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने देखिन्छ। विद्यालयमा प्रदान गरिने शिक्षा सैद्धान्तिकको साथ साथै व्यावहारिक पनि हुनु पर्ने देखिन्छ। पठनपाठनलाई वास्तविक जीवन संग मेल खाने गरी समावेश गर्न पर्ने देखिन्छ। व्यावसायिक शिक्षा, स्वास्थ्य शारीरिक र वातावरण शिक्षा, सिर्जनसिल तथा अभिव्यक्तशील कला जस्ता परम्परागत विषयलाई निरन्तरता दिँदै हस्तकला, वास्तुकला, चित्रकला, नृत्य,संगीत, धर्म तथा संस्कृति जस्ता मौलिक विषयहरू संलग्न गरी पाठ्यक्रमलाई सन्दर्भिक र व्यावहारिक बनाउनु न्यायोचित देखिन्छ। विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी बनाउन आवश्यकता अनुसार मातृभाषा स्थानीय भाषा वा बहुभाषाप्रयोग गरी सिकाइ सहजीकरण गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई जीवन उपयोगी तथा व्यवहारकुशल सिपका रूपमा एकीकृत गर्ने प्रयास भएको छ। विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अंगको रूपमा लिएको छ। माध्यमिक तहको पाठ्यक्रममा प्राविधिक धारको पनि व्यवस्था गरिएको छ। पाठ्यक्रमका विषयवस्तुहरू सहज ढंगले शिक्षणगर्न विभिन्न सन्दर्भ सामग्रीहरू तथा शिक्षक निर्देशिकातयार गरिएका छन्। त्यस्ता सामग्रीहरू पुस्तकको रूपमा उपलब्ध हुनु को साथै डिजिटल रूपमा पनि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको वेबसाइटमा राखिएको छ। मातृभाषाका पाठ्य सामग्रीहरू पनि तयार गरिएका छन्। पछिल्लो चरणमा सिकाइलाई कामको संसारसँग जोड्न स्टेम शिक्षाको अवधारणालाई पाठ्यक्रममा समावेश गरिएकोछ। स्टेम भनेको बिज्ञान,प्रविधि, इन्जिनियरिङ र गणित विषयका ४ विशिष्ट विद्यामा विद्यार्थीहरूलाई शिक्षा प्रदान गर्ने अवधारणामा आधारित एउटा पाठ्यक्रम हो। जसले विद्यार्थीलाई अनुसन्धानमुखी बनाई विविध प्रकारका समस्याहरू समाधान गर्न सहयोग पुऱ्याउँदछ। साथै उनीहरूमा रचनात्मकता, तार्किक सोच, विश्लेषणात्मक सिप, नवप्रवर्तन गर्ने क्षमता र समस्या समाधान गर्ने क्षमताको विकास हुनजान्छ। तसर्थ विद्यालय तहको पाठ्यक्रममा विज्ञान, प्रविधि, इन्जिनियरिङ र गणित जस्ता विषयहरूलाई एकीकृत रूपमा अगाडि बढाइएको छ। स्टेमले मूलतः अनुसन्धानमा आधारित मानिसको दैनिक जीवनसँग जोडिएको विषय सिकाउँछ। जसले गर्दा सिकारु कामको वास्तविक संसारसँग जोडिन्छ र प्रतिस्पर्धात्मक बजारमा खरो रूपमा उत्रिन सक्दछ। विद्यालय तहको नयाँ पाठ्यक्रममा थुप्रै कुराहरू सकारात्मक हुँदाहुँदै पनि कार्यान्वयनको पाटोमा थुप्रै चुनौतीहरू रहेका छन्। नयाँ पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि शिक्षक तयारी, विकास र विषयगत शिक्षकको व्यवस्था र विद्यालयमा आधारित पेशागतसहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालन, स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीविकासका लागि क्षमता विकास, पाठ्यक्रम विकास र परिमार्जनमा सरोकारवालाको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चितता, पाठ्यक्रम विकास तथा अध्याबधिक कार्यलाई अनुसन्धानमा आधारित बनाउने, प्रारम्भिक कक्षाहरूमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग, विद्यालय तहको प्राविधिक धारको पाठ्यक्रममा सुधार, परिमार्जन र समायोजन, अपाङ्गताको प्रकृतिअनुसार पाठ्यक्रममा लचकता प्रदान गर्ने, पाठ्यपुस्तकको गुणस्तर सुधार तथा बहुपाठ्यपुस्तकनीतिको कार्यान्वयन, मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोड्ने, सिकाइ सहजीकरण र मूल्यांकनमा सूचना प्रविधिको उपयोग सहितको वैकल्पिक विधिको प्रयोग वर्तमान नयाँ पाठ्यक्रममारहेका चुनौतीहरू हुन्।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षा पद्धतिलाई मार्गदर्शन गर्ने महत्वपूर्ण आधार पाठ्यक्रम हो । नेपालमा विक्रम सम्म २०२८को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा पहिलोपटक पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो । विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं २०६३मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरु भएको थियो । समयको मागसँगै वि.सं. २०७६सालमा विद्यालय शिक्षाको नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही वर्ष लागु गरियो वि.सं. २०७८मा कक्षा २,३, ६ र १२, मा पाठ्यक्रम कार्यान्वयन भएको छ भने अन्य कक्षाहरूमा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०६३अनुसार निर्माण गरिएका पाठ्यक्रमहरू कार्यान्वयनमा रहेका छन् । वि.सं. २०८० सम्म विद्यालय तहका सबै कक्षाहरूमा नयाँ पाठ्यक्रम लागु भइसके छ ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६अनुरूपको पाठ्यक्रममा कक्षा १-३सम्म अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई एकीकृत गरिएको छ । विद्यालय तहको पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने जिम्मेवारी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम विकास तथा मूल्याङ्कन परिषदलाई प्रदान गरिएतापनि कक्षा १-३ सम्म ५कार्य घण्टा र ४ कार्यघण्टा बराबरको मातृभाषा स्थानीय विषय वा संस्कृत विषयको पाठ्यक्रम विद्यालय वा स्थानीय तहले निर्माण गरी लागू गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय पाठ्यक्रम **हाम्रो शुद्धोधन कक्षा १-८** निर्माण गरि शैक्षिक सत्र २०८० बाट सबै सामुदायिक, धार्मिक र संस्थागत विद्यालयमा पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन सम्बन्धि नीतिगत व्यवस्थालाई हेर्दा कक्षा १-३ सम्म सबै निरन्तर मूल्याङ्कनका आधारमा कक्षोन्नति गर्ने व्यवस्था रहेको छ । कक्षा ४-५ मा ५०% निरन्तर र ५०% आवधिक परीक्षाबाट हुने र कक्षा ६-७ मा ४०प्रतिशत निरन्तर मूल्याङ्कन र ६०प्रतिशत आवधिक परीक्षा गर्ने व्यवस्था छ । कक्षा ८ मा आवधिक परीक्षामार्फत विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

माध्यमिक तह (९-१२) मा ७५% सैद्धान्तिक र २५% प्रयोगात्मक मूल्यांकन प्रणालीको व्यवस्था रहेको छ । सैद्धान्तिक तर्फ विद्यार्थीहरूको मूल्यांकनको लागि कक्षा ९ बिभिन्न आवधिक परीक्षा, तथा १०, ११, १२ मा वार्षिक परीक्षालाई आधार मानिएको छ । हाल मूल्यांकनमा अङ्क पद्धतिलाई विस्थापित गरी अक्षरांक पद्धति लागू गरिएको छ । माध्यमिक तह (९-१२) मा सैद्धान्तिक तर्फ ३५% अङ्क र प्रयोगात्मक तर्फ ४०% अङ्क प्राप्त गरी उत्तीर्ण हुनु पर्ने प्रावधान २०७८ बाट लागू गरिएको छ ।

४.१.३ उद्देश्य

१. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा सिकारूमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
२. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु
३. निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु
४. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक परिवेश अनुसार सिकारूमा ज्ञान सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
५. सिकारूको सिकाइलाई निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत साथै प्रमाणमा आधारित मूल्याङ्कनको व्यवस्था गर्नु ।

४.१.४ रणनीति

उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्न लिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुरूप पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने
२. पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्वारा विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधीकरण गर्ने
३. पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि शिक्षकहरूको पेसागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
४. विपत्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने
५. शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वअध्ययन तथा सन्दर्भ सामग्री उपलब्ध हुने व्यवस्थाको सुनिश्चितता गर्ने
६. माध्यम भाषाका रूपमा आवश्यकताअनुसार मातृभाषा, स्थानीय भाषा, बहुभाषा प्रयोग गर्ने

७. स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने
८. विद्यालयमा आधारित विद्यार्थी सहयोग पद्धति विकास गर्ने
९. सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने
१०. स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा समावेशिता, लैङ्गिक पक्ष, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन, वातावरण संरक्षण जस्ता विषयवस्तुलाई प्राथमिकताका साथ समावेश गर्ने
११. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने
१२. निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई शिक्षण सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा प्रयोग गर्ने

४.१.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

१. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन भएको हुने छ ।
२. स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन भएको हुने छ ।
३. निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन भई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुने छ

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक लागु गरेका विद्यालय सङ्ख्या	०	१५	२०	२०	२०	२०
२	परीक्षामा स्तरीकृत प्रश्न प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	०	२०	२०	२०	२०	२०
३	सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने विद्यालय संख्या	०	५	५	५	५	५
४	निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्ने विद्यालय	०	२०	२०	२०	२०	२०
५	जलवायु परिवर्तन तथा उत्थानशीलतासम्बन्धी सामग्री प्रयोग गर्ने	०	५	५	५	५	५

विद्यालय सङ्ख्या							
------------------	--	--	--	--	--	--	--

४.१.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०२७६ को कार्यन्वयन (तहगत पाठ्यक्रमहरूको विकास, परीक्षण र कार्यन्वयन, नमुना पाठ्यपुस्तकहरूको विकास, शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीहरूको विकास गर्ने)	पटक	०	१	१	१	१	५	५
२	पाठ्यक्रमको मूल्यांकन (मुल्यांकन, सुधार र बिद्यालयमा आधारित पाठ्यक्रम विकास र नमूना परीक्षण)	बिद्यालय			५	५	५	१५	२
४	सँस्थागत संरचनाको विकास र क्षमता अभिवृद्धि गर्ने (बिजहरूको परिचालन गरी स्थानीय तहहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास र कार्यन्वयनका लागि प्राबिधिक सहयोग प्रदान गर्ने बिधि र पद्धति स्थापित गर्ने)	जना	०	८	८	८	८	४०	४०
५	आधारभूत तहको पाठ्यक्रका लागि सबै शिक्षकहरूलाई ३ दिने अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गर्ने	जना		१८	१८	१८	१८	९०	१८०
६	आन्तरिक र बाहिय दुवै विधिका बिद्यार्थी मुल्यांकन र तिनको कार्यन्वयनको मापदण्डहरू विकास गर्ने (जसमा:- नमूना सामाग्रीहरू विकास गर्ने, कक्षाकोठामा आधारित मुल्यांकनका मापदण्डहरूको विकास र तिनको बारेमा अभिमुखीकरण साथै बिद्यार्थी प्रगतीको प्रतिबेदन र सुझाव सङ्कलन)	बिद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
९	बिद्यालय शिक्षा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र अन्य बिषय क्षेत्रका	पटक		१			१	२	४

	निर्देशिका, बिधि र प्रक्रियाहरूको विकास र परिमार्जन गर्ने र तिनलाई एकीकृत गर्ने)								
११	विद्यार्थीको आवधिक मुल्यांकन	पटक	३	३	३	३	३	१२	१२
	स्टिम अवधारणा अनुसार शिक्षण प्रकृया हुने विद्यालय	पटक	०	१	१	१	१	५	१०
१२	सिकाई पोर्टल को प्रयोग सम्बन्धि शिक्षक क्षमता विकास	पटक	०	१	१	१	१	५	१०

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकास

छुटेको ४.२.१ देखि

४.२.६. उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धी

- यस योजनाको कार्यान्वयन पश्चात सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीको सिकाई सुधार हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ताको सङ्ख्या	३६	३६	३६	३६	३६	३६
२	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
३	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्यूनतम योग्यता तथा तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	१००	१००	१००	१००	१००	१००
४	शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने शिक्षक	०	५	५	५	५	५
५	शिक्षक पेसागत	०	१	३	२	१	२

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	सहयोग प्रणाली लागु भएका विद्यालय						
६	शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने बिद्यालय संख्या	०	५	५	१	५	०
७	शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि परादर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने	०	३	४	३	३	२

४.२.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			१७/१०/११	२०/११/१२	२०/१२/१३	२०/१३/१४	२०/१४/१५		
१	शिक्षक योग्यता र बितरणको अध्यावधिक मापदण्डका आधारमा शिक्षक व्यवस्थापन (पुनर बितरण र समायोजन)	पटक	०	१	१		१	३	६
२	नयाँ नियुक्ति भएका शिक्षकहरुलाई सेवा प्रवेश तालिम	जना	०	३	३	३	३	१५	३०
३	१५% देखि ३५% माध्यमिक शिक्षकहरुलाई गणित, बिज्ञान र अंग्रेजी बिषयको बिषयबस्तुहरुको पाठ अध्ययन सामग्री विकाससम्बन्धी तालिम दिने	पटक		१	२	२	२	७	१६
४	शिक्षकहरुलाई ICT मा आधारित तीनदिने Online/Offline सिकाई सम्बन्धी तालिम	जना	१५	२०	२९	३९	४९		

५	सबै प्रकारका शिक्षक तालिमहरू सन्चालनका लागि प्रशि १० दिने प्रशिक्षण तालिम (TOT)	पटक	०	१	१	१	१	४	१०
७	प्रारम्भिक कक्षा सिकाई (EGL) सम्बन्धी ५ दिने प्रशिक प्रशिक्षण तालिम	पटक	०	०	१	१	२		
९	सबै बिद्यालयका प्र.अ.हरूलाई जिम्मेवार बनाई Teacher's Time-on-task सम्बन्धी तयार गरिएको प्रणालीको अनिवार्य कार्यान्वयन गरिने	पटक	०	१	१	१	१	४	१०
१०	बिद्यालयमा आधारित अनुगमन र सहयोग प्रणाली अन्तर्गत प्र.अ.हरूका लागि Teachers, Mentors सम्बन्धी ३ दिने तालिम दिने	पटक	०	१	१	१	१	५	१०
११	शिक्षक अनुगन कार्यक्रमका लागि क्षमता अभिवृद्धी गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	५	१०
१२	तालिम परिषदबाट स्वीकृत शिक्षक तालिम पाठ्यक्रमका आधारमा माध्यमिक तहका शिक्षकहरूलाई ४५ दिने TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	पटक	०	१	०	१	०	२	२
१३	माध्यमिक तहका शिक्षकहरूलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई निरन्तरता दिने	पटक		१		१		२	४

१४	आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरूलाई TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	पटक	०	१	१	१	१		
१५	आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरूलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई निरन्तरता दिने	वटा						३	६
१६	आधारभूत तहका (कक्षा १-५) शिक्षकहरूलाई TPD Certification तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने, १५ दिने तालिम Online/Offline विधिमा देने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	बिद्यालय	०	५	५	५	५	१	२
१७	आधारभूत तहका (कक्षा ६-८) शिक्षकहरूलाई दिइदै आएको Online TPD Certification तालिमलाई शिक्षक तालिम एकीकृत पाठ्यक्रमका आधारमा निरन्तरता दिने	पटक	१	१	१	१	१	५	५
	नयाँ भर्ना हुने ECED Teachers/Facilitators हरूलाई १५ दिने (९० घण्टा) सेवा प्रवेश तालिम प्रदान गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	२	२
	हाल कार्यरत सबै ECED Teachers/Facilitators हरूलाई दुई Modules मा प्रत्येक ५/५ बर्षमा पुनर्ताजगी तालिम प्रदान गर्ने	पटक		२			२	४	४
	आधारभूत र माध्यमिक तहका प्र.अ.हरूलाई नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गर्ने (जस्मा १५ दिने तालिम Face to Face दिने र १५ दिने तालिम बिद्यालयमा आधारित अभ्यासात्मक रुपमा देने)	पटक		१	१	१	१	४	४

	शिक्षकहरूलाई Face to Face र Online दुवै विधिमा मागमा आधारित Soft-skills integration, EGL Skill, एकीकृत शिक्षण सिकाई र शिक्षण सिकाईका अन्य क्षेत्रमा छोटो अवधिका तालिमहरू प्रदान गर्ने	बिद्यालय	८	८	८	८	८		
	असल अभ्यासको अवलोकन भ्रमण गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	५	
	शिक्षकलाई परामर्श कार्य गर्ने, अध्ययन अनुसन्धान, अनुगमन, सुपिरवेक्षणको लागि विज्ञ समुह परिचालन गर्ने	पटक	०	०	१	१	१	३	३
	उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार तथा सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	५
१८	सवै तहका शिक्षक दरवन्दी मिलान तथा पुनर्वितरण	पटक	०	०	१	१	१	३	६

४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

परिच्छेद तीनमा शिक्षा क्षेत्रका अन्तर्गतका मुख्य उपक्षेत्रहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ लगायत पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन र शिक्षक व्यवस्थापन तथा विकाससँग सम्बन्धित वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरि यस योजनाका लागि उद्देश्य, रणनीतिहरू तथा प्रमुख नतिजा, क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरूसहितको योजनाको खाका प्रस्तुत गरिएको छ। परिच्छेद तीनका विभिन्न खण्डहरूमा ती खण्डहरूसँग सम्बन्धित विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषयहरू जस्तै: समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा विद्यालय भौतिक विकास, शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार लगायतका कतिपय पक्षहरू समावेश गरिएका भए पनि यी अन्तरसम्बन्धित विषयलाई समग्रमा विश्लेषण गरि योजनामा प्राथमिकता प्रदान गर्न र विभिन्न उपक्षेत्रसँग सम्बन्धित गराउन सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्यले यस परिच्छेदमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस परिच्छेदमा शिक्षामा समता तथा समावेशीकरणको अभिवृद्धि, विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा र छात्रवृत्ति जस्ता आवश्यक सेवाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाका लागि तयारी, विद्यालय भौतिक विकास, र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयहरू समावेश गरिएको छ। यसमा उल्लिखित प्रत्येक विषयको अवधारणा तथा विद्यालय शिक्षामा यसको आवश्यकता, विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरि चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ

भने यस योजनामा यस विषयका उद्देश्य, अपेक्षित नतिजा तथा योजना अवधिमासञ्चालनगरिने मुख्य क्रियालाप तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ ।

४.३.१ परिचय

समाजमा रहेको लैङ्गिक असमनता, महिला हिंसा, महिला उत्पीडन जस्ता विसङ्गतिलाई निरुत्साहित गरी जातीय विभेदको अन्त्य,आर्थिक तथा सामाजिकरूपमा पिछडिएका हरूलाई सहयोग र शिक्षामा सबैको पहुँच पुर्याउन राज्यले विभिन्न कार्य गर्दै आइरहेको छ । लैङ्गिक समानता र महिला तथा जातीय हिंसा विरुद्ध यस गाउँपालिका मा पनि विभिन्न कार्यहरू हुँदै आइरहेका छन् । नेपालको संविधान तथा कानूनमा व्यवस्था भएअनुरूप नगर/गाउँकार्यपालिका, वडा समिति, नगर/गाउँ शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ, सामाजिक परीक्षण समिति आदि तथा विभिन्न सङ्घ संस्थामा जातजाती, महिला र दलितको सहभागितात्मक उपस्थिति उल्लेख्य रहेको छ ।

यस गाउँपालिकामा २४ सामुदायिक विद्यालय ११ संस्थागत विद्यालय र धार्मिक (मदरसा) विद्यालय २३ गरी ५८ विद्यालयहरू सञ्चालनमा छन् । त्यसैगरी १७ वटा बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन् फल्यास रिपोर्ट २०८१ बमोजिम बालविकास केन्द्र र विद्यालयहरूमा गरी २६ जना अपाङ्गता भएका बालबालिकाको विद्यालयमा भर्ना भएको देखिन्छ । अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच वृद्धिका लागि आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने कानुनी ब्यवस्था गरिएको छ । जातीयताको हिसावले दलित तथा जनजाति समेतलाई पछाडि परेको बर्गको रूपमा लिइन्छ । यस गाउँपालिकामा विद्यार्थी कुल भर्नामा दलितको संख्या २५८२ जना रहेका छन् भने जनजातिको संख्या ४३२६ जना रहेका छन् । समुदायमा अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू अझै पनि छन् तर त्यस्ता बालबालिकाहरूको अभिलेखीकरण हुनसकेको छैन । ती बालबालिकाहरू विद्यालय शिक्षाको पहुँचबाट टाढा रहेको अवस्था छ । त्यसैगरी आर्थिक हिसाबले विपन्न बालबालिकाहरू असाध्य रोगहरूबाट पीडित बालबालिकाहरू अभिभावक र सहाराविहीन बालबालिकाहरू समेत समुदायमा रहेका छन तर तिनको लगत र तथ्याङ्क व्यवस्थित हुन सकेको छैन । त्यस्ता प्रकृतिका बालबालिकाहरू समेत विद्यालय शिक्षाको पहुँच बाहिर रहेको देखिन्छ । तर संस्थागत हिसाबले त्यस्ता बालबालिकाहरूको अभिलेख अध्यावधिक गरेर राख्ने कार्य हुन सकेको छैन । समाजमा पछि परेको वर्ग र फरक क्षमता भएको वर्ग लगायतका कमजोर वर्गलाई मूल प्रवाहीकरणमा ल्याउन अझै पनि सकिएको अवस्था छैन ।

४.३.२ .समस्या तथा चुनौतिहरू

माथि उल्लेखित विश्लेषणको आधारमा कमजोर तथा समाजमा पछि परेको बर्गको पहुँचमा देखिएका समस्या तथा चुनौतिहरू निम्न रहेका छन्:-

- १ अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन बिश्लेषण र अभिलेखीकरण हुन नसक्नु ।
- २ विद्यालयमा विभेदरहित वातावरण सिर्जनामा चेतनाको विकास हुन नसक्नु ।
- ३ विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण हुन नसक्नु ।
- ५ समाजमा अझैपनि विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ जस्ता व्यवहार कायमै हुनु र बालमैत्री व्यवहार नहुनु ।
- ६ समाजमा पछि परेको वर्ग दलित, गरिब, अपाङ्गता भएको व्यक्ति समेतलाई प्रदान गरिने सहायता न्यून हुनु ।

४.३.३ उद्देश्य

- समावेशी शिक्षाको उद्देश्य परिपूर्ति गर्नको लागि निम्नलिखित समस्या तथा चुनौतिहरू रहेका छन् ।
- विद्यालयहरूमा लैङ्गिक र अपाङ्गमैत्री भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण निर्माण नहुनु,
- लैङ्गिक मूलप्रवाहीकरणमा महिलाको शिक्षामा सहभागिताको सुनिश्चित गर्नु ।
- विद्यालयहरूमा भौतिक संरचना निर्माण गर्दा अपाङ्गमैत्री र लैङ्गिक मैत्री तथा सोहीअनुरूपको शैक्षिक वातावरण निर्माण गर्ने

- लक्षित समूहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच पुऱ्याउने।
- विद्यालयमा विभेदरहित बालमैत्रीबनाउने ।
- दिवा खाजा छात्राबृद्धी जस्ता आवश्यक सेवालाइ बृद्धी गर्नु ।
- शिक्षक पर्याप्त मात्रामा व्यवस्थापन गर्नु ।

४.३.४ रणनीति

- पालिकाभिन्न घरधुरी सवेर्क्षण गरी विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुको अवस्था र आवश्यकता पहिचान गरि सोअनुसार शैक्षिक प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
- विद्यालयहरुमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गतामैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी सबै बालबालिकाहरुलाइ विद्यालय शिक्षा उपलब्ध गराइने छ।
- लक्षित बालबालिकाहरुलाइ आवश्यकतानुसार पोशाक, स्टेसनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइनेछ।
- सबै विद्यालयहरुमा विभेदरहित बालमैत्री वातावरण सिर्जना गरिने छ।
- आधारभूत तहमा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गरिनेछ।
- निर्माण हुने भौतिक संरचनाहरु लैङ्गिकमैत्री तथा अपाङ्गतामैत्री वालमैत्री निर्माण गरिने छ ।
- किशोरी शिक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गरिने छ।
- हरेक कार्यालय तथा विद्यालयमा लैङ्गिक सम्पर्क व्यक्ति व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालयमा अभिभावकको संलग्नता बढाइने छ ।
- विद्यालयका गतिविधिमा समावेशी सहभागिताको प्रबन्ध गरिने छ ।

४.३.५ उपलब्धी तथा प्रमुख नतिजाहरु

उपलब्धि

- विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा निश्चित भएको हुने छ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	कैफियत
१	अपाङ्गता, गरिव, विपन्न, अभिभावकविहिन, सडकमा हिड्ने बेसहारा बालबालिकाहरुआदिको अभिलेख अद्यावधिक हुने विद्यालय संख्या	बिद्यालय	५	५	५	५	५	
२	आधारभूत तहमा लैङ्गिक		०.८३	०.८५	०.८७	०.८९	०.९२	

	समता सूचक							
३	माध्यमिक तहमा लैङ्गिक समता सूचक		०.९५	०.९६	०.९७	०.९८	०.९९	
४	लक्षित समूहले तोकिए बमोजिम छात्रवृत्ति एव प्रोत्साहन प्राप्त गरेको बिद्यालय संख्या	संख्या	१५	१५	१५	१५	१५	
५	विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागिता सहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने	विद्यालय	१	१	१	१	१	
६	विद्यालयहरूमा लैङ्गिक जातीय सामाजिक एवं सबै प्रकारका विभेदको अन्त भएको हुने बिद्यालय संख्या	विद्यालय	०	५	५	५	१०	

४.३.४ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य)५ वर्ष(जम्मा
			/१७०१०१/	/१७११०२/	/१७२१०३/	/१७३१०४/	/१७४१०५/	
१	स्थानीय तहका स्वास्थ्य शाखा/केन्द्रहरू सँग समन्वय गरी शैक्षिक सत्रको शुरूमा ECD देखि आधारभूत तहसम्मका बिद्यार्थीहरूको अपाङ्गतासम्बन्धी स्वास्थ्य जांच र परीक्षण गरी निदान गर्न	सङ्ख्या	०	१११८१	११३७०	११७०९	१२२०१	
२	बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि बिशेष शिक्षा प्रदान गर्न बिशेष बिद्यालय निर्माण	विद्यालय	०	०	०	१	०	१
३	श्रवण/बहिरा, बोलाई कठिनाई भएका र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाकालाई बिशेष शिक्षा प्रदान गर्नका लागि साथै आवास सुबिधा सहित भएका बिद्यालय	बिद्यालय	०	०	०	१	०	१
४	बिशेष शिक्षा परिषदबाट सहयोग प्राप्त भई सन्चालित बिशेष बिद्यालयहरूमा शिक्षण सिकाई सामग्री बितरण	पटक	०	०	०	०	१	१
५	बिशेष शिक्षा अन्तगतका स्रोत कक्षाहरू सन्चालन र व्यवस्थापन	विद्यालय	०	१	१	१	१	४
६	श्रवण/बहिरा र बौद्धिक अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि साथै अन्य प्रकारका अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि शिक्षण सिकाई सामग्री,	पटक	०	०	०	१	१	१

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य)५ वर्ष(जम्मा
			/१०८१/ २०७०	/१०८२/ २०७१	/१०८३/ २०७२	/१०८४/ २०७३	/१०८५/ २०७४	
	ब्रेल किताब, श्रवण सामग्री र थप सामग्रीहरु बितरण							
	बालबालिका तथा समाहित शिक्षा संजाल गठन तथा बिबिध कार्यक्रम संचालन	पटक	०	०	१	१	१	३
	अपाङ्गता तथा समावेशि शिक्षा सम्बन्धी अभिभावक सचेतना विकास कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	
	विद्यालयमा बाल क्लव तथा जुनियर रेडक्रस सर्कलमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	३	३	३	३	
	सिकाइ सिमीतता भएका बालबालिकाहरुका लागि शैक्षिक सहयोग कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	
	प्रधानाध्यापक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारी लक्षित समावेशी शिक्षासम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	
७	स्रोत कक्षा सञ्चालित विद्यालयको सिकाइ वातावरण सुधार कार्यक्रम	पटक	०	०	१	१	१	निरन्तर

४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

बालबालिकाको विकास तथा सिकाइसँग उनीहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुन्छ । बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्था राम्रो भए उनीहरुलाई सिकाइ सहभागिता बढाई शैक्षिक उपलब्धि सुधार गर्न प्रोत्साहित गर्न सकिन्छ । विद्यालयमा दिइने दिवा खाजा र स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमले विद्यार्थीको भर्ना तथा टिकाउ दर बढाउन , अनुपस्थित हुने र बिचैमा छाड्ने दर घटाउन योगदान गरी सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग गर्दछ । बालबालिकामा हुने विभिन्न प्रकारका रोग तथा कुपोषणलाई न्यूनीकरण गर्न, उनीहरुलाई विद्यालय शिक्षाप्रति आर्कषित गर्न र शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न दिवा खाजाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको छ । नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाका छानिएका प्राथमिक विद्यालयमा विश्व खाजा कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम प्रारम्भ भएको थियो। आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ मा सामुदायिक विद्यालयमा पूर्वप्राथमिकदेखि कक्षा ५ का सबै विद्यार्थीलाई दिवाखाजाको व्यवस्था गरीएको छानेपालसरकारले दिवा खाजामा विगत केही वर्षदेखि लगानी विस्तार गर्दै आई आर्थिक वर्ष २०७७-७८मा यो लगानी करिब ८ अरब पुगेको छ । नेपालको हाल कार्यान्वयनमा रहेको पन्ध्रौँ योजनालगायत शिक्षा क्षेत्रका मुख्य रणनीतिक दस्तावेजहरुमा दिवा खाजालाई स्वास्थ्य , प्राथमिकता दिइएको छ भने विद्यालय क्षेत्र विकास योजनाले बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य तथापोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरुलाई विद्यालयमा टिकाउने जस्ता शैक्षिक उपलब्धिहरु हासिल गर्न दिवाखाजाले महत्वपूर्ण योगदान दिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

शुद्धोधन गाउँपालिकामा नेपाल सरकारबाट विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रम आ.व. २०७६-७७ मा लागु गरेपछि २४ ओटा सामुदायिक विद्यालय र मदरसाका पूर्व प्राथमिकदेखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीहरुलाई विद्यालय मार्फत दिवा खाजा खुवाउने कार्यक्रम शुरु गरिएको थियो । जसले गर्दा बालविकास शिक्षामा बालबालिकाको उल्लेखनिय सहभागिता भएको थियो तथा समुदायको पनि सक्रिय सहभागिता रहेको थियो। साथै पालिकाबाट विद्यालय दिवा खाजा सम्बन्धी कार्यविधि निर्माण गरी विद्यालय दिवा खाजामा पूर्ण

रुपमा जङ्क फुड निषेध गरि स्थानीय स्तरमा उपलब्ध हुने ताजा तथा पौष्टिकयुक्त खानेकुरालाई स्वच्छतापूर्ण तरिकाले व्यवस्थापन गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

शुद्धोधन गाउँपालिकामा वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण अर्धवार्षिक रूपमा जुकाको औषधि वितरण आइरनचकी र फोलिक एसिड वितरण प्राथमिक उपचार सामग्री बाकसको उपलब्धता पक्षहरूमा गाउँपालिकाको स्वास्थ्य शाखा र शिक्षा शाखाको समन्वय समन्वयमा विद्यालयमा कार्यान्वयन गरिएको छ । प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस र आवश्यक औषधिहरू एकपटक प्रदान गरिए पनि सबै विद्यालयलाई उपलब्ध गराउन सकिएको छैन । उपलब्ध गराइएका प्राथमिक उपचार बाकसमा उपचारका सामग्री औषधि तथा अत्यावश्यक उपकरणहरू समावेश गर्न सकिएको छैन । विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छता सम्बन्धमा छात्राहरूका लागि उपलब्ध गराइएको सेनेटरी प्याडको व्यवस्थापन गर्नु मुख्य चुनौतीका रूपमा रहेको छ। सरसफाई तथा स्वच्छताको मापदण्ड तयार गर्न सकिएको छैन । दिवा खाजालाई स्थानीय उत्पादनसँग जोड्न आवश्यक वृहत तथा सूक्ष्म पौष्टिक तत्व समावेश भएका बहुमैनुहरू स्थानीय स्तरमै तयार गर्ने कार्यलाई प्राथमिकता दिन सकिएको छैन। यद्यपि दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि जनशक्तिको अभाव विद्यालयहरूले झेल्दै आएका छन् । दिवा खाजाका सन्दर्भमा जङ्कफुडको प्रयोगलाई प्रतिबन्ध लगाइए पनि यसको कार्यान्वयनको अवस्थाका बारेमा अनुगमन कम हुने गरेको छ। प्लास्टिक मुक्त विद्यालय क्षेत्र बनाउनका लागि अभियान सञ्चालन गर्न सकिएको छैन। यद्यपि विद्यालयमा रहेका बाल क्लबले सरसफाई प्रवर्धनका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आइरहेका छन्। विद्यालयका भौतिक संरचनामा पर्याप्त शौचालय र खानेपानी तथा वा सुविधा रहेपनि विद्यार्थीले प्रयोग गर्ने अधिकांश शौचालयहरू दुर्गन्धित छन् । शुद्धोधन गाउँपालिकाको सवालमा बालबालिकाका लागि सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी शिक्षाको प्रबन्धका लागि स्वास्थ्य पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताको शिक्षाको पद्धति तथा संरचना विद्यालयमा आवश्यक रहेको छ ।

शुद्धोधन गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यालय स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थालाई तल उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.स.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक उपचार बक्स तथा औषधी भएको	प्राथमिक उपचार सहायता/सुविधा	नर्सको व्यवस्था	सेनेटरी प्याडको व्यवस्था भएको	विद्यार्थीहरूको वर्षमा २ पटक स्वास्थ्य जाँच गरेको	विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण फोकल शिक्षक	अन्य
१	श्री नेपाल राष्ट्रिय आ.वि, अन्हराठ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
२	श्री पूर्णकेशर मा.वि, बगदी	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
३	श्री माध्यमिक विद्यालय, श्रीनगर धतुरगढ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
४	श्री माध्यमिक विद्यालय, ठूलो नन्दनगर	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
५	कोटहिमाई आ.वि, नन्दनगर	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
६	श्री मोतिभारी मा.वि, लवनी	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
७	श्री बाल कल्याण आ.वि, गुलेरी	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
८	श्री धर्मदेही आ.वि, असुरैना	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
९	श्री नेपाल राष्ट्रिय नमुना मा.वि, मुडफुटवा	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१०	श्री आदर्श आ.वि, महादेव	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	

११	श्री राम उजागिर आ.वि, मोतिभारी	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१२	श्री सतकुमारी सेरचन मा.वि, दोहोनी	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१३	श्री सरस्वती आ.वि, गदहवा	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१४	श्री शिव आ.वि, तारानगर	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१५	श्री सुरेश यादव आ.वि, विष्णुपुरा	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१६	श्री नुरुल वलुम आ.वि, जयनगरा	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१७	श्री दारुल वलुम आ.वि, फुलुवापुर	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१८	श्री नेपाल राष्ट्रिय मा.वि, बिमिहाँ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
१९	श्री नवदुर्गा आ.वि, गौरा	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
२०	श्री सिद्धार्थ आ.वि, बराहाँ	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
२१	श्री महादेव आ.वि, बाँसखोर	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
२२	श्री कालिमाई आ.वि, टिटिहिरिया	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
२३	श्री महालक्ष्मी आ.वि, कपासी	छैन	छ	छैन	छ	छ	छ	
२४	श्री अनुप आधारभूत विद्यालय बेल्भरीया	छैन	छ	छैन		छ	छ	

शङ्कोधन गाउँपालिकाका धार्मिक विद्यालयहरूमा विद्यालय स्वास्थ्य र पोषणको अवस्थालाई तल उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.स.	विद्यालयको नाम	प्राथमिक उपचार बक्स तथा औषधी भएको	प्राथमिक उपचार सहायता/सुविधा	नर्सको व्यवस्था	सेनेटरी प्याडको व्यवस्था भएको	विद्यार्थीहरूको बर्षमा २ पटक स्वास्थ्य जाँच गरेको	विद्यालय स्वस्थ्य तथा पोषण फोकल शिक्षक	अन्य
१	मदरसा रजा अल-स्लामिया, बगदी	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन	
२	मदरसा तालिमुल कुरान छपिया	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	
३	मदिरसा मदिनातुल वलुम अलसल्फीया पतरीया	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन	
४	मदरसा मोहमदिया अहेयाउल वलुम अलसल्फीया पतरीया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन	

५	मदरसा अनावरुल वलुम अल सल्फिया, भलुहिया	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन
६	मदरसा ऐश मोहम्मद शेख	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
७	मदरसा स्लामीया दारुल वलुम अल खैरिया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
८	मदरसा स्लामीया उम्मुलकोरा भुसुडी	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
९	मदरसा सइदिया रजवापूर	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१०	मदरसा आबु हेरेरा प्रा.वि कमरुल होदा स्लामिया मदरसा	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
११	मदरसा दारुल स्लामिया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१२	मदरसा अरबिया रियाजुल वलुम अल-सल्फिया	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन
१३	मदरसा फैजानुल वलुम अलसल्फिया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१४	मदरसा जुलेखा अल सल्फिया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१५	मदरसा जामिया राविया बसरिया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१६	मदरसा दारुल वलुम अलसल्फिया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१७	मदरसा मिफताहुल वलुम	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१८	मदरसा फैजुल वलुम	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
१९	मदरसा बैतुल वलुम	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
२०	मदरसा अबुबकर शिद्धिक गौरा	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
२१	मदरसा दारुलसल्फिया बेलभरीया	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
२२	मदरसा दारुद सलाम मक्तव कर्मा	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
२३	मदरसा अरेविया सामसुल वलुम महादेव	छैन	छ	छैन	छ	छ	छैन
२४	मदरसा रियाजुल वलुम कपासि	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन
२५	मदरसा सेराजुल वलुम	छैन	छ	छैन	छैन	छ	छैन

दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम निम्नलिखित चुनौतीहरू पहिचान गरीएको छः

- दिवा खाजा, स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका कार्यक्रमहरूलाई दिगो र प्रभावकारी ढङ्गले व्यवस्थित गर्ने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा स्वास्थ्य कर्मिको व्यवस्था गर्ने।

- विद्यालय खाजाका लागि उपयुक्त स्वरूप निर्धारण गरी पौष्टिक तथा स्वस्थकर विद्यालयखाजा सुनिश्चित गर्ने।
- विद्यालय खाजा तथा विद्यालय स्वास्थ्य सम्बन्धी सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु।
- विद्यालय दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानीय कृषि तथा व्यापारसँग जोड्ने।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने।
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी ढङ्गले अनुगमन गर्ने ।

४.२.४ उद्देश्यहरू

- प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकालाई स्वस्थकर तथा पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु ।
- विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताका सेवामा सुधारगरी व्यवहारमा परिवर्तन गर्नु ।
- अभिभावक तथा अन्य सरोकारवालाहरूको समन्वय तथासहभागितामा सुदृढ गरी बालबालिकाको पोषण,स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।

४.२.५ रणनीतिहरू

- योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः
- शिक्षा , स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रलाई समेत समेटे गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण रणनीति तयार गरिने।
- बालबालिकाको लागि विद्यालयमा नै स्थानीय स्तरमा उत्पादित सफाताजा र पोषिलो खाजा तयार गरी वितरण गरिने छ ।
- भान्सा तथा भण्डार व्यवस्थापनमा प्रयोग हुने सामग्री आदिको स्वच्छता सम्बन्धी परामर्श तथा बालबालिकामा समूहमा हात धुने बानी विस्तार गरिनेछ।
- सबै विद्यालयमा समेतको प्राथमिक उपचार बाकस प्रदान गर्ने तथा आधारभूत प्रथमिक उपचारको तरिका सम्बन्धमा समय सापेक्ष अद्यावधिक गरिएको हुने।
- अभिभावक आमा समूह मार्फत सचित्र पोषण पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- सरसफाइका आवश्यक पूर्वाधारहरूको पूर्ण विकास भएको हुने ।
- स्थानीय उत्पादनमा आधारित चक्रीय पोषणयुक्त दिवा खाजाको पूर्ण प्रबन्धको सुनिश्चितता हुने।
- सरसफाइ तथा स्वच्छताका लागि मापदण्ड विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने ।
- सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयमा नै खाजा बनाउन सक्ने पुर्वाधार निर्माण गर्न ।
- विद्यालयमा नै दिवा खाजाको लागि आवश्यक तरकारी उत्पादन गर्न प्रोत्साहन गर्ने

४.२.६ उपलब्धि, नतिजा प्रमुख क्रियाकलाप, तथा लक्ष्य

उपलब्धि

- विद्यालयमा अध्ययन गर्ने सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार ,
- मनोसामाजिक सुधार साथै स्वच्छ पिउने पानी तथा सरसफाइप्रति सचेत भएको हुने।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	प्रारम्भिक बालविकास र कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये प्रारम्भिक बालविकास र कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिकामध्ये सबैले आवश्यक खोप प्राप्त गरेका हुनेछन	३७३	४००	५००	५५०	६००
२	सबै विद्यालयले गुणस्तरिय तथा स्थानिय उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने दिवा खाजा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेका हुनेछन ।	२१	२१	२१	२१	२१
३	सबै विद्यालयमा वार्षिक रूपमा विद्यार्थीको नियमित स्वास्थ्य परीक्षण गर्ने ब्यवस्था भएको हुनेछ ।	३६	३६	३६	३६	३६
४	सबै विद्यालयमा खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको हुनेछ ।	२१	२१	२१	२१	२१
५	हरित विद्यालय कार्यढाँचा योजनालाई	५	५	५	५	१

क्रसं	सूचक	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
	प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ।					
६	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार किट, बालबालिकाको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधी तथा शुक्ष्मपोषक तत्व प्रदायक भिटामिन ए तथा आइरन फोलिक एसिड आदिको वितरण र छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छताका लागि स्यानेटरी प्याड वितरणलाई स्वास्थ्य क्षेत्रको सहकार्यमा नियमित भएको हुनेछ।	२१	२१	२१	२१	२१

४.४.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य)५ वर्ष(जम्मा	कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
१	दिवा खाजाका लागि भान्सा तथा भण्डार एवम् थप भाँडावर्तनको प्रबन्ध	पटक	०	१	१	१	१	५	
२	दिवा खाजा व्यवस्थापक	पटक	०	१	०	०	०	५०	
३	दिवा खाजाको मेनु सुधार र खाजा टोकरी निर्माण	पटक	०	१	१	१	१	५	
४	विद्यालयलाई प्राथमिक उपचार किट प्रदान	बिद्यालय	०	४९	४९	४९	४९	४९	
५	आवधिक स्वास्थ्य	पटक	१	१	१	१	१	५	

क्र स	प्रमुख क्रियाकलाप	इकाइ	भौतिक लक्ष्य)५ वर्ष(जम्मा	कैफियत
			२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६		
	जाँच, जुकाको औषधि, भिटामिन र आइरन ट्याबलेट कार्यक्रम								
	किशोरी महिनावारी स्वच्छता कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	५	
६	अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	पटक	०	१	१	१	१	५	

४.५ विद्यालय सुरक्षा, विपत् न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता

४.५.१ परिचय

परिस्थितिजन्य शिक्षा भन्नाले युद्ध, द्वन्द्व, महामारी तथा प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई संरक्षण गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितको शैक्षिक कार्यक्रमलाई लिने गरिन्छ। यसको मुख्य उद्देश्य विभिन्न कारणले उत्पन्न संकटकालीन अवस्थामा बालबालिकालगायत शिक्षासँग सम्बद्ध व्यक्ति, परिवार तथा समुदायको जीवन रक्षा, प्रकोपबाट सिर्जित संकटको व्यवस्थापन, सामाजिक द्वन्द्व तथा हिंसा र दुरुपयोगबाट बालबालिकालाई सुरक्षित राख्नुका साथै समग्र शिक्षा क्षेत्रलाई निर्वाध रूपमा क्रियाशील हुने गरी शैक्षिक कार्यक्रमहरूको तयारी तथा सञ्चालन गर्नु हो। यस अवधारणाअन्तर्गत सम्भावित जोखिमको पूर्व तयारी, आपतकालीन अवस्थामा क्षति कम हुने गरी तत्कालको व्यवस्थापन गर्ने आपतकाल पश्चात् क्षतिको आपूर्ण गर्ने कार्यढाँचा समेटिएको हुनु पर्दछ।

आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणा बाल अधिकारको रूपमा स्वीकार गरीएपछि यसलाई थप प्रभावकारी बनाउने कार्य प्रारम्भ भएको हो। अधिकारका क्षेत्रमा भएका अन्तर्राष्ट्रिय कानूनहरू, विश्वव्यापी घोषणाहरू, अन्तर्राष्ट्रिय एवम् क्षेत्रीय घोषणा तथा प्रतिवद्धताहरूबाट परिलक्षित यस अवधारणालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न विभिन्न राष्ट्रहरूले आ-आफ्नो नीति, कानून तथा योजनाहरूमा परिस्थितिजन्य शिक्षा (आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा) लाई समावेश गर्ने गरेका छन्। नेपाल सरकार युद्ध, द्वन्द्व, महामारी वा प्राकृतिक प्रकोपबाट उत्पन्न आपतकालीन तथा संकटकालीन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षाको अधिकारको रक्षा गर्न प्रतिबद्ध छ। आपतकालीन र संकटको अवस्थामा शिक्षाको मुख्य उद्देश्य बालबालिका, व्यक्ति, परिवार र समुदायको जीवन रक्षा गर्नु, प्रकोपबाट हुने संकटको समाधान गर्ने, बालबालिकालाई सामाजिक द्वन्द्व, हिंसा र दुर्व्यवहारबाट जोगाउन र शिक्षा क्षेत्रलाई सक्रिय राख्न सक्षम बनाउने कार्यक्रमहरू तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्ने रहेको छ। विशेषतः लामो द्वन्द्वको परिवेशमा शिक्षा क्षेत्रमा परेको प्रभाव, २०७२ को विनाशकारी भूकम्प तथा विभिन्न समय र स्थानमा घटेका प्राकृतिक प्रकोपका घटनाहरूका साथै कोभिड-१९ लगायतका महामारीहरूका प्रभावका कारण बालबालिकाको शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारमा पुगेको अवरोधबाट पाठ सिकी यस शिक्षा क्षेत्रको योजना मा यस पालिकाले आगामी ५ वर्षका लागि नीति तथा कार्यक्रमिक प्राथमिकता र कार्यान्वयन ढाँचा समावेश गरिएको छ।

यस खण्डमा मूलतस् तीन प्रकारका आपतकालीन अवस्थाहरू समावेश गरिएको छ :

क. प्राकृतिक प्रकोपस् भूकम्प, बाढीपहिरो, हावाहुरी, हिमपहिरो, आगोलागी, चट्याड, खडेरी, दुर्घटना, आदि।

ख. महामारीस् झाडापखाला, कालाज्वर, हैजा, भाइरल ज्वरो, डेङ्गु, टाइफाइड, हेपाटाइटिस, बर्डफ्लू, क्षयरोग, कुष्ठरोग, ठेउला, स्वाइन फ्लू, कोभिड आदि सरूवा रोगहरू।

ग. युद्ध, द्वन्द्व, विस्थापन, आन्तरिक तथा बाह्य युद्ध एवमद्वन्द्व तथा साम्प्रदायिक, धार्मिक, राजनीतिक आदि द्वन्द्व, युद्ध, शोषण, दुराचार तथा अन्य कारणले नागरीकहरूको विस्थापन, आन्तरिक तथा बाह्य स्थानान्तरणका कारण बालबालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुरक्षित राख्ने।

जलवायु परिवर्तनले शिक्षाको पूर्वाधार तथा सिकाइ परिणामहरूमा चुनौती खडा गरेको छ। यसले सीमान्तकृत जनसंख्यामा असमानता, गरिबी बढाउँदै जाने र गैर-जलवायु क्षेत्रमा तनावहरु दिने जस्ता असर देखा परेका छन्। शिक्षाको लागि केही जलवायु परिवर्तनले शैक्षिक संस्थागत बन्द हुने, वालवालिकाको उपस्थितिमा कमि ल्याउने, सिकाइको दक्षता कम हुने, आफ्ना छोराछोरी र युवाहरूको लागि शिक्षामा लगानी गर्न घरायसी र परिवारको आयमा प्रभाव पर्ने, र सबैभन्दा सीमान्तकृतहरूको बसाई सराईमा वृद्धि हुने जस्ता प्रभाव हरू देखा परेका छन्। सबल शिक्षा प्रणालीले दीर्घकालीन रुपमा पूर्व प्राथमिक बाट उच्च शिक्षा मार्फत जलवायु आघात र तनाव कम गर्न मद्दत गर्दछ।

अनुमानित चरम मौसम घटनाहरू न्यूनीकरण गर्न विद्यालय भवन सुरक्षित तथा उन्थान्शिलता भएको सुनिश्चित गर्ने, विद्यालयहरूलाई नवीकरणीय ऊर्जाको साथ शसक्त बनाउने, विद्यालय जाने र ल्याउनका लागि प्रयोग हुने इन्धन-कुशल साधन भएको विकल्पहरू छनौट गर्ने, हरित कार्यदललाई प्रशिक्षण प्रदान गर्ने तथा हरित प्रविधिको बिकाशको लागि अनुसन्धान कार्य हरू गर्नाले जलवायु परिवर्तन अनुकूलनमा मदत पुग्ने देखिन्छ। विशेषगरी केटी र युवतीहरूको लागि शिक्षाले उनीहरूको सशक्तिकरण र प्रजनन क्षमतालाई लाई अगाडि बढाउँछ, तिनीहरूको जलवायु नेतृत्व र वातावरणीय प्रवर्द्धन गर्दछ र तिनीहरू लाई निर्णय लिनेमद्दत गर्दछ। साथै, शिक्षाले विद्यार्थीलाई ज्ञानले सुसज्जित बनाउँछ, जलवायु चुनौतीहरू पार गर्न तथा अनुकूलन गर्न बिभिन्न सीपह, र अवसरहरू प्रदान गर्दछ। आपतकालीन प्रतिक्रिया क्षमता सहितको बलियो शिक्षा प्रणाली जलवायु परिवर्तन बाट हुनसक्ने सम्भावित क्षति न्यूनीकरण गर्न मदत गर्दछ।

नेपालमा प्राकृतिक प्रकोपको ४० वर्षको तथ्यांक विश्लेषण गर्दा बाढी र पहिरो सबैभन्दा धेरै हुने प्राकृतिक प्रकोपका रुपमा रहेका छन्। प्रकोपहरूको बारम्बारता, सामान्यतया पहिले भन्दा छिटो छिटो वा अनिश्चितता पनि बढेको देखिन्छ। सन् १८५०-१९०० को तुलनामा सन् २०११-२०२० मा विश्वको औसत सतहको तापक्रम १.०९ डिग्रि सेल्सियस बढिसकेको छ (IPCC, 2021)। त्यसैगरी सन् २०२० र सन् २०१६ अहिले सम्मकै सबैभन्दा बढि गर्मी बर्ष हुन र सन् २०१३ देखि सन् २०२० अहिले सम्मकै सबैभन्दा गर्मी बर्षहरू हुन (WMO, 2020)। इसिमोडको पछिल्लो अध्ययन बमोजिम पृथ्वीको औसत तापक्रम बृद्धि १.५ डिग्रि सेल्सियस भित्रै राख्न सके पनि हिमालय क्षेत्र सो भन्दा ०.३ देखि ०.७ डिग्रि सेल्सियस बढी तात्दछ र त्यतिबेला लगभग ३६ प्रतिशत हिमक्षेत्र पग्लिन्छ। मौसम तथा जलवायु विज्ञान विभागले सन् १९७५ देखि सन् २०१४ सम्मको तथ्यांक विश्लेषणका आधारमा बमोजिम बार्षिक औसत तापक्रम बृद्धि ०.०५६ डिग्रि सेल्सियस उल्लेख। (DHM, 2017) भविष्यमा नेपालभरीनै औसत तापक्रम अर्थात गर्मी स्पष्ट रुपमा बढने। नेपालमा जलवायु परिवर्तनको प्रवृत्ति तथा अनुमानहरू होचो क्षेत्र भन्दा उचाइमा भएको क्षेत्रमा तापक्रम बृद्धि बढि हुने तथा बर्षाको हकमा बर्षा सिजन अगाडि (Pre-monsoon) मा औसत बर्षा घटे तापनि बार्षिक औसत बर्षा बढेको र बढ्दै जाने अनुमान गरिएको छ। हिउँद तथा बर्षा पछिको समयमा तापक्रम बढि बढने / जलवायु जन्य बिषम घटनाहरू (Extreme-events) बढ्ने अनुमान गरिएको छ। यस्ता सम्भावित जलवायु परिवर्तन बाट हुने प्रकोप जन्य जोखिम बाट हुन सक्ने सम्भावित मानव जन्य तथा शैक्षिक क्षति न्यूनीकरण गर्न योजनबद्ध ढंगले अगाडी बढ्न पर्ने देखिन्छ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

शुद्धोधन गाउँपालिकामा विद्यालय भौतिक निर्माणमा मानकहरूको पालना गर्ने प्रयास गरिएको छ यद्यपि विद्यालय भौतिक संरचनाहरू पुराना पनि रहेका छन । भूकम्प प्रतिरोधक संरचना निर्माण भएपनि अन्य सेफ्टी उपकरणहरूको उपलब्धता र अन्य आपतकालीन सुरक्षा उपायहरूको व्यवस्था गर्न सकिएको छैन । विद्यालयमा विपद सुरक्षाका सम्बन्धमा प्रशिक्षित शिक्षकहरूको उपस्थिति र विद्यार्थीहरूको लागि नियमित सुरक्षा तालिमहरू सञ्चालन गर्न सकिएको छैन । शुद्धोधन गाउँपालिकामा धेरै विद्यालयहरू बाढी भूकम्प, आगलागी, चट्याङ जस्ता प्रकोपको जोखिममा छन् । र विगतमा पनि प्रभावित हुँदै आइरहेका छन् । २०७२ सालको भूकम्पबाट पनि थुप्रै विद्यालयहरूमा क्षति पुग्यो । कोभिड १९ का कारण लामो समयसम्म विद्यालयहरू बन्द भए । शुद्धोधन गाउँपालिकाको उत्थानशील योजनामा संरक्षण तथा शिक्षा विषयगत क्षेत्रले विपदको समयमा किशोरी गर्भवती महिला सुत्केरी अपाङ्गता भएका व्यक्ति शिशु बालबालिका वृद्धवृद्धाहरूलाई संरक्षण गर्ने, विद्यालयहरू क्षति भएमा वा भौतिक उपस्थितिमा विद्यालय सञ्चालन गर्ने अवस्था नभएमा तत्काल शैक्षिक निरन्तरताको लागि वैकल्पिक व्यवस्था गर्ने र सामान्य अवस्थामा यसको लागि पूर्व तयारी तथा सुरक्षित विद्यालय कार्यढाँचालाई कार्यान्वयन गर्न सहयोग गर्ने, वैकल्पिक सिकाइको निरन्तरताको लागि उपयुक्त ठाउँको पहिचान गरी आवश्यक सामग्रीहरूको तयारी गर्ने, सुरक्षित सिकाइको वातावरण तयार गरी शैक्षिक गतिविधिहरूलाई निरन्तरता दिने, संरक्षण तथा शिक्षा क्षेत्रको क्षति र आवश्यकताको लेखाजोखा गरी पुनस्थापन र पुननिर्माणमा सहयोग गर्ने र विद्यालय मार्फत स्वास्थ्य संकट एवं विपद सुरक्षा सम्बन्धी चेतना समुदायमा विस्तार गर्न सहयोग गर्ने उद्देश्य राखेको छ। विद्यालयहरूको आपतकालीन योजनाहरू तयार निर्माण भएका छैनन जसले गर्दा विपद् व्यवस्थापन, तत्काल उद्धार योजना, र विद्यार्थी र कर्मचारीहरूको सुरक्षा सुनिश्चित गर्ने उपायहरू अवलम्बन हुन सकेका छैनन । विपद् व्यवस्थापनको लागि विद्यालयका शिक्षक र कर्मचारीहरूलाई नियमित तालिम दिनु, र विद्यार्थीहरूलाई विपद् प्रतिरोधक उपायहरूको बारेमा जनचेतना जगाउनु आवश्यक छ। विद्यालयको उत्थानशीलता भनेको विद्यालयको क्षमता, resilience, र दीर्घकालीन विकास सुनिश्चित गर्नका लागि अपनाइने उपायहरू भएपनि यसमा शैक्षिक सुधार, समुदायको संलग्नता, र संरचनात्मक सुधारहरूको प्रयास भएको छैन । शुद्धोधन गाउँपालिकामा कोभिड१९- जस्तो विपदको समयमा शिक्षाका लागि विभिन्न बैकल्पिक प्रयासहरू गरिएका छन् । यीमध्ये केहि प्रमुख प्रयासहरू निम्नलिखित छन्

१. अनलाइन कक्षाहरू: विद्यालयहरूले अनलाइन प्लेटफर्ममार्फत कक्षाहरू सञ्चालन गरेका छन्। यसमा भिडियो कन्फरेन्सिंग एप्स, जस्तै जूम प्रयोग गरिएको छ।
२. टेलिभिजन र रेडियो कार्यक्रम: शिक्षण सामग्रीको पहुँच सुनिश्चित गर्न टेलिभिजन र रेडियोबाट प्रसारण हुने शैक्षिक विशेष कार्यक्रमहरूमा विद्यार्थी सहभागी भएका छन ।
३. सामग्री वितरण: विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक अध्ययन सामग्रीको वितरण गरिएको छ, जसमा किताब, कार्यपत्र, र अन्य शैक्षिक सामग्री समावेश छन्।
४. मास्क र स्वास्थ्य शिक्षा: विद्यार्थीहरूको स्वास्थ्य र सुरक्षाको लागि मास्क वितरण गरिएको र स्वास्थ्य सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रमको आयोजना गरिएको छ।
५. अभिभावकको संलग्नता: अभिभावकलाई पनि शिक्षामा संलग्न गराउने विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना गरिएको छ, जसले उनीहरूलाई घरमै विद्यार्थीहरूको अध्ययनमा सहयोग पुऱ्याउन मद्दत पुर्याएको छ।

यी प्रयासहरूले शिक्षा प्रणालीलाई निरन्तरता दिन र विद्यार्थीहरूको शिक्षा सुनिश्चित गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन् ।

४.५.२ लक्ष्य

आपतकालीन र संकटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्षति हटाउन समुदायलाई प्रत्यक्ष परिचालन गर्न विपद प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको लागि उचित वातावरण निर्माण गर्ने ।

४.५.३ उद्देश्यहरू

१. संकटको सम्भावित जोखिम कम गर्न विद्यालय तथा समुदायको क्षमता विकास तथा परिचालन गरी पुर्व सावधानी अपनाई सम्भावित शैक्षिक क्षति न्युनीकरण गर्नु ।
२. विपद् प्रतिकार्य योजना बनाई लागु गर्नु ।

३. विपद् तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको शिक्षाको लागि वातावरण तयार गर्नु ।

४.५.४ रणनीति

१. विपद्बाट जोगिनका लागि विद्यार्थीहरूमा जनचेतना कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिने छ ।
२. विपद्को अवस्थामा शिक्षालाई निरन्तरता दिन वैकल्पिक विधिको प्रयोग गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप अगाडी बढाइनेछ ।
३. खतरा पहिचान तथा जोखिम क्षेत्रको नक्सांकन गरिने छ ।
४. विपद् व्यवस्थापनका लागि प्रत्येक वडामा आपतकालीन संयन्त्रको निर्माण गरिने छ ।
५. प्रत्येक विद्यालयमा प्राथमिक उपचारका लागि चाहिने सामग्रीहरूको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
६. प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन कोषको निर्माण गरिने छ ।
७. जनशक्तिव्यवस्थापन तालिम,गोष्ठीको व्यवस्था गरिने छ ।
८. उद्धार र राहत व्यवस्थापनका लागि आवश्यक काम गरिने छ ।
९. शैक्षिक क्षतिको मुल्यांकन गरिने छ ।
१०. E-learning सिकाईमा पहुँच हुनेछ ।

४.५.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. विपद् व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास भएको हुने छ।
२. सम्भावित विपद्को व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासका लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने छ ।
३. आपतकालिन अवस्थामा वैकल्पिक सिकाइका विधि प्रयोग गरी बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारको सुनिश्चित भएको हुने छ ।

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	बालबालिकालाई आधारभूत जीवन-सिपसहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१
२	हरित विद्यालय सङ्ख्या	२	५	५	५	५	५
३	जलवायु परिवर्तन तथा दिगो विकास निमित्त शिक्षा जस्ता	२	५	५	५	५	५

	कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने विद्यालय सङ्ख्या						
4							

४.५.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुखक्रियाकलाप	इकाइ	भौतिकलक्ष्य(५ वर्ष)					भौतिक लक्ष्य(१० वर्ष)
			२०१९/२०	२०२०/२१	२०२१/२२	२०२२/२३	२०२३/२४	
१	शिक्षक तथा वि.व्य.स.को लागि विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी क्षमता विकास तालिम	पटक	०	१	१	१	१	४
२	गाउँपालिका आपतकालीन शिक्षण योजना निर्माण र कार्यान्वयन	पटक	०	१	१	१	१	४
३	निरन्तर र सुरक्षित सिकाइका लागि शिक्षक विद्यार्थी सम्मिलित कार्य समूह निर्माण र परिचालन	पटक	०	१	१	१	१	४
४	स्वास्थ्य सुविधासहितको स्वास्थ्य शिक्षिका/कार्यकर्ताको व्यवस्था	पटक	०	१	१	१	१	४
५	हरित, सफा, शान्त र सुरक्षित विद्यालय प्रवर्द्धन	पटक	०	१	५	५	५	४
६	विपत् प्रतिकार्य योजना निर्माण	पटक	०	१	५	५	५	४

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

भौतिक पूर्वाधार विकाससले भौतिक संरचनालाई जनाउँछ । त्यस्ता जोखिम रहित र सुविधा सम्पन्न हुनका साथै बालमैत्री , लैङ्गिकमैत्री समेत हुन जरुरी हुन्छ । राष्ट्रिय भवन संहिता २०६० र बस्ती विकास, शहरी योजना तथा भवन निर्माण भवन निर्माण सम्बन्धि आधारभूत मार्गनिर्देशन २०६२ मा प्राविधिक नक्साङ्कन, स्ट्रक्चरल डिजाइन अनिवार्य, सिभिल इन्जिनियरबाट प्रमाणित गर्ने र जोखिमयुक्त संरचना र पर्खाल भत्काउने आदिजस्ता मापदण्ड निर्धारण गरेको छ भने विद्यालयको हकमा शिक्षा नियमावलि २०४९ नियम ४ संग सम्बन्धित अनुसूचि ३ मा कक्षाकोठाहरु ९ फिट उचाई घाम पानीबाट बचाउ हुने किसिमको,पूर्वप्रथमिक विद्यालय भवनको हकमा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्गमिटर, नि.मा. वि र माविमा १.०० वर्गमिटर क्षेत्रफल भएको कक्षाकोठा हावा प्रकाश आउने किसिमको १ विद्यार्थी २ प्रति पुस्तक सम्पूर्ण विद्यार्थीहरु एकैसाथ उभिन सक्ने कम्पाउन्ड र विद्यालयको हाताभित्र घेराबारा भएको हुनुपर्ने व्यावस्था गरेको छ । राष्ट्रिय शिक्षनीति २०७६ ले भौतिक पूर्वाधार , पाठ्यसामग्री अदिलाई बाल , अपाङ्गता र लैङ्गिक मैत्री बनाउने ,बालबालिकाहरुको स्याहार केन्द्र लगायतको संरचना जोखिमरहित सुविधासम्पन्न सहितको आधुनिक बानाउने उद्देश्य ले गुरुयोजना निर्माण गर्ने समेत नीतिगत व्यावस्था गरेको छ । नमूना विद्यालय छनौट कार्यविधिमा समेत भौतिक पूर्वाधार जस्ता सूचकहरु राखेको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ मा भौतिक पूर्वाधार निर्माणको मापदण्ड र मूल्याङ्कन नियमन गर्ने प्रवाधान रहेको छ । सुक्षित र पूर्वाधार प्रयोग गर्न सक्ने भौतिक संरचना निर्माण गरि शिक्षालाई सवैको पहुँचमा पुरयाउनका साथै गुणस्तरिय समावेशी

,सर्वव्यापी जीवनउपयोगी र प्रविधिमैत्री शिक्षा आदि प्रदान गर्ने लक्ष्य राखेर भौतिक विकासको आवश्यकता, सम्भावना र चुनौति लाई पहिचान गरि आगामी १० वर्षे शैक्षिक गुरुयोजनामा उद्देश्य , रणनीति , प्रमुख क्रियाकलाप र समेत व्यावस्थापन समेत उल्लेख गरि निर्माण गरेको हुनु पर्छ ।

४.६.१ वर्तमान अवस्था

बिद्यालय को भौतिक संरचनाको निर्माण पश्चात उक्त संरचनाको मर्मत सम्भार र व्यवस्थित प्रयोग आजको आवश्यकता हो । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ को उपदफा २ ज (१३) मा सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक पूर्वाधार निर्माण, मर्मत सम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापन गाउँपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकारको रूपमा उल्लेख भएको छ । विद्यालय भौतिक संरचनाको दिगोपनाको लागि सरकारी तथा गैर सरकारी संघसंस्थाको सहयोगमा निर्माण भएका सामुदायिक विद्यालयहरूको विद्यालय परिवार, स्थानीय समुदाय, नागरिक समाजका साथै विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाको सहभागितामा मर्मत सम्भारका कार्यहरू अगाडि बढाउन सहयोग प्राप्त भएको छ । शुद्धोधन गाउँपालिका , कपिलवस्तुमा विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासको अवस्था मिश्रित देखिन्छ। केही विद्यालयहरूमा नयाँ भवन, खानेपानी, र शौचालय सुविधा उपलब्ध भए पनि सबै विद्यालयमा मापदण्डअनुसारका पूर्वाधार पुग्न बाँकी छन्। शहरी क्षेत्रका विद्यालयमा तुलनात्मक रूपमा राम्रो अवस्थाका भवन तथा आवश्यक सुविधा छन् भने ग्रामीण क्षेत्रमा स्रोतको अभाव, सामग्रीको कठिन पहुँच, र प्राविधिक जनशक्ति कम भएकोले मापदण्डअनुसारको पूर्वाधार निर्माणमा चुनौती छन्। स्थानीय सरकार र साझेदार संस्थाको सहयोगमा केही सुधार भएका छन्, तर सबै विद्यालयलाई सुरक्षित र गुणस्तरीय पूर्वाधारमा लैजान थप प्रयास आवश्यक छ।

सामुदायिक विद्यालय को शिक्षण सिकाइ वातावरण तथा विद्यालयमा उपलब्ध भौतिक सुविधा:

क्र.स.	विद्यालयको नाम	भवन किसिम		जम्मा कक्षाकोठा		छापामय वातावरण	पढाइ कूना	कम्तीमा ५० किताव भएको	पुस्तकालय	विज्ञान प्रयोगशाला	कैफियत
		पक्की	कच्ची	पक्की	कच्ची						
१	श्री नेपाल राष्ट्रिय आ.वि, अन्हराठ	४	छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छैन	
२	श्री पूर्णकेशर मा.वि, बगदी		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छ	
३	श्री माध्यमिक विद्यालय, श्रीनगर धतुरगढ		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छ	
४	श्री माध्यमिक विद्यालय, ठूलो नन्दनगर		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छ	
५	कोटहिमाई आ.वि, नन्दनगर		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छैन	
६	श्री मोतिभारी मा.वि, लवनी		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छ	
७	श्री बाल कल्याण आ.वि, गुलेरी		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छैन	
८	श्री धर्मदेही आ.वि, असुरैना		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छैन	
९	श्री नेपाल		छैन		छैन	छ		छैन	छैन	छ	

	राष्ट्रीय नमुना मा.वि,मुडफुटवा									
१०	श्री आदर्श आ.वि, महादेव		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
११	श्री राम उजागिर आ.वि, मोतिभारी		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१२	श्री सतकुमारी सेरचन मा.वि, दोहोनी		छैन		छैन	छ		छैन		छ
१३	श्री सरस्वती आ.वि, गदहवा		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१४	श्री शिव आ.वि, तारानगर		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१५	श्री सुरेश यादव आ.वि, विष्णुपुरा		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१६	श्री नुरुल वलुम आ.वि, जयनगरा		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१७	श्री दारुल वलुम आ.वि, फुलुवापुर		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१८	श्री नेपाल राष्ट्रीय मा.वि, बिमिहाँ		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
१९	श्री नवदुर्गा आ.वि, गौरा		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
२०	श्री सिद्धार्थ आ.वि, बराहाँ		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
२१	श्री महादेव आ.वि, बाँसखोर		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
	श्री कालिमाई आ.वि, टिटिहिरिया		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
	श्री महालक्ष्मी आ.वि, कपासी		छैन		छैन	छ		छैन		छैन
	श्री अनुप आधारभूत विद्यालय बेल्भरीया		छैन		छैन	छ		छैन		छैन

	सामसुल वलुम महादेव												
	मदरसा रियाजुल वलुम कपासि		छैन			छैन	छैन	छैन	छैन			छैन	
	मदरसा सेराजुल वलुम		छैन			छैन	छैन	छैन	छैन			छैन	

सामुदायिक बिद्यालय मा सिकाई वातावरण, पिउनेपानी तथा सरसफाई:

क्र. स.	विद्यालयको नाम	पर्खाल घेरावर				शौचालय					पिउने पानीको व्यवस्था			खेल कूद मैदान	कैफियत
		पक्की	कच्ची	तारबार	स्थानीय सामग्रीले बारेको	छात्रा	छात्र	महिला शिक्षक	पुरुष शिक्षक	पानीको सुविधा	धारा	इनार तथा ट्युब वेल	अन्य		
१	श्री नेपाल राष्ट्रिय आ.वि, अन्हराठ					छ	छ			छ		छ			
२	श्री पूर्णकिशर मा.वि, बगदी					छ	छ			छ		छ			
३	श्री माध्यमिक विद्यालय, श्रीनगर धतुरगढ					छ	छ			छ		छ			
४	श्री माध्यमिक विद्यालय, ठूलो नन्दनगर					छ	छ			छ		छ			
५	कोटहिमाई आ.वि, नन्दनगर					छ	छ			छ		छ			
६	श्री मोतिभारी मा.वि, लवनी					छ	छ			छ		छ			
७	श्री बाल कल्याण					छ	छ			छ		छ			

	आ.वि, गुलेरी													
८	श्री धर्मदेही आ.वि, असुरैना					छ	छ			छ		छ		
९	श्री नेपाल राष्ट्रिय नमुना मा.वि,मुडफु टवा					छ	छ			छ		छ		
१०	श्री आदर्श आ.वि, महादेव					छ	छ			छ		छ		
११	श्री राम उजागिर आ.वि, मोतिभारी					छ	छ			छ		छ		
१२	श्री सतकुमारी सेरचन मा.वि, दोहोनी					छ	छ			छ		छ		
१३	श्री सरस्वती आ.वि, गदहवा					छ	छ			छ		छ		
१४	श्री शिव आ.वि, तारानगर					छ	छ			छ		छ		
१५	श्री सुरेश यादब आ.वि, विष्णुपुरा					छ	छ			छ		छ		
१६	श्री नुरुल वलुम आ.वि, जयनगरा					छ	छ			छ		छ		
१७	श्री दारुल वलुम आ.वि, फुलुवापुर					छ	छ			छ		छ		
१८	श्री नेपाल राष्ट्रिय मा.वि, बिमिहाँ					छ	छ			छ		छ		

१९	श्री नवदुर्गा आ.वि, गौरा					छ	छ			छ		छ		
२०	श्री सिद्धार्थ आ.वि, बराहाँ					छ	छ			छ		छ		
२१	श्री महादेव आ.वि, बाँसखोर					छ	छ			छ		छ		
	श्री कालिमाई आ.वि, टिटिहिरिया					छ	छ			छ		छ		
	श्री महालक्ष्मी आ.वि, कपासी					छ	छ			छ		छ		
	श्री अनुप आधारभूत विद्यालय बेल्भरीया					छ	छ			छ		छ		

धार्मिक विद्यालयमा सिकाई वातावरण, पिउनेपानी तथा सरसफाई:

क्र. स.	विद्यालयको नाम	पर्खाल घेरावर				शौचालय					पिउने पानीको व्यवस्था			खेल कूद मैदान	कैफियत
		पक्की	कच्ची	तारबार	स्थानीय सामग्रीले बारेको	छात्रा	छात्र	महिला शिक्षक	पुरुष शिक्षक	पानीको सुविधा	धारा	इनार तथा ट्यूब वेल	अन्य		
१	मदरसा रजा अल-स्लामिया, बगदी					छ	छ					छ			
२	मदरसा तालिमुल कुरान छपिया					छ	छ					छ			
३	मदिरसा मदिनातुल वलुम अलसल्फी					छ	छ					छ			

	या पतरीया													
४	मदरसा मोहमदिया अहेयाउल वलुम अलसल्फी या पतरीया					छ	छ					छ		
५	मदरसा अनावरुल वलुम अल सल्फिया, भलुहिया					छ	छ					छ		
६	मदरसा ऐश मोहम्मद शेख					छ	छ					छ		
७	मदरसा स्लामीया दारुल वलुम अल खैरिया					छ	छ					छ		
	मदरसा स्लामीया उम्मुलकोरा भुसुडी					छ	छ					छ		
८	मदरसा सइदिया रजवापूर					छ	छ					छ		
९	मदरसा आबु हेररा प्रा.वि कमरुल होदा स्लामिया मदरसा					छ	छ					छ		
१०	मदरसा दारुल स्लामिया					छ	छ					छ		
११	मदरसा अरबिया रियाजुल वलुम अल- सल्फिया					छ	छ					छ		
१२	मदरसा फैजानुल वलुम					छ	छ					छ		

	अलसल्फिया													
१३	मदरसा जुलेखा अलसल्फिया					छ	छ					छ		
१४	मदरसा जामिया राविया बसरिया					छ	छ					छ		
१५	मदरसा दारुल वलुम अलसल्फिया					छ	छ					छ		
१६	मदरसा मिफताहुल वलुम					छ	छ					छ		
१७	मदरसा फैजुल वलुम					छ	छ					छ		
१८	मदरसा बैतुल वलुम					छ	छ					छ		
१९	मदरसा अबुबकर शिद्धिक गौरा					छ	छ					छ		
२०	मदरसा दारुलसल्फिया बेलभरीया					छ	छ					छ		
२१	मदरसा दारुद सलाम मक्तव कर्मा					छ	छ					छ		
	मदरसा अरेविया सामसुल वलुम महादेव					छ	छ					छ		
	मदरसा रियाजुल वलुम कपासि					छ	छ					छ		

मदरसा सेराजुल वलुम						छ	छ						छ		

४.६.३ उद्देश्य

- विद्यालय शिक्षाका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास तथा कार्यान्वयन गरी सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्नु
- सबै विद्यालयमा सिकाइका लागि आवश्यक भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्न पूर्वाधार विकास, मर्मत संभार तथा सबलीकरण गर्नु
- जलवायु परिवर्तनका असरबाट सुरक्षित हुन **Climate Smart Infrastructure** बनाउन परामर्श गर्नु

४.६.४ रणनीति

- भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि सञ्चालित विद्यालयको तह, विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपणको आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने
- एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सबै कार्य एकै पटक गर्ने गरी पूर्ण विद्यालय निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने
- विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापन गरी सरोकारवालाको सहभागितामा कार्यान्वयन हुने प्रबन्ध गर्ने
- विद्यालयलाई सुरक्षित बनाउन आवश्यकतानुसार सबलीकरण तथा पुननिर्माण एवम् मर्मत सम्भार गर्ने
- पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
- भौतिक निर्माणको स्रोत परिचालनमा तीन तहका सरकारबिच समन्वय कायम गरी एकद्वार प्रणालीको अपनाउने
- विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा स्थानीय समुदाय, सरकारी एवम् गैरसरकारी तथा समुदायमा आधारित सङ्घसंस्थाको परिचालन गरी साझेदारीमा निर्माण कार्य गर्ने

४.६.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

- सबै विद्यालयमा पर्याप्त भौतिक संरचना निर्माण हुने
- विद्यालयका भौतिक संरचना बाल मैत्री, अपाङ्गता मैत्री र सुरक्षित हुने

ख) नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	भूकम्प प्रतिरोधी विद्यालय संख्या	२	२	०	१	०	१
२	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या	१६	१६	१२	१२	१२	१२
३	सबलीकरण गर्नुपर्ने कक्षाकोठा सङ्ख्या	१४	१४	१२	१३	१४	१४
४	नयाँ निर्माण गर्नुपर्ने शौचालय सङ्ख्या	५	५	५	५	५	१
५	बाढी पहिरो	६	६	६	६	३	०

लगायतका प्रकोप न्यूनीकरणका लागि कार्य गर्नुपर्ने विद्यालय सङ्ख्या							
---	--	--	--	--	--	--	--

४.६.५ प्रमुख क्रियाकलाप तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	भूकम्प प्रभावित नभएका जिल्लाहरूका स्थानीय तहका छनोट भएका बिद्यालयहरूमा WASH सुबिधा र फर्निचर सहितको ४ कोठे ब्लकका बिद्यालय निर्माण गर्ने	बिद्यालय	०	२	२	२	२	८	८
२	कक्षा १-५ सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रु. २००,०००/००, कक्षा ६-८ सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रु. ३००,०००/०० र माध्यमिक तह सम्म सन्चालित बिद्यालयहरूलाई रु. ५००,०००/०० बिद्यालय मर्मत खर्च बापतको अनुदान दिने	बिद्यालय	६	६	६	४	२	२४	२४
३	विपद् जोखिम व्यवस्थापन र resilience लचिलोपन सम्बन्धी बृहत योजनाको कार्यान्वयन गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	२०	४०
४	ECED बालबालिकाहरूका लागि WASH सुबिधा सहितको छुट्टै शौचालय निर्माण गर्ने	केन्द्र	०	३	२	२	१	५	१०

४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

सामान्यतया सूचना तथा सञ्चार प्रविधि भन्नाले सूचनाको सङ्कलन, सम्प्रेषण एवं सञ्चार गर्ने पत्रपत्रिका, कम्प्युटर, हार्डवेयर, इन्टरनेट आदिको समष्टिगत रूप भन्ने बुझिन्छ। सूचनाभिन्न खबर, विचार, संवेग, अनुभव, दृष्टिकोण, तर्क, तथ्य, वर्णन आदि पर्दछन्। सूचना आदानप्रदान गर्ने कार्य सञ्चार हो भने सूचनाको सञ्चार गर्ने आधुनिक माध्यम प्रविधि हो। कम्प्युटर, इमेल, इन्टरनेट आदिको उपयोग गरी शिक्षा प्रदान गर्ने कार्य यसभित्र पर्दछ। आजको दुनियाँ डिजिटल दुनियाँ हो। विश्व नै सूचनाका प्रविधिले एउटा 'स्मार्ट भिलेज' बनिरहेको र अहिलेका जेड-जेनेरेसनका बालबालिकालाई प्रविधिसँग सुसूचित गराउन, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनमा समेत समावेश गरिएका प्रविधिसम्बन्धी विषयवस्तुसँग परिचित हुन, शिक्षक सक्षमता प्रारूप, २०७२ अनुसार उल्लेख गरिएका सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी सक्षमता हासिल गर्न समेत वर्तमान अवस्थामा नेपालको विद्यालय शिक्षामा यसको प्रयोग अपरिहार्य देखिएको छ।

शिक्षक सक्षमताको प्रारूप, २०७२ ले शिक्षाका आठवटा सक्षमता तोकेकोमा सक्षमता नं. ८ मा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेको छ, जसअन्तर्गत शिक्षक निम्न कुरामा सक्षम हुनुपर्ने उल्लेख गरिएको छ:

- सिकाइलाई सहजीकरण गर्न सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको एकीकृत सिकाइ रणनीतिको छनोट तथा उपयोग गर्न,
- सिकारूका आवश्यकता अनुकूल डिजिटल सामग्री विकास गर्न तथा उपलब्ध सामग्रीको अनुकूलन गरी उपयोग गर्न,
- सूचना प्रविधिका साधनमार्फत सिकारूको स्वसिकाइ प्रवर्धन गर्न, आपसी सञ्चार र सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउन,
- सिकाइको मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्न सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग गर्न,
- शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी नीति र डिजिटल संस्कृतिमा भएको विकासबारे परिचित हुँदै सो अनुकूल पेसागत व्यवहार प्रदर्शन गर्न।

४.७.१. वर्तमान अवस्था:

शुद्धोधन गाउँपालिका अन्तर्गत सञ्चालित रहेका सामुदायिक संस्थागत र धार्मिक विद्यालयहरूमा सूचना प्रविधिको उच्चतम प्रयोगको लागि १४ सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय सहित सम्पूर्ण माध्यमिक विद्यालयहरूमा ICT LAB र इन्टरनेटको पहुँच पुगेको अवस्था छ। नेपाल सरकारबाट प्राप्त हुने ससर्त अनुदानबाट नै सम्पूर्ण सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा ICT LAB व्यवस्थापनका लागि अनुदान प्राप्त गरेतापनि जुन उद्देश्यले उक्त अनुदान प्रदान गरिएको हो सो अनुसारको व्यवस्थापन र प्रयोगमा केही कमी पाईन्छ। त्यस्तै संस्थागत विद्यालयहरूमा पनि विद्यालयले आफ्नै स्रोतबाट ICT LAB व्यवस्थापन गरी विद्यार्थीका लागि सूचना प्रविधिको माध्यमबाट शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप गर्न खोजेको भएता पनि प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन गर्न सकिएको छैन।

गाउँपालिका अन्तर्गत संचालित माध्यमिक बाहेक अन्य सामुदायिक विद्यालयमा पनि ICT LAB स्थापना गर्ने काम भईरहेको छ। विद्युत विस्तार भएका र विद्यालयले माग माग गरेको खण्डमा सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरूमा इन्टरनेट बापत वार्षिक रूपमा अनुदान प्रदान गर्ने र विद्यालयले इन्टरनेट जडान गरी शिक्षण सिकाईका क्रममा आवश्यक जानकारी तथा सूचनाहरू इन्टरनेटको माध्यमबाट खोजी गरी शिक्षण गर्ने परिपाटी सुरु भएको छ।

यसरी सामुदायिक विद्यालयमा सूचना र प्रविधि विस्तार तथा पहुँचका लागि नेपाल सरकारले प्रदान गरेका देहाएबमोजिमका कार्यक्रम यस गाउँपालिका अन्तर्गतका सामुदायिक विद्यालयमा पनि कार्यान्वयन भएको छ।

- हाल राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रममार्फत ICT प्रयोगशालाका लागि छनोट भएका सामुदायिक विद्यालयले स्थानीय तहबाट ससर्त अनुदानमा छ लाख ५० हजार रुपियाँ प्राप्त गर्ने व्यवस्था छ।
- प्रत्येक विद्यालयलाई वार्षिक इन्टरनेट जडानका लागि अनुदान उपलब्ध गराइन्छ।

यसरी विभिन्न स्रोत र तरिकाबाट सामुदायिक विद्यालयमा सूचना तथा संचार प्रविधिको विस्तारका लागि विभिन्न कार्यक्रम कार्यान्वयन गरेतापनि उक्त अनुदान रकम प्रयाप्त नहुनु, सबै विद्यालयमा अनुदान दिन नसक्नु, प्रयोगको लागि दक्ष जनशक्ति नहुनु जस्ता विविधकारणले गर्दा प्रभावकारी रूपमा व्यवस्थापन भई कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सूचना तथा प्रविधिको उपयोग कम मात्रै विद्यालयमा गरेको पाईन्छ। संस्थागत विद्यालयमा पनि सामान्यखालको कम्प्युटर ल्याब निर्माण र इन्टरनेट जडान गर्नु बाहेक शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा ICT को प्रभावकारी व्यवस्थापन भएको पाईंदैन।

विद्यालयमा भएका ICT LAB को प्रयोगको अवस्था पनि सन्तोषजनक छैन। वजेटको कमी, विद्यालयको इच्छाशक्ति, सम्बन्धित निकायको अनुगमन र नियमन र दक्ष जनशक्तिको अभावका कारण अनुदान पाएका विद्यालयमा पनि शिक्षण कार्यमा ICT को प्रयोगको अवस्था दयनीय नै छ। यस सम्बन्धी जानकारी तलको सूचना सहितको तालिकाले पनि प्रष्ट पार्दछ।

विद्यालयमा सूचना तथा संचार प्रविधिको पहुँच तथा विस्तारका सम्बन्धमा शुद्धोधन गाउँपालिकाले गरेका केही असल अभ्यासलाई देहाएबमोजिम उल्लेख गर्न सकिन्छ।

- सम्पूर्ण माध्यमिक तथा निम्न माध्यमिक विद्यालयमा कम्तिमा एकपटक **ICT LAB** व्यवस्थापनको लागि अनुदान उपलब्ध गराएको छ ।
- सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयमा इन्टरनेटको लागि अनुदान प्रदान गरेको छ ।
- केही विद्यालयको लागि **ICT LAB** व्यवस्थापनका लागि कम्प्यूटर र विद्युतका लागि अनुदान प्रदान गरेको छ ।
- सम्पूर्ण बालविकास केन्द्रका लागि इन्टरनेट जडान सहितको टेलिभिजन जडान गर्न सहयोग गरेको छ ।
- केही प्राथमिक विद्यालयका लागि कम्प्यूटर प्रदान गरेको छ ।
- सम्पूर्ण विद्यालयको लागि एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन प्रणाली (**IEMIS**) सम्बन्धी क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरेको ।
- सम्पूर्ण विद्यालय र बालविकास केन्द्रलाई **IEMIS** मा समावेश गराएको ।

विद्यालयहरूमा सुचना तथा संचार प्रविधिको अवस्था यसप्रकार रहेको छ

क्र.स.	विद्यालयको नाम	विजुली जडान	वाइफाई जडान	डेस्टप	ल्यपटप	प्रिन्टर	प्रोजेक्टर	स्मार्ट बोर्ड	कम्प्यूटर प्रयोगशाला	कैफियत
१	श्री नेपाल राष्ट्रिय आ.वि, अन्हराठ	छ	छ	१	०	१	०	०	०	
२	श्री पूर्णकेशर मा.वि, बगदी	छ	छ	०	१	१	३	०	०	
३	श्री माध्यमिक विद्यालय, श्रीनगर धतुरगढ	छ	छ	०	०	०	०	०	०	
४	श्री माध्यमिक विद्यालय, ठूलो नन्दनगर	छ	छ	१	०	१	०	०	०	
५	कोटहिमाई आ.वि, नन्दनगर	छ	छैन	०	०	०	०	०	०	
६	श्री मोतिभारी मा.वि, लवनी	छ	छैन	०	१	१	०	०	०	
७	श्री बाल कल्याण आ.वि, गुलेरी	छ	छ	०	१	१	२	०	०	
८	श्री धर्मदेही आ.वि, असुरैना	छ	छ	०	०	१	०	०	०	
९	श्री नेपाल राष्ट्रिय नमुना मा.वि, मुडफुटवा	छ	छ	१	२	२	२	३	०	
१०	श्री आदर्श आ.वि, महादेव	छ	छ	१	०	१	०	०	०	
११	श्री राम उजागिर आ.वि, मोतिभारी	छ	छ	१	०	१	०	०	०	
१२	श्री सतकुमारी सेरचन मा.वि, दोहोनी	छ	छ	१	०	१	०	०	०	
१३	श्री सरस्वती आ.वि, गदहवा	छ	छ	१	१	१	१	१	०	

	स्लामिया मदरसा									
११	मदरसा दारुल स्लामिया									
१२	मदरसा अरबिया रियाजुल वलुम अल- सल्फिया									
१३	मदरसा फैजानुल वलुम अलसल्फिया									
१४	मदरसा जुलेखा अल सल्फिया									
१५	मदरसा जामिया राविया बसरिया									
१६	मदरसा दारुल वलुम अलसल्फिया									
१७	मदरसा मिफताहुल वलुम									
१८	मदरसा फैजुल वलुम									
१९	मदरसा बैतुल वलुम									
२०	मदरसा अबुबकर शिद्दिक गौरा									
२१	मदरसा दारुलसल्फिया बेलभरीया									
२२	मदरसा दारुद सलाम मक्तव कर्मा									
२३	मदरसा अरेविया सामसुल वलुम महादेव									
२४	मदरसा रियाजुल वलुम कपासि									
२५	मदरसा सेराजुल वलुम									

शिक्षामा सूचना तथा सञ्चारको प्रयोग सम्बन्धमा देखा परेका समस्या/चुनौती

- शिक्षकहरूमा ज्ञान तथा इच्छाशक्तिको कमी,
- ICT युक्त बातावरण सिर्जना गर्नका लागि पूर्वाधारको अभाव हुनु,
- सूचना प्रविधिसम्बन्धी दक्ष मानवीय स्रोतको विकासको कमी,
- महँगो इन्टरनेट शुल्क/पर्याप्त बजेटको अभाव
- सूचना तथा प्रविधिलाई विषय वा माध्यम के का रूपमा ल्याउने भन्ने अस्पष्टता रहनु,
- पाठ्यक्रममा कम्प्युटर शिक्षा लगायतका प्रविधिसम्बन्धी विषयको व्यापकता हुनु,
- सबै विषय, तह र कक्षाका पाठ्यसामग्री डिजिटाइजेसन हुन नसक्नु
- प्रविधिको दुरुपयोग हुने डर (साइबर अपराध, **Bullying, Hacking, etc**),
- विद्यार्थीहरूमा क्षमताको कमी,

४.७.२ उद्देश्यः

विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसँग सम्बन्धित स्थानीय तहका उद्देश्य देहाएबमोजिम रहेका छन् ।

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच पुऱ्याउनु
२. सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नु
३. कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग गर्नु

४.७.३ रणनीति

उल्लिखित उद्देश्य हासिल गर्नका लागि देहाएका रणनीति अवलम्बन गर्नेछ ।

१. सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको सम्बन्धमा सबै शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने
३. विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग गर्ने
४. शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने
५. शैक्षिक स्रोत सामग्रीमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्ने
६. कम्प्युटर लाइब्रेरी तथा डिजिटल पुस्तकालयको माध्यमबाट दृष्टिविहीन तथा सुनाइ क्षमता कमजोर भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी दृश्य तथा श्रव्य सामग्रीको उचित प्रबन्ध र प्रयोग गर्ने
७. **ICT LAB** व्यवस्थापनका लागि विद्यालयलाई आवश्यक आर्थिक सहयोग गर्ने
८. गाउँपालिका भित्रको कुनै एक सामुदायिक विद्यालयलाई सूचना तथा प्रविधिको प्रयोगको रूपमा नमुना विद्यालयको रूपमा स्थापना गर्ने ।

४.७.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

उपलब्धि

यस योजनाको कार्यान्वयन पश्चात कपिलवस्तु गाउँपालिकाका विद्यालयहरूमा देहाएबमोजिमको उपलब्धि हासिल भएको हुनेछ ।

१. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास र विस्तारले प्रभावकारी ढङ्गबाट सिकाइमा सहजीकरण भएको हुने छ ।
२. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगबाट विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार आएको हुने छ ।
३. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी व्यवस्थापनका कारण सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको संख्या वृद्धि हुनेछ ।
४. विद्यार्थीको विद्यालयमा नियमित उपस्थितिदरमा वृद्धि हुनेछ ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

योजना कार्यान्वयन पश्चात देहाए बमोजिमको उपलब्धि हासिल हुनेछ ।

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
१	इन्टरनेट जडान भएका विद्यालयको सङ्ख्या	२४	२४	२४	२४	२४	२४
२	शिक्षण-सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग भएका विद्यालय सङ्ख्या	४	४	१०	१५	१८	२४

क्रसं	सूचक	आधार वर्ष (२०८१/८२)	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६
३	विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने बिद्यालय संख्या	५	५	१०	१५	२०	२४
४	सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली लागु भएको बिद्यालय संख्या	३६	३६	३६	३६	३६	३६

४.७.६ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य(५ वर्ष)					जम्मा	भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८०/८१	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५		
१	विद्यालयमा ICT मैत्री संरचना विस्तार गर्ने	पटक	०	१	१	१	१	१४	
२	सबै शिक्षण संस्थाहरुमा विद्युतका साथै इन्टरनेट सेवा विस्तार	पटक	०	१	०	०	०	१४	
३	शिक्षक तथा कर्मचार्यहरुको सञ्चार तथा प्रविधिसम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	०	१	१	१	१	५०	
४	एक शिक्षक एक ल्यापटप कार्यक्रम	पटक	१	१	०	०	१	१४	
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुलाई डिजिटल लर्निङ सेन्टरको रुपमा विकास		०	१	०	०	०		
६	परिवार र समुदायलाई प्रविधिमैत्री बनाउनका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रमहरु सञ्चालन	पटक	०	१	१	१	१	२	
७	साइबर कानूनको प्रभावकारी कार्यान्वयन र जनचेतना स्तर अभिवृद्धि गरी सूचना र सञ्चारको दुरुपयोग र साइबर अपराधका	वटा	०	१	१	१	१		

	घटनाहरूमा न्यूनीकरण								
८	भर्चुअल कक्षा सञ्चालन				१	२	३	६	
९	सबै माध्यमिक विद्यालयहरूको वेभसाइट, इ-हाजिरी र सिसी टिभी क्यामेरा जडान	विद्यालय	०	३	३	३	३	१४	

परिच्छेद ६ : सुशासन तथा व्यवस्थापन

६.१.१ परिचय

देशको बर्तमान शासकीय स्वरूप अनुसार सरकारका तीनै तहमा प्रवाह हुने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागि कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिँदो परिवेश अनुसार शासकीय संरचना प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले सङ्घीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व शिक्षामा भएको संख्यात्मक विस्तार ज्ञान विज्ञान-प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ । यसमा योजनामा प्रारम्भिक बालबिकास तथा शिक्षा आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशीताको परवर्तन सहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ भने त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । यस खण्डमा सुशासन प्रवर्धन गरी शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस विद्यालय क्षेत्रको योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतिहरू पहिचान गरिएको छ । पहिचान गरेका चुनौतीहरूको सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पेश गरिएको छ ।

वर्तमान अवस्थामा संघमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । राष्ट्रको शिक्षासम्बन्धी समष्टिगत नीति निर्धारण शिक्षा सम्बन्धी मापदण्ड र स्तर निर्धारण सङ्घीय योजनाको विकास अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु मन्त्रालयको प्रमुख दायित्व रहेको छ । मन्त्रालयअन्तर्गत केन्द्रीय तहमा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग क्रियाशील छन् । विद्यालय शिक्षाको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नका लागि संघीय र प्रादेशिक तहमा ऐन तथा नियमावलीहरूको निर्माण तथा परिमार्जन नभएकोले कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना भएको छ । विशेषगरी संघीय शिक्षा ऐन जारी हुन नसकेको कारणले प्रदेश र स्थानीय कानूनहरू विकास हुन बाधा भई शैक्षिक गतिविधि व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन हुन नसकेका गुनासाहरू मात्र होइन यथार्थ पनि हाम्रो सामु छ ।

६.१.१ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकाभित्रका सबै विद्यालयहरूको सुशासन, व्यवस्थापन, रेखदेख र सञ्चालनका लागि प्रत्येक विद्यालयमा एक विद्यालय व्यवस्थापन समिती रहने व्यवस्था छ । शिक्षा ऐन २०२८ र शिक्षा नियमावली २०५९ (संशोधन सहित) मा व्यवस्था भए अनुसार विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । विद्यालय व्यवस्थापकीय क्षेत्रका निर्णयहरू व्यवस्थापन समितीकै मातहतमा निर्णय गरी कार्यान्वयन गर्ने गरिन्छ । व्यवस्थापन समितीले गरेका निर्णयहरूलाई विद्यालयको आधिकारिक निर्णय मान्ने वर्तमान व्यवस्था रही आएको छ । विद्यालयमा सञ्चालन हुने भौतिक, आर्थिक र शैक्षिक कार्यहरूको सञ्चालन व्यवस्थापन समितीको सक्रियतामा सम्पन्न गरिन्छ । विद्यालयको रेखदेख, सञ्चालन, निरीक्षण, व्यवस्थापन र व्यवस्थापन गर्ने, आर्थिक स्रोत जुटाउने, बजेट स्वीकृत गर्ने, शिक्षक सेवाको सुरक्षा र सम्बर्धन गर्ने, रिक्त शिक्षक पदपूर्ति गर्ने व्यवस्थापकीय कार्यहरू व्यवस्थापन समितिले गर्दै आइरहेको छ ।

यस गाउँपालिका भित्रका विद्यालयको व्यवस्थापकीय पाटोलाई बलियो बनाउन शिक्षक अभिभावक सङ्घ रहने व्यवस्था छ । शिक्षक र अभिभावकको सम्बन्ध सुमधुर बनाइ शिक्षण सिकाइको व्यवस्थापनमा समितिले भूमिका खेल्ने गर्दछ । विद्यालयको प्राज्ञिक तथा

प्रशासकीय प्रमुखको रूपमा काम गर्न प्रत्येक विद्यालयमा एक प्रधानाध्यापक रहेको हुन्छ । विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरू मध्येबाटै प्रधानाध्यापक नियुक्ति गर्ने व्यवस्था वर्तमान नियमावलीमा रहेको छ । विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्ने, अनुशासन कायम राख्ने, शिक्षक, अभिभावक व्यवस्थापन समिति बीचमा सुमधुर सम्बन्ध कायम गर्ने, विद्यालयको प्रशासनिक कार्य सञ्चालन गर्ने जिम्मेवारी प्रधानाध्यापकको रहेको छ । शैक्षिक सुशासनका लागि यस गाउँपालीकामा सबै सामुदायिक विद्यालयमा विद्यालय सुधार योजना र लेखापरीक्षण, सामाजिक परीक्षण गरेकाका छन् ।

यस गाउँपालीकाको शैक्षिक सुशासन तथा व्यवस्थापनकोलागी संस्थागत संरचना यस प्रकार रहेको छ ।

क्र. स.	विद्यालयको नाम	विद्यालय सुधार योजना		सामाजिक परीक्षण भएको	शैक्षणिक योजना			विद्यालय व्यवस्थापन समिति		शिक्षक अभिभावक सघ		अभिभावक वर्षाभेला कति पटक	बाल क्लब गठन भएको
		निर्माण भएको	प्रत्येक वर्ष अध्यावधिक भएको		वार्षिक शैक्षिक योजना	एकीय योजना	दैनिक पाठ्योपयोगी निर्माण	गठन भएको	नियमित बैठक बसेको	गठन भएको	नियमित बैठक बसेको		
१	श्री नेपाल राष्ट्रिय आ.वि, अन्हराठ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छैन	१	छ
२	श्री पूर्णकेशर मा.वि, बगदी	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
३	श्री माध्यमिक विद्यालय, श्रीनगर धतुरगढ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छैन	१	छैन
४	श्री माध्यमिक विद्यालय, ठूलो नन्दनगर	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छैन	१	छ
५	कोटहिमाई आ.वि, नन्दनगर	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छैन	१	छ
६	श्री मोतिभारी मा.वि, लवनी	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
७	श्री बाल कल्याण आ.वि, गुलेरी	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
८	श्री धर्मदेही आ.वि, असुरैना	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
९	श्री नेपाल राष्ट्रिय नमुना मा.वि, मुडफुटवा	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छैन	छैन	छैन	छैन	१	छैन

१०	श्री आदर्श आ.वि, महादेव	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
११	श्री राम उजागिर आ.वि, मोतिभारी	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छ
१२	श्री सतकुमारी सेरचन मा.वि, दोहोनी	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
१३	श्री सरस्वती आ.वि, गदहवा											१	
१४	श्री शिव आ.वि, तारानगर	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छ
१५	श्री सुरेश यादव आ.वि, विष्णुपुरा	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छ
१६	श्री नुरुल वलुम आ.वि, जयनगरा	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
१७	श्री दारुल वलुम आ.वि, फुलुवापुर	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
१८	श्री नेपाल राष्ट्रिय मा.वि, बिमिहाँ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
१९	श्री नवदुर्गा आ.वि, गौरा	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
२०	श्री सिद्धार्थ आ.वि, बराहाँ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
२१	श्री महादेव आ.वि, बाँसखोर												
२२	श्री कालिमाई आ.वि, टिटिहिरिया	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
२३	श्री महालक्ष्मी आ.वि, कपासी	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन
२४	श्री अनुप आधारभूत विद्यालय बेल्भरीया	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	छ	१	छैन

शुद्धोधन गाउँपालिकाका विद्यालयहरूमा सुशासन र व्यवस्थापन लागि केही चुनौती र अवसरहरू रहेका छन्।

चुनौतीहरू:

- विद्यालय व्यवस्थापन समितिहरूमा प्रायः सदस्यहरूको प्रशासनिक ज्ञान र अनुभव कम हुँदा निर्णयप्रक्रिया प्रभावकारी रूपमा सञ्चालन हुन सकेको छैन।
- विद्यालयको बजेट र खर्च पारदर्शी नहुनु, तथा जिम्मेवारीमा स्पष्टता नहुनु सुशासनको चुनौती बनिरहेको छ।
- विद्यालयको प्रगति तथा कमीकमजोरीलाई समयमै मूल्यांकन नगर्दा योजनाबद्ध सुधार र प्रभावकारी निर्णय लिन कठिनाई हुन्छ।
- विद्यालय र स्थानीय तहबीचको कमजोर समन्वयले स्रोत र व्यवस्थापन सुधारका कार्यहरूमा अवरोध सिर्जना गर्छ।
- व्यवस्थापनका लागि आवश्यक दक्ष जनशक्ति र पर्याप्त स्रोतसाधन नहुँदा गुणस्तरीय व्यवस्थापन कायम राख्न चुनौती छ।

अवसरहरू:

- संघीय शिक्षा नीतिको कार्यान्वयन गर्दै स्थानीय सरकारसँग सहकार्य गरेर विद्यालयको व्यवस्थापन सुधार गर्न सकिन्छ।
- विद्यालय व्यवस्थापनमा अभिभावक र स्थानीय समुदायलाई सहभागी गराएर उनीहरूको सक्रिय सहयोग र सुझावमार्फत शिक्षा प्रणाली सुधार गर्न सकिन्छ।
- संघीय तथा प्रदेश सरकारका विभिन्न शिक्षा सुधार कार्यक्रम र अनुदानलाई विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन सुधारमा उपयोग गर्न सकिन्छ।
- विद्यालय व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूलाई तालिम र क्षमता विकासको अवसर प्रदान गरेर उनीहरूलाई सुशासनको प्रक्रियामा संलग्न गराउन सकिन्छ।
- व्यवस्थापन र अनुगमनमा सूचना प्रविधि डिजिटल रिपोर्टिङ (जस्तै), ट्रान्सपेरेन्सी टूल्सप्रयोग गरेर पारदर्शिता (, जिम्मेवारी, र मूल्यांकन प्रक्रिया सुधार गर्न सकिन्छ।

६.१.२ उद्देश्य

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गरी कार्यसम्पादनप्रति उत्तरदायी, जवाफदेही प्रणाली स्थापना गरी सुशासनको अभिवृद्धि गर्नु।
२. स्थानीय तहका कर्मचारी तथा सरोकारवालालगायत शिक्षाका सबै संरचना र संयन्त्रमा काम गर्ने जनशक्ति र संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु।
३. विद्यालयलाई नतिजाप्रति जबाफदेही बनाउन विद्यालय व्यवस्थापनलाई सक्षम बनाउनु।
४. संघ र प्रदेश सरकारसँगको समन्वय र सहकार्य समेतका आधारमा आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नु।

६.१.३ रणनीति

१. सङ्घ र प्रदेश सरकारबाट जारी भएका कानूनका आधारमा सहकार्य तथा समन्वय गर्ने संयन्त्रसहित आवश्यक कानुनी प्रबन्ध गर्ने।
२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले परिकल्पना गरेको विभिन्न विषयगत योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने।
३. स्थानीय तहमा विद्यालय तहको शिक्षासँग सम्बन्धित साङ्गठनिक संरचना तथा कर्मचारी व्यवस्थाको पुनरावलोकन गरी संघीय सरकारसँग आवश्यक समन्वय तथा सहजीकरण गर्ने।
४. विद्यालय सुधार योजनामा जोड दिँदै स्थानीय तहका विभिन्न संरचना तथा जनशक्ति र संस्थाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
५. विद्यालयमा प्रधानाध्यापकको नेतृत्व तथा उनीहरूलाई नतिजाप्रति उत्तरदायी बनाउन प्रधानाध्यापक छनोट गर्ने विद्यमान प्रणाली, तालिम र वृत्ति विकासमा सुधार गर्ने।
६. स्थानीय सरकारको नीति, कार्यक्रम तथा प्राथमिकता, विद्यालय तहमा विद्यालय सुधार योजनामा आधारित भई संघ, प्रदेश र शिक्षाका अन्य सरोकारवालाहरूसँग समन्वय तथा सहकार्य गरी आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन तथा परिचालन गर्ने।
७. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली स्थापना गर्ने

६.१.४ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:-

१. स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन भएको हुनेछ।
२. संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि भई उत्तरदायित्व तथा जिम्मेवारीमा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।
३. स्थानीय तहमा आवश्यक स्रोत साधनको व्यवस्थापन भई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन भएको हुने छ।

नतिजा तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्रसं	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	कैफियत
१	माध्यमिक	संख्या	२१	२१	२१	२१	२१	

क्रसं	सूचक	एकाइ	२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	कैफियत
	विद्यालयमा नेतृत्व तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या							
२	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक सङ्ख्या	संख्या	४	४	४	४	४	
३	लेखा परीक्षण तथा सामाजिक परीक्षण सम्पन्न गर्ने विद्यालय सङ्ख्या	संख्या	२१	२१	२१	२१	२१	
४	विद्यालय व्यवस्थापन समिति भएका विद्यालय सङ्ख्या	संख्या	२१	२१	२१	२१	२१	
५	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भएबमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय सङ्ख्या	संख्या	५	५	५	५	५	

६.१.७ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	स्थानीय तहका शैक्षिक कार्यक्रमहरूको अनुगमन निर्देशिका, सूचकहरू र साधनहरूको विकास र अध्यावधिकरण गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	४
२	शैक्षिक तथ्यांक व्यवस्थापन, प्रतिबेदन तयारी र प्रबोधिकरण	पटक	०	१	१	१	१	४	४

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
	गर्ने साथै बार्षिक कार्यक्रमहरूको स्थिति प्रतिबेदन तयार गर्ने								
३	विद्यालयहरूमा सन्चालित शैक्षिक, भौतिक, आर्थिक र अन्य सबै कार्यक्रमहरूको सम्पादनसम्बन्धी सामाजिक लेखापरीक्षण गर्ने	विद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
४	विद्यालयको कार्यसम्पादन लेखापरीक्षण र सोको सुझावहरूको आधारमा स्थानीय तहको शैक्षिक कार्यक्रम कार्यान्वयन योजनाको गुणस्तर वृद्धि गर्ने	बिद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
५	विद्यालयहरूमा सन्चालित शैक्षिक, भौतिक र अन्य सबै कार्यक्रमहरू बापत प्राप्त आय र सोको खर्च तथा व्ययसम्बन्धी आर्थिक लेखापरीक्षण गर्ने	विद्यालय	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
६	स्थानीय तहका शैक्षिक समस्याहरूलाई सम्बोधन गरी गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरूलाई स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनामा राख्न स्थानीय तहका र वाहिय विशेषज्ञहरूको संयुक्त सहभागितामा बिभिन्न Issues मा आधारित अनुसन्धान कार्यहरू (बार्षिक कम्तिमा १ समस्यामा)	बिद्यालय	०	६	६	६	६	२४	२४
	स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रको योजनाको बार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम मूल्यांकन गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	४
	स्थानीय तहमा कार्यरत शिक्षा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने (जसमा:- १/२ महिने लामो अवधिको तालिम, शैक्षिक	पटक	०	१	१	१	१	४	४

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
	नीति/नियम, योजना, कार्यक्रम, अनुगमन, मुल्यांकन र अन्य विषय क्षेत्रमा बार्षिक रूपमा अभिमुखीकरण, आदि)								
७	स्थानीय तहमा कार्यरत शिक्षा कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न शैक्षिक योग्यता अभिवृद्धि कार्यक्रम गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	४

६.२ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

परिचय

कुनै पनि कार्यसम्पादन गर्नु अगाडिको महत्वपूर्ण मार्गचित्र योजनाले समेटेको हुन्छ । त्यसैले योजना निर्माण एक अनुमानित कार्य योजनाको खाका हो । यसमा कुन कुन कार्यहरू के कसरी गर्ने ? कहिले गर्ने ? कहाँ कहाँ गर्ने ? कति गर्ने ? कसले गर्ने ? बजेटको व्यवस्थापन पक्ष के हो ? इत्यादि विषय वस्तुहरूको समग्र प्रस्ताव योजनामा समावेश भएको हुन्छ । पूर्व योजनाले भविष्यमा गरिने कामहरूलाई सहजीकरण गर्दछ । कार्य आरम्भ गर्नु अगाडि नै विभिन्न जन अपेक्षाहरू, स्रोत साधन, अवस्था, मौजुदा ऐन नियमले गरेको कानूनी व्यवस्था आदिका आधारमा योजना निर्माण गरिन्छ ।

कुनै पनि गाउँपालिकाको शैक्षिक योजना निर्माण एउटा आधारभूत कुरा भए पनि यसको कार्यान्वयन पक्ष महत्वपूर्ण रहन्छ । योजनाले तोकेका उद्देश्य तथा लक्ष्यहरू कार्यान्वयनबाट प्राप्त गर्न सकेमा मात्र योजनाको अर्थ रहन्छ । कार्यान्वयन पक्ष बलियो र सशक्त भएमा प्रतिफल सोचे अनुसार हासिल हुन सक्छ । सबैभन्दा जटिल र चुनौतिपूर्ण अवस्था भनेकै योजना कार्यान्वयन हो । कार्यान्वयन सहज सशक्त भएमा मात्र अपेक्षित क्षेत्रहरूले प्रतिफल दिन सक्छन् । योजनामा समावेश गरिएका क्षेत्र तथा विषयवस्तुहरू तोकिएको समयमा सम्पन्न गर्न सकेमा थप योजना पुनः प्रारम्भ गर्ने बाटो खुल्छ ।

गाउँपालिकाले निर्माण गरेको शैक्षिक योजना कार्यान्वयनका लागि उपयुक्त प्रबन्ध गर्नु पर्ने हुन्छ । सम्बन्धित संगठनहरू परिचालन, जनशक्तिको व्यवस्थापन, नीति नियम तथा जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व आदिको व्यवस्थापन गरेमा योजना सफल हुन सक्छ । योजना कार्यान्वयनका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तह सबैको भूमिका रहन्छ । योजना स्थानीय तहमा कार्यान्वयन हुने भएकोले यसको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहको नै हुन्छ । योजना कार्यान्वयन गर्दा दिगोपन, प्रभावकारिता र कार्यकुशलतामा ध्यान दिनु पर्छ ।

६.२.१ वर्तमान अवस्था:

मुलुक संघीय संरचनाको ढाँचामा रुपान्तरण भएसँगै नयाँ चिराबाट योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नुपर्ने कानूनी व्यवस्था छ । शिक्षा क्षेत्रमा पनि यसै अनुसार संरचनात्मक रुपान्तरण गर्नुपर्ने हुन्छ। संघमा रहेको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले समग्र शिक्षा नीति तथा योजना तर्जुमा, राष्ट्रिय योजना आयोग, अर्थ मन्त्रालय तथा अन्य विषयगत मन्त्रालय, विकास साझेदारहरूसँग समन्वय तथा

सहकार्य गर्दछ । स्थानीय तहमा शिक्षा महाशाखा/शाखा रहेका छन्। विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति रहनुका साथै शिक्षक मध्ये एक जनालाई प्रधानाध्यापक नियुक्त गरी विद्यालय सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइएको छ ।

स्थानीय तहमा कार्यसम्पादन गर्नका लागि परिवर्तन गरीएको उल्लिखित सङ्गठन संरचना तथा जनशक्ति व्यवस्थापन विद्यालय शिक्षामा सुशासन कामय गरी कुशल व्यवस्थापनका लागि पर्याप्त नदेखिएको सन्दर्भलाई विचार गर्दा यस योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि वर्तमान प्रबन्धमा परिमार्जन तथा सुधार आवश्यक देखिएको छ । हालको संरचनामा देखिएका केही समस्या तथा चुनौतीहरू निम्न अनुसार छन्:

१. स्थानीय शिक्षक सहायता पद्धति विकास गर्नु ।
२. शिक्षक तालिमको क्षमता विस्तार गर्नु ।
३. स्थानीय तहमा जनशक्ति अभावले विद्यालयका लागि सहयोग तथा अनुगमन प्रणाली व्यवस्थित गर्न र सङ्गठन तथा दरवन्दी पुनरावलोकन गर्नु ।
४. विद्यालय शिक्षाका सन्दर्भमा स्थानीय तहको भूमिका तथा कार्यविवरण स्पष्ट गर्नु पर्ने ।
५. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको बजेटलाई एकीकृत गरी स्थानीय तहमा शिक्षा योजना निर्माण गर्नु ।
६. संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूबीच समन्वय र सहकार्य सुदृढ गर्ने ।

५.२.२ उद्देश्यहरू:

शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

६.२.३ रणनीतिहरू

१. संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।
२. कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानून, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।
३. कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।
४. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।
५. विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।
६. विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।
७. विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।
८. वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।
९. अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।
१०. सामुदायिक सिकाई केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाई केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

६.२.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धी

शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।

६.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परीमाणताक लक्ष्यः

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)						भौतिक लक्ष्य (१० वर्ष)	कैफियत
			१	२	३	४	५	जम्मा		
१.	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१	१	१	१	१	५		
२.	आवश्यक कानून निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	पटक	१	-	१	-	-	२		
३.	कानून निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	१	-	१	-	-	२		
४.	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५		
५.	एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सृष्टीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		
६.	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया	पटक	२	२	२	२	२	१०		
७.	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५		
८.	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरूलाई थप सहजीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५		

६.२.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)						१० वर्ष
			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
३	एकीकृत शैक्षिक सूचना प्रणाली सृष्टीकरण	पटक	२४	२४	२४	२४	२४	२४	२४
४	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
५	अनुगमन प्रणाली का लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
६	विद्यालय अनुगमन	पटक	२०	२०	२०	२०	२०	२००	४००
७	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन	पटक	३	३	३	३	३	१५	३०
८	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	१	१	१	१	१	५	१०
९	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	३	३	३	३	५	१५	३०

परिच्छेद ७ लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

७.१ परिचय र बर्तमान अवस्था

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलब्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ ।

आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तीय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्येही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यान्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सोबमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शी बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रूपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको अवसर राम्रो रहेको छ ।

विश्वव्यापी रूपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रूपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा बढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन् । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागनीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी **लागत** हजार रहेको छ ।

१० वर्षीय शिक्षा क्षेत्र योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रूपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रूपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन् । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । स्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

७.२ उद्देश्यहरू

१. शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु
२. योजनामा समावेश भएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्नु

३. उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नु

७.३ रणनीतिहरू

१. सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट शिक्षामा लगानीमा वृद्धि गर्ने
२. विद्यालय शिक्षामा पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानी प्रभावकारीता बढाउने
३. वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने
४. शिक्षामा निजी तथा गैरसरकारी क्षेत्रको लगानीलाई उचित नियमनका साथ प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गर्ने
५. मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गर्ने
६. वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याइ वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाउने
७. लागत साझेदारीमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

७.५ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

१. शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन भएको हुने
२. वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ भएको हुने छ ।

सङ्घीय सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार बाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका प्राप्त हुने अनुमानित बजेट(लाखमा)

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष अनुसार रकम (लाख मा)					पाँचवर्ष को जम्मा
		२०१९/२०	२०२०/२१	२०२१/२२	२०२२/२३	२०२३/२४	
१	३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	9.27	10.09	10.39	10.38	10.47	50.59
२	३.२ आधारभूत शिक्षा	100.24	112.10	122.44	123.54	124.99	583.31
३	३.३ माध्यमिक शिक्षा	18.44	19.56	20.43	20.21	20.33	98.98
४	३.४ प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	0.00	0.90	40.60	10.60	10.90	63.00
५	३.५ अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	0.00	6.51	6.51	6.51	6.26	25.79
६	४.१ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	0.00	47.50	52.60	32.12	17.32	149.54
७	४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	0.81	5.21	5.25	5.19	5.07	21.53
८	४.३ शैक्षिक समता र समावेशीकरण	0.00	133.87	134.72	234.73	234.73	738.05
९	४.४ विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	0.00	0.45	0.45	0.45	0.45	1.80
१०	४.५ विद्यालय सुरक्षा,	0.00	0.85	0.70	0.70	0.70	2.95

क्र.सं.	अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष अनुसार रकम (लाख मा)					पाँचवर्ष को जम्मा
		२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४	२०७४/७५	२०७५/७६	
	विपत न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता						
११	४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार	0.00	1.57	14.04	16.38	13.15	45.14
१२	४.७ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	0.00	2.00	2.20	3.20	1.00	8.40
१३	८.१ अनुगमन तथा मूल्यांकन	0.12	4.40	3.95	4.30	3.95	16.72
	कुल जम्मा	128.89	345.01	414.28	468.30	449.33	1805.81

७.६ योजनाको वार्षिक बजेट तर्जुमा प्रक्रिया

शुद्धोधन गाउँपालिकाको शिक्षा योजनामा उल्लिखित परिच्छेद ३, ४, ५ र ६ मा उल्लिखित प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यलाई प्रस्तावित भौतिक लक्ष्य मानि वार्षिक रूपमा सो कार्य सम्पादनका लागि आवश्यक बजेट हिसाब गरी एकाइ लागत निर्धारण गरिएको छ । सो एकाइ लागतले लक्ष्य लाई गुणन गरी वार्षिक अनुमानित बजेट निर्धारण गरि क्रियाकलापगत बजेटको जम्मा जोड हिसाब गरी उक्त उपक्षेत्र र अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रमा आवश्यक पर्ने बजेट हिसाब गरी उपक्षेत्रगत र अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रगत कार्यक्रम तथा बजेटको सारांश तपशिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । उपक्षेत्रगत र अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रका क्रियाकलापगत विस्तृतीकरणलाई अनुसूचीमा उल्लेख गरिएको छ ।

माथिको तालिका अनुसार तयार भएको बजेटका लागि स्रोतको अनुमान सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहबाट प्राप्त हुने प्रस्तावित बजेट तथा विभिन्न सङ्घसंस्थाबाट कार्यान्वयन हुने क्रियाकलापको समेत प्रक्षेपण गरी बजेटको अनुमान गरिएको छ ।

परिच्छेद ८ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

८.१ परिचय

यस गाउँपालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरूप कार्यान्वयन गर्नेछ । स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन । कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ

जब कार्यक्रमहरूको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ । विद्यालय अनुगमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनुगमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनुगमन पश्चात सरोकारवालाहरूसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक

पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रूपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

८.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरूमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखाबाट समय समयमा अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको तथा कहिलेकाहि जनप्रतिनीधिहरूलाई सामिल गराई संयुक्त अनुगमनमा पनि गरिएको छ । बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरू खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकी नै छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरूको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ ।

८.३ उद्देश्य

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास गर्नु
२. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु

८.४ रणनीति

१. कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनका लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।
२. नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने
३. विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षणलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने
४. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने
५. योजनाअन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने
६. अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले तोकेबमोजिम अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गरी स्थानीय तहमा पेस गर्ने

८.४ प्रमुख उपलब्धि तथा नतिजा

क) उपलब्धि

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि समन्वयात्मक तथा एकत्रित प्रणाली विकास भएको हुने छ ।
२. नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयन हुने छ ।
३. योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल भएको हुने छ ।

ख) नतिजा

१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास भएको हुने छ ।
२. नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित भई योजना तथा कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुने छ ।

८.५ प्रमुख क्रियाकलाप र परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (पाँच वर्ष)	कैफियत
---------	-------------------	------	--------------------------	--------

			२०८१	२०८२	२०८३	२०८४	२०८५	जम्मा	
१	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण	पटक	१		१			२	
२	नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयार तथा अद्यावधिक गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
३	कार्यक्रम कार्यान्वयनको चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५	
४	कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी	पटक	१	१	१	१	१	५	
५	अनिवार्य तथा निशुःल्क शिक्षा कार्यान्वयनको अवस्थाको प्रतिवेदन तयार गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	
६	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	१	